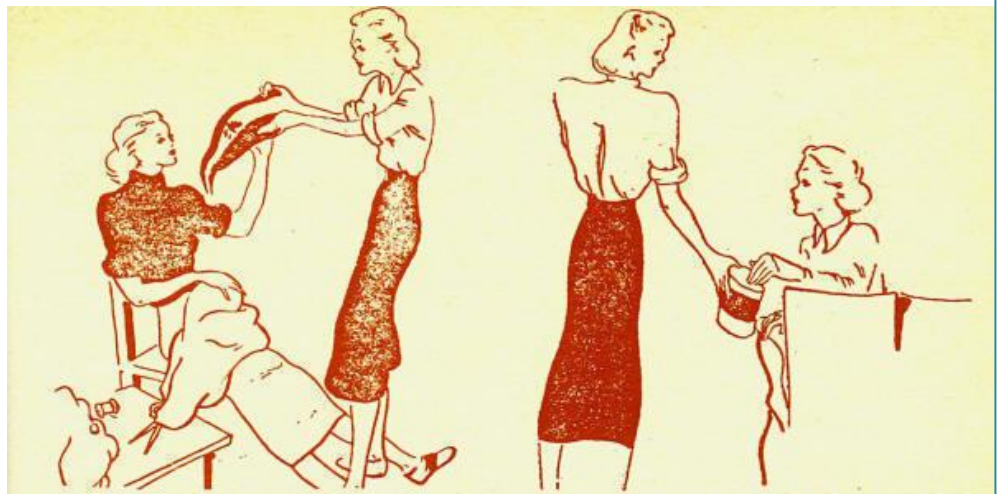

EL PAPER I LA IMATGE DE LA DONA EN EL FRANQUISME

03/11/2014

Treball de Recerca

2013-2014

IES Santiago Sobrequés, Girona

ÍNDEX

	Pàg.
INTRODUCCIÓ	4
1.- CONTEXT HISTÒRIC: EL FRANQUISME	6
2.L'EDUCACIÓ	7
2.1.- L'EDUCACIÓ EN ÈPOCA FRANQUISTA	7
2.1.1.- L'escola republicana	7
2.1.2.- Valors destacats promoguts en temps republicans a Catalunya	8
2.1.3.- La construcció d'escoles	8
2.1.4.- Sistema educatiu de la II República	8
2.1.5.- Un exemple de l'ensenyament femení a l'Ajuntament de Barcelona	9
2.2.- L'ESCOLA FRANQUISTA: PRIMERES MESURES	10
2.2.1.- Depuració de professorat a Catalunya	11
2.3.- L'EDUCACIÓ DE LA DONA	12
2.3.1.- Dones per Déu, per la Pàtria i per la Llar	12
2.3.1.1.- Dones per Déu	12
2.3.1.2.- Dones per la Pàtria	13
2.3.1.3.- Dones per la Llar	13
2.3.1.4.- El sistema educatiu i la dona	14
2.3.2.- L'educació de la dona en la llei de l'ensenyança primària de 1945	15
3.- LA SECCIÓN FEMENINA	16
3.1.- FUNDACIÓ I ORIGEN DE LA SECCIÓN FEMENINA	17
3.2.- IMPULS EXPENSIU DE LA ORGANITZACIÓ FEMENINA (1934-1936)	19
3.3.- PILAR PRIMO DE RIVERA I LA SECCIÓN FEMENINA	19
3.4.- ANTIFEMINISME DE LA SECCIÓN FEMENINA	22
3.5.- ORIGEN SOCIAL DELS MEMBRES DE LA SECCIÓN FEMENINA	22
3.6.- EL NOMBRE D'ASSOCIADES	23
3.7.- ORGANITZACIÓ DE LA SECCIÓN FEMENINA	24
3.8.- AUXILIO DE INVIERNO I AUXILIO SOCIAL	
3.9.- SANITAT I CAMPANYES	27
3.10.- CUINA I MENJADORS	28
3.11.- EL MODEL DE DONA PER LA SECCIÓN FEMENINA	28
3.12.- LA DONA I LA POLÍTICA	29
3.13.- LA SEXUALITAT DE LA DONA	30
3.14.- LA SECCIÓN FEMENINA I LA CULTURA	34
3.15.- ESPORTS I ACTIVITATS A L'AIRE LLIURE	35
3.16.- LA SECCIÓN FEMENINA I EL MÓN RURAL	36
3.16.1.- La Falange i el camp	36
3.16.2.- Dades econòmiques bàsiques	38
3.16.3.- Propagadores sanitari-rurals	38
3.16.4.- El departament sindical	39
3.17.- LA SECCIÓN FEMENINA EN EL MÓN	39
3.18.- FINAL DE LA SECCIÓN FEMENINA	39
4.- SERVICIO SOCIAL	40

5.- EL NACIONALCATOLICISME I LA DONA A L'ESTAT FRANQUISTA	44
5.1.- VALORACIONS RELIGIOSES DEL PAPER DE LA DONA	44
5.2.- LA SECCIÓN FEMENINA: INTEGRACIÓ DELS ELEMENTS RELIGIOSOS	45
5.3.- ADEQUACIÓ CATÒLICA DEL FRANQUISME	46
5.4.- DONA, FAMÍLIA I NATALITAT	47
6.- LA DONA I EL MÓN LABORAL	49
7.- ENTREVISTES	58
7.1.- ENTREVISTA "SERVICIO SOCIAL" A CARMEN BUSQUETS	58
7.2.- ENTREVISTA "SERVICIO SOCIAL" I EDUCACIÓ A CARMEN BABOT	60
7.3.- ENTREVISTA A DOLORS ARTIGAS AMAT, PROFESSORA DURANT EL RÈGIM FRANQUISTA	63
8.- ESTUDI ESTADÍSTIC	66
9.- CONCLUSIONS	75
10.- BIBLIOGRAFIA	79
11.- ANNEXOS	81

INTRODUCCIÓ

Aquest treball, *El paper i la imatge de la dona en el franquisme*, és un treball d'àmbit històric que tracta el tema del paper atribuït a la dona durant l'època franquista.

Sempre he tingut un fort interès per la història, sobretot per la història contemporània. El franquisme ha estat i és un dels meus temes preferits per la seva proximitat en el temps i per què els meus familiars en van ser víctimes. El meu avi va lluitar a la Batalla de l'Ebre, els meus oncles van haver d'exiliar-se a Mèxic, el meu besavi va ser empresonat tant sols per ser republicà i el meu pare va servir a la mili. He crescut sentint històries relatives a la Guerra Civil, la postguerra i el franquisme, els horrors d'aquella època i la fam i la misèria. Totes aquestes anècdotes amb les quals he crescut van marcar en la meva decisió per tractar el tema del franquisme. Un cop vaig tenir clar que volia centrar-me en aquest tema, calia enfocar-lo a un àmbit més reduït. Vaig decidir concentrar-me en les dones ja que considero que és un tema especialment interessant, per com ha anat evolucionant el seu paper al llarg de la història, des de no ser considerada ciutadana a l'època Antiga, passant per una posició totalment subordinada en tots els aspectes de la vida fins arribar a la igualtat amb l'home, el seu gran dominador històric. Vist des d'una òptica femenina actual, em resultava força inversemblant que tantes dones haguessin viscut una situació tant repressiva i, no només això, sinó que moltes altres la defensessin.

Així doncs vaig començar a investigar i a buscar informació sobre el règim. Vaig decidir estudiar el paper de la dona a través de diferents sectors o àmbits: a partir de l'educació, de la *Sección Femenina de la Falange*, el món laboral, el catolicisme i la premsa. A mesura que anava aprofundint en tots aquests sectors m'anava adonant que realment la situació femenina d'aquell període m'era totalment desconeguda.

Així doncs els meus objectius foren:

- Conèixer el perquè d'aquest paper de dona subordinada.
- Esbrinar com s'havia transmès entre el públic femení i què defensava.
- Quins factors van afavorir el canvi d'aquest paper?
- Arribar a saber si aquella ideologia tan sexista es manté vigent actualment.

Vaig partir de la hipòtesi que la dona sempre ha estat sotmesa al marit i que un dels instruments que utilitzava el règim per transmetre el seu model femení era l'educació.

Metodologia i procés d'elaboració

Vaig començar la recerca preguntant a testimonis contemporànies a l'època per tal de fer-me una idea general del context històric. També, vaig buscar informació a pàgines web i articles sobre el franquisme en general. Vaig estructurar el treball en diferents apartats i vaig decidir començar per l'educació en general i anar-me centrant a poc a poc en les dones. Buscava la major part de la informació a articles publicats a diferents diaris, a llibres prestats de la biblioteca, a assajos escrits, pàgines web i ,un cop

recopilada, procedia a la redacció de la memòria escrita. També em vaig centrar molt en el paper de la Sección Femenina, sobre la qual em vaig informar a través de llibres il·lustrats, amb nombrosos comentaris, i llibres de cites, el contingut dels quals eren opinions exposades per les integrats de l'organització falangista. Aquests llibres em van ser útils per comprendre millor la forma de pensar de moltes dones que eren més partidàries d'una Espanya més tradicional i arrelada al règim. Un cop vaig acabar aquest apartat, el més extens i llarg de tots, em vaig disposar a treballar el món laboral i el paper de l'església catòlica, que també vaig tractar a través de llibres. La informació que trobava era bastant extensa, així que havia de seleccionar el més prioritari i redactar-ho d'una forma molt més sintetitzada. Pe tractar tot el treball anava utilitzant fons primàries que havia anat recopilant des del començament del treball: cartells i anuncis

Un cop acabats tots aquests apartats, vaig prosseguir a centrar-me en la part important del treball: les entrevistes i l'estudi estadístic. Vaig començar per redactar les entrevistes que tenia pensat fer a tres dones diferents: una que havia viscut només el final del règim i dues més que l'havien viscut plenament: una amb estudis i formació i l'altra sense. L'entrevista que vaig realitzar a la dona amb formació acadèmica va ser la que va resultar més útil, primer, per la seva proximitat al període que estudiava i segon, per què vaig poder entendre perfectament els inconvenients que tenien moltes de les dones que volien estudiar i treballar. A més a més, em va proporcionar molts documents contemporanis a l'època els quals vaig tenir la oportunitat d'estudiar detalladament. Aquestes documents eren títols, certificats, butlletins de notes... de la seva època com a estudiant i professora.

Per concloure, amb l'estudi estadístic volia contestar una pregunta: "Segueix vigent la imatge tan sexista de dona i el paper de perfecta àngel de la llar del franquisme? En quina mesura?" La població que vaig estudiar van ser els adolescents del Santiago Sobrequés i Vidal de Girona, concretament, els alumnes de 2n de Batxillerat, amb una mostra de 53 individus. Un cop les enquestes van ser contestades, vaig començar amb l'estudi estadístic. Vaig fer un estudi per a cada pregunta, amb les seves corresponents conclusions i una conclusió general.

1. CONTEXT HISTÒRIC: EL FRANQUISME

El franquisme va ser el règim polític d'Espanya entre el 1939 i el 1975 en el qual el general Francisco Franco tingué tot el poder. Va ser el resultat de la Guerra Civil Espanyola de 1936-39, després de la qual s'imposà una dictadura basada en una ideologia oficial, el nacionalcatolicisme.

La dona en l'època franquista representava el paper de mare i educadora. Ella transmetia els seus hàbits, costums i creences en els seus fills, els quals més endavant formaven la societat. És per això que en aquella època era considerada un instrument de manipulació per tal de servir a la causa del nacionalsindicalisme, també anomenat falangisme, una teoria econòmica i política nascuda el 1931, d'inspiració feixista, de caràcter antiparlamentari i contrària als partits polítics. Es basa en la defensa d'un estat totalitari, amb un únic sindicat en el que s'aglutinaven empresaris i treballadors al servei de la nació.

La dona havia de cuidar la seva imatge, el seu cos i gosar de bona salut ja que la intel·ligència era difícil de trobar en una dona. Era apta per les feines de casa, per cuidar dels fills i per servir al marit.

Aquesta imatge no permetia la seva independència i la obligava a estar sotmesa a una organització social i a una estructura jeràrquica molt marcades. La dona era supeditada a l'home i els fills al pare. La seva funció era servir en tot moment l'home, en fer agradable la seva vida, cuidar de la casa i educar i criar els fills. Naixia per tal de convertir-se en mare. Tenia una imatge passiva i submissa, la imatge de dona que no pot prendre el control de la seva vida i s'ha de limitar a la llar i a les feines domèstiques. La jerarquia proporcionava a l'home el paper de dominant i d'autoritat mentre que a la dona el de sexual i procreadora. Aquesta depenia o del marit o del pare.

Des de jove se li ensenyava a estar guapa, a agradar, a donar una bona imatge en comptes de tenir ambicions, objectius i ser alguna cosa a la vida. Havia de preparar-se des de petita per el matrimoni en comptes de formar-se acadèmicament per subsistir com a ciutadana. Casar-se tampoc era fàcil ja que hi havia més dones que homes a causa de la mortalitat per la guerra civil. Les seves opcions, per tant, eren escasses i havien d'aprofitar-les un cop es presentessin. El matrimoni era sinònim de benestar i de seguretat econòmica. La dona que disposava d'estudis no calia que es casés en canvi la dona sense educació ni estudis la seva carrera era casar-se.

Una dada interessant és que les noies menors de vint-i-cinc anys no podien abandonar la llar sense el permís del pare a no ser que fos per casar-se. Tampoc era permesa l'emigració de les filles menors de vint-i-cinc anys sense una autorització del progenitor on s'indicava que podia servir o treballar fora de la llar. En cas de desobediència per part de la filla, el pare tenia dret a denunciar-la, obligant-la a tornar.

La “dona de la llar” era una part de la Espanya catòlica i tradicional. El seu dia a dia era la cuina, les tasques domèstiques, l'església i els fills. La seva llibertat estava condicionada per la dependència econòmica i la seva mínima educació no permetia que es rebel·lés en contra del sistema ni trencar amb l'estructura jeràrquica.

Il·lustració que demostra la dona perfecta.

2. L'EDUCACIÓ

2.1. L'EDUCACIÓ EN ÈPOCA FRANQUISTA

La curta durada de la Segona República, un règim polític de caràcter democràtic que existí a Espanya entre el 1931 (any en què es va proclamar la segona República) i el 1939 (final de la Guerra Civil Espanyola, donant lloc a la dictadura de Franco), no va permetre que es desenvolupessin els seus objectius educatius ja que van quedar anul·lats per l'aixecament franquista. L'alçament feixista va produir un enorme retrocés en el sistema educatiu del país. Professors i professores d'institut van ser assassinats, exiliats i substituïts en el conegut procés de depuració; escoles i instituts tancats, implantació d'uns valors clericals i patriòtics, negació de la llibertat de pensament...

2.1.1.- L'escola republicana

El 14 d'abril de 1931 es va proclamar la II República. El nou govern va apostar per nous projectes, un dels quals era la renovació del sistema educatiu espanyol. Aquest nou sistema consistia en crear una escola pública, obligatòria, laica i mixta.

La democràcia, la llibertat, el progrés, la modernització i l'educació eren representatius de la II República.

A l'escola existia la coeducació, el laïcisme i la gratuïtat. L'educació primària era gratuïta i obligatòria i els mestres i catedràtics eren funcionaris públics. La República ofería ensenyament gratuït a totes aquelles famílies necessitades econòmicament i que volien accedir a tots els graus educatius. L'educació sempre ha estat essencial per dominar la població i per influir en els joves amb els valors estatals.

El govern democràtic tenia l'objectiu de formar els alumnes i va voler posar els millors professors a les escoles. Però això, era una tasca difícil ja que els professors tenien un nivell d'estudis molt baix, tal com els seus sous.

Per aquesta raó, van iniciar-se cursos, conferències i jornades per a la formació de professors. Als aspirants a mestre se'ls exigia tenir el Batxillerat, requisit que abans no s'exigia, i havien d'assistir a les "Escuelas Normales" on acabaven el curs de pedagogia.

2.1.2.- Valors destacats promoguts en temps republicans a Catalunya

Des de principis del segle XX, a Catalunya s'anaven estenent una sèrie de valors inclosos sota el nom d'Escola Nova, on es valorava el nen com a prioritat, la iniciativa personal, l'empenta, l'experimentació i el coneixement com a mètodes d'aprenentatge. La República creia en el poder transformador de l'educació sobre la societat i pretenia estendre'l a tots els nivells per tal de crear veritables ciutadans republicans. Els valors més importants de l'educació republicana eren els següents:

Defensava la igualtat social, és a dir, l'ensenyament en un sol sistema públic que arribés a tota la població sense fer cap separació per classes socials.

Eren partidaris de la coeducació, la igualtat educativa entre nens i nenes per tal de crear una imatge d'agrupament escolar.

El laïcisme també va ser representatiu del sistema republicà. Es respectaven les creences de cada alumne i de les respectives famílies mitjançant un ensenyament de caràcter laic que promogués només el coneixement científic.

Fomentava un ensenyament actiu basat en l'experimentació i l'observació i l'obertura a corrents innovadors i al món.

Per últim, va introduir l'ensenyament en català i de la llengua catalana i de la geografia i història de Catalunya.

2.1.3.- La construcció d'escoles

Durant la II República la falta d'escoles era immensa. S'estima que hi havia 32.680 escoles i en faltaven 27.151, causant així que un milió de nens no estiguessin escolaritzats.

Per radiar amb aquesta situació, el govern republicà va decidir construir prop de 27.000 escoles. Alhora, els Ajuntaments proporcionaven zones adaptades on els nens podien assistir a classe. Van invertir molts diners en la construcció d'escoles, biblioteques, zones d'esbarjo, laboratoris...

2.1.4.- El sistema educatiu de la II República

Es va optar per un sistema que rebutjava els llibres de text i optava per les excursions, els treballs manuals, els idiomes, l'esport i els llibres de lectura.

Els alumnes prenen nota i enquadernaven els apunts que havien pres a classe, aprenent així a organitzar-se.

La seva jornada escolar era de dilluns a dissabte i les aules eren d'un màxim de 30 alumnes. Aprenien de forma pràctica i adquirint així una formació completa. Tallaven fusta, aprenien teatre i ball, música, pintura, dibuix, esport, artesanía... Pel que fa al medi ambient, analitzaven fulles, insectes, ocells... i es feien moltes excursions. Creien totalment en la observació i la visió directa.

2.1.5.- Un exemple de l'ensenyament femení a l'Ajuntament de Barcelona

Durant els anys de la II República l'Ajuntament de Barcelona va crear dos models diferents d'escola per l'educació de nenes i joves que no disposessin de mitjans econòmics.

Cal partir de la base que per la configuració de qualsevol projecte cultural nacional és necessària la creació d'un model de dona específic. Així doncs, en aquella època, la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925) va configurar un nou model de dona: "la dona nova". Aquest nou prototip de dona nova havia de ser instruïda i culta, caracteritzada per la seva catalanitat, però alhora coneixedora dels valors tradicionals. És per això que la dona havia d'accedir a l'educació, però sempre sense oblidar que la seva principal missió era la maternitat i el matrimoni. L'objectiu fonamental de l'educació femenina era la capacitació de les futures mares per educar millor als seus fills, i no el de la formació pròpia com un ser autònom del seu rol familiar.

Dos models d'escoles:

1. Escola Municipal de formació domèstica o Escoles Casas.

Les Escoles Casas o l'Escola Municipal de Formació Domèstica va ser inaugurada el 1933 per l'Ajuntament de Barcelona. Aquesta escola va ser construïda en uns edificis i terrenys que la família Casas-Guarro havia cedit a l'Ajuntament el 1921. Aquesta institució d'ensenyança primària femenina era destinada a la formació domèstica de les alumnes que hi assistissin, donant preferència a les filles d'obrers.

La dictadura de Primo de Rivera (1923) va retardar la construcció de la ja mencionada escola ja que una de les condicions imposades per la família era l'adopció de la llengua materna de les alumnes, el català.

El 1930 es van inaugurar les obres d'ampliació de l'escola que va quedar definida com Escola d'Educació Primària per nenes de 6 a 14 anys. S'oferien els coneixements necessaris per ser excel·lents "mestresses de casa" i se'ls ensenyaven determinats oficis "propis de les dones". Al mateix temps, per les obreres adultes que tinguessin una escassa formació primària, s'establien classes nocturnes o dominicals per aquelles que no podien assistir a les anteriors.

2. Escola Municipal de Labors i Oficis de la Dona

Aquesta escola va ser creada el 1913 per l'Ajuntament de Barcelona. El principal objectiu de la institució era cuidar la formació domèstica i professional de les joves obreres de Barcelona. Les alumnes procedien majoritàriament del barri de famílies obreres de baix nivell cultural i econòmic. El centre estava organitzat en tres sectors:

- a) Escola- Taller per estudiants de la indústria del vestir: tenia com a objectiu la formació professional de les joves compreses entre els 9 i els 14 anys que volien aprendre un ofici relacionat amb la indústria del vestir. Aquestes classes s'impartien de nou del matí a sis de la tarda, amb les matèries següents: confecció de vestits, de roba blanca, de barrets, de planxa, de flors artificials, de dibuix, de cuina, d'economia domèstica...
- b) Escola de perfeccionament de les obreres contractades a la indústria del vestir: amb aquestes classes es pretenia el perfeccionament de la feina que estiguessin realitzant les alumnes fora del centre escolar. S'impartien diàriament de set a nou de la nit. Les noies havien de haver complert els 14 anys per poder assistir-hi.
- c) Escola de coneixements domèstics per joves obreres: aquestes classes es destinaven a joves treballadores que volien adquirir coneixements de cultura domèstica.

2.2. L'ESCOLA FRANQUISTA: PRIMERES MESURES

Les primeres mesures que va instaurar el govern franquista van ser l'eliminació de l'escola laica, la educació mixta i l'ensenyança d'altres idiomes que havia impulsat el govern republicà. La religió catòlica era un dels pilars bàsics del règim. Es va convertir en un instrument de propaganda i va arribar a justificar moralment el cop d'estat. Era obligatòria. Hi havia una forta censura en els llibres de text. Havien de ser fidels al règim i tot allò de caire científic, innovador i europeu era suprimit.

Es va imposar la educació separada per sexes a la vegada que assignatures diferents. Els alumnes es formaven en funció del seu sexe i del paper que havien d'interpretar. Això conduïa a dos models educatius diferents.

L'escola laica i lliure de la Segona República va esdevenir una escola nacional i religiosa a mans del règim. En el cas de les noies va aparèixer la Secció Femenina, la branca femenina de la Falange que s'encarregava d'adoctrinar amb noves assignatures, com les matèries de la *Escuela del Hogar* (preparava a les noies per ser bones esposes i per saber atendre les tasques de la casa) i la *Formación Física*, que preparava a les dones per ser bones mares i per disposar d'una bona condició física.

La Secció Femenina va ser el pilar sobre el qual es va adoctrinar a la dona dins el règim franquista. El seu lema era *Mujeres para Dios, para la patria y para el hogar*.

Amb tot, les fortes mesures van començar per una depuració del professorat de tots els nivells.

El règim franquista va optar per l'àmbit educatiu perquè servís com a càstig per tots aquells que es rebel·laven contra del sistema. El procés didàctic nacional catolicisme va iniciar-se amb una depuració del professorat que va portar a empresonaments, trasllats, multes, execucions... Els valors del nou règim eren el valor, la disciplina, el servei, l'honor, el patriotisme i el catolicisme.

2.2.1.- Depuració del professorat a Catalunya

Poc després que les tropes franquistes s'instauraessin en territori català, va començar la depuració del personal docent. Tots els funcionaris civils de la província de Barcelona van ser obligats a presentar davant el "Juzgado Militar Especial de Depuración de Funcionarios Civiles" una declaració amb la qual se'ls considerava si eren responsables d'algun acte criminal contra el nou règim. En aquests expedients es demanava la conducta religiosa, política i social amb anterioritat al començament de la Guerra Civil. Una vegada la Generalitat de Catalunya va ser suprimida es va incorporar el sistema educatiu del Ministerio de Educación Nacional a totes les escoles alhora que van quedar suspesos de sou i de feina tots els mestres que havien optat per servir voluntàriament la Generalitat i tots aquells que havien estat nomenats pel govern autònom català durant la guerra, tot i que es podia reutilitzar el seu servei un cop fos comprovada la seva ideologia. La depuració del magisteri català va perseguir les idees nacionalistes a més de les diferències ideològiques amb el franquisme. Castigava la fidelitat a les idees republicanes.

Quasi un 18% dels mestres catalans no van demanar el reingrés al servei. Algunes de les sancions que es podien imposar a causa del procés de depuració eren la prohibició de sol·licitar vacants en els pròxims cinc anys, el trasllat forçat, la suspensió de feina i sou, la separació definitiva del servei... Entre les acusacions que es podien trobar estaven la militància (estar afiliat a algun partit o sindicat), col·laborar amb Esquerres, la participació en qualsevol comitè, organismes republicana, ser marxista, separatista, catalanista, etc. També eren greus les acusacions relacionades amb les creences religioses del magisteri i algunes pràctiques relacionades amb la seva vida privada; per exemple un mestre divorciat era retirat immediatament del seu càrrec com també tot aquell que tingués una conducta sexual o moral considerada anormal.

El procés de depuració dels professors de l'ensenyament públic va ser portat a terme per la dictadura franquista per tal d'eliminar de l'ensenyament totes aquelles persones que haguessin portat innovacions pedagògiques, haguessin defensat la llibertat, la democràcia, l'ensenyament català i tot allò arrelat al medi. Els mestres de l'escola privada no calia que passessin pel procés de depuració. Només feia falta un justificant de la direcció del centre privat informant que l'expedientat assegurava l'adhesió al nou règim. Aquest fet va afavorir a tots aquells mestres d'idees republicanes ja que va permetre que poguessin continuar exercint el seu càrrec.

2.3. L'EDUCACIÓ DE LA DONA

L'educació de la dona sota el règim franquista obeïa el paper d'educadora dels fills, de reproductora i de suport de l'home. D'una dona lliure i amb igualtat de drets amb l'home va passar a una dona dependent de l'home que havia d'obeir com a filla, esposa i mare. L'Espanya d'aquells temps era rural i poc industrialitzada i amb un elevat percentatge d'analfabetisme. La separació entre dones i homes era establerta per la mare, la qual havia estat educada per inclinar-se sempre abans cap els fills que les filles en matèria d'educació, llibertat i tracte.

2.3.1.- Dones per Déu, per la Pàtria i per la Llar

Els principis bàsics de l'educació de les dones als anys 40 es troben resumits en la següent frase:

“Hacer a la mujer muy mujer, para que sea apoyo del varón, alma de la familia, sostén de la sociedad”. (REINA, O., Experiencias de educación, ED. Raifo Madrid 1939 P. 23.)

En una societat en què hi havia fam i misèria, vencedors i vençuts, repressió... a les dones se'ls va encarregar una missió transcendental: transmetre la ideologia del nacionalcatolicisme des de la infància, arribar on el règim, per falta de mitjans i escoles, no podia arribar. S'havia de crear una nova dona per aconseguir-ho, una dona molt bona, molt bella, molt atractiva, molt digne, molt culte, molt forta i molt piadosa.

Per aconseguir aquest ideal de dona “ per a Déu (piadosa), per a la Pàtria (servicial i forta) i per a la Llar (abnegada)” es va posar en marxa tot el mecanisme ideològic franquista.

2.3.1.1.- Dones per Déu

La postura de l'Església catòlica davant de la dona era un ideal impossible: verge i mare. Només la Verge Maria va poder aconseguir-ho. La honra era el bé més apreciat de la dona i només devia perdre's per complir el sagrat deure de la maternitat. Les notes definitòries de la dona catòlica eren:

- a) El silenci: la dona havia d'aprendre en silenci i aquesta no podia ensenyar.
- b) La modèstia: la dona cristiana no havia de seguir les modes. Els seus vestits no havien de ser mai ni massa curts, ni cenyits, ni transparents.
- c) La obediència: la obediència al marit.
- d) La subordinació al marit: la dona havia d'estar subjecte al marit. No podia sortir de casa si no era de gran necessitat i això sempre permès del marit.

Per transmetre tots aquests ideals, l'Església catòlica es va servir d'organitzacions com la “*Acción Católica Femenina*”, però sobretot de l'escola. La religió era obligatòria a totes les escoles públiques. Destaca la presència de la imatge de la verge a totes les aules, l'oració al començament i al final de les classes, la missa dominical...

2.3.1.2.- Dones per la Pàtria

La formació de dones per la Pàtria la portava a terme la *Sección Femenina* de la Falange Espanyola de les J.O.N.S. La seva teoria era molt senzilla i es pot resumir ràpidament: la missió de la dona era ajudar, col·laborar, ser abnegada, sacrificada, submissa, mare, preparar-se per formar una família.

La seva transmissió es podia realitzar de diferents maneres:

- a) A través de les afiliades de la SF: les militants eren formades a les “*Escuelas de Mandos*” i la seva educació seguia quatre vies: la religiosa, la política, la física i la llar.
- b) Les joventuts: formades per noies menors de 17 anys que es formaven en campaments, albergs i col·legis.
- c) Compliment del *Servicio Social*: les dones desenvolupaven funcions mecàniques, administratives o tècniques, precises pel funcionament de les institucions socials. No era obligatori però sí imprescindible per obtenir llocs de treball dins l'administració pública, títols professionals o el passaport o carnet de conduir.

Per aconseguir-ho la SF va crear les “*Escuelas de Formación*” dirigides per mestres nacionals en les que s'utilitzava l'Enciclopèdia Elemental que recollia els següents temes: alimentació, cuina, confecció, costura, religió, lliçons del nacionalsindicalisme, cultura general (història d'Espanya, llengua espanyola, geografia, aritmètica, ciències naturals, física i química).

2.3.1.3.- Dones per la Llar

El treball domèstic i la maternitat era el destí natural de tota dona. D'aquesta manera, tot el sistema educatiu es va posar al servei de la seva formació. Aquesta formació es realitzava de diferents maneres :

1. En les assignatures de la llar, només per noies i que comprenien:
 - a) Cuina: lliçons sobre alimentació i receptes de cuina
 - b) Costura: vores, calats, punts...
 - c) Tall i confecció: com prendre mesures
 - d) Puericultura: com cuidar dels fills
 - e) Economia domèstica: l'estudi sobre les tasques “pròpies de la dona” com rentar, cuinar, guisar, fregar, planxar...
2. Assignatures iguals a les dels homes però amb continguts diferents:
 - a) Educació física: la finalitat de la gimnàstica era diferent en homes i dones. En les dones el principal objectiu era aconseguir dones sanes i preparades per la maternitat. Per això els objectius estaven pensats segons la seva naturalesa,

les seves necessitats futures i la integritat característica de les ments i cossos femenins.

- b) Formació de l'Esperit Nacional: els programes de l'assignatura F.E.N. eren diferents segons el sexe. Les dones estudiaven sobretot la família i la parròquia. Els homes anaven més enllà.

2.3.1.4.- El sistema educatiu i la dona

1. L'educació primària: "anar a costura"

La llei de 1945 sobre l'educació primària deixava molt clar quins eren els objectius a aconseguir: l'educació primària femenina havia de preparar a la dona per la vida de la casa, l'artesania i la indústria domèstica.

La seva formació es dividia en dues etapes: dels sis als deu anys i dels deu als dotze. Abans dels sis anys les nenes assistien a guarderies privades en els quals aprenien les primeres lletres i els primers brodats.

El Decret del 4 de setembre de 1938 va prohibir la coeducació i això va afectar tant a les condicions materials com en els continguts de l'escola. Les nenes tornaren a tenir les seves pròpies aules, els seus edificis separats o, si no hi havia cap altre remei, una paret entre una escola i l'altre. Les mestres s'ocupaven de l'educació primària de les nenes i aquestes no tindrien un professor del sexe masculí fins el batxillerat.

A l'escola primària les noies aprenien a llegir llibres especialment adaptats o creats per elles, amb textos, continguts i il·lustracions femenins. Després de l'aprenentatge de la lectura es passava a estudiar l'Enciclopèdia, amb tot tipus de matèries.

També era de molta importància en l'educació femenina la cal·ligrafia, a la que es dedicaven nombroses hores de còpia tant a llapis com a ploma. Un cop haver après a llegir, cosir i escriure, les noies ja havien acabat la seva formació, en molts casos, per a tota la vida.

Per vigilar l'exacte compliment de les normes dictades sobre l'educació, es van crear les *Juntas de Primera Enseñanza*, formades per professors, pares, sacerdots i representats municipals, la missió dels quals era:

- Vigilar el compliment de la prohibició de la coeducació
- No oblidar l'educació per la llar que havia de ser donada a les dones
- Vetllar pels fonaments de l'educació: religiosa i patriòtica
- Comprovar que les professores complien el seu deure dins i fora de l'escola, essent sempre un model a seguir.

2. L'educació secundària

El batxillerat, elemental i superior, era la segona etapa del procés educatiu. Eren moltes les noies que seguien amb la segona ensenyança, moltes vegades amb aspiracions a continuar els cursos universitaris. Només un tant per cent molt reduït anava a la Universitat. Les altres es trobaven convertides en noies sense formació per la vida domèstica. Una

de les solucions realitzades era la de sobrecarregar l'horari de les noies amb assignatures que les prepararessin per la llar. Així, a més de les hores dedicades a aprendre matemàtiques, geografia, francès, llatí, història i ciències naturals, les noies tenien hores d'economia domèstica i gimnàstica. Aquestes matèries formaven a les noies en la cura de la casa, la neteja, la decoració, la roba, l'alimentació, l'administració del pressupost familiar, la costura, l'educació, la salut i la religió. Aquests continguts eren valors basats en el servilisme i la pàtria i sobretot en el règim franquista. La pràctica era bona però havia d'estar acompanyada de nombrosos coneixements morals i religiosos. Si la dona disposava de tot això, aconseguiria ser l'atent i eficaç "àngel de la llar".

3. La Universitat:

L'accés a la universitat era tingut com alguna cosa excepcional per a la dona. La missió de la dona a la Universitat era doble:

- a) Adquirir un cert coneixement cultural per "quedar bé" en societat.
- b) Trobar marit.

La possibilitat de realització personal de la dona i de mitjà de independència econòmica ni tant sols es plantejava. El nombre de dones universitàries era mínim i d'elles, casi totes es concentraven en les facultats de Filosofia, Lletres i Farmàcia.

2.3.2. L'educació de la dona en la llei de l'ensenyança primària de 1945

La llei d'ensenyança primària va ser una peça legislativa de suma importància. Es va promulgar el 14 de juliol de 1945, quan l'Estat va sentir la necessitat d'acostar-se a l'Església Catòlica per tal d'obtenir d'aquest aproximament la única legitimació que els aliats respectarien per la seva fidelitat a la doctrina catòlica. Sembla ser que ja des de 1938 es va iniciar la redacció de la llei. Podríem parlar de tres esborranys, un redactat el 1938 per les comissions nomenades a Vitòria; un altre, elaborat el 2 de febrer de 1940 i el tercer presentat en la sessió del 24 de maig de 1941 del Consell Nacional d'Educació.

Mirem ara quines són les coordenades que aquesta extensa llei de 115 articles traça per a l'educació de la dona.

Dos principis informen primordialment a la Educació Primària: formar catòlics i formar patriotes, és a dir, formar patriotes catòlics al servei del nacionalcatolicisme.

"La nueva Ley invoca entre sus principios inspiradores como el primero y más fundamental el religioso. La escuela española, en armonía con la tradición de sus mejores tiempos ha de ser ante todo católica" (Preàmbul)

“La escuela en nuestra patria ha de ser esencialmente española... se supedita la función docente a los intereses supremos de la Patria” (Preàmbul).

D'aquests principis deriva un tipus de formació molt específic per la dona. Així mateix en alguns articles es senyalen metes diferents per als nens i per les nenes. Per exemple, a l'article 11 es diu en general que l'Educació primària *“orientará a los escolares según sus aptitudes para la superior formación intelectual o para la vida profesional del trabajo en la industria y el comercio o en las actividades agrícolas”*, però s'especifica immediatament en el mateix article: *“La educación primaria femenina preparará especialmente para la vida del hogar, artesanía e industria domésticas”*.

Alguns articles on queden plasmats alguns dels plantejaments del règim els podem observar a continuació:

L'article 14 determina el principi de la no coeducació: *“El Estado por razones de orden moral y de eficacia pedagógica, prescribe la separación de sexos y formación peculiar de niños y niñas en la educación primaria”*.

Article 38, que determina les matèries d'ensenyança primària: *“los de formación del espíritu nacional, educación física e iniciación para el hogar, canto y música para las niñas”*.

És interessant que el fet que aquesta estricta separació es porta a terme fins i tot en la formació dels adults. Corresponia als professors donar classe d'adults únicament i a les professores classes d'adultes.

Un instrument important per el control dels continguts de l'educació es troba en l'article 48 que estableix que: *“Los libros de uso escolar en todas las Escuelas españolas habrán de ser aprobados por el Ministerio de Educación Nacional (...)”*

A partir del 1945 les dones podien exercir com a mestres i eren formades a les Escoles de Magisteri, exclusivament femenines i amb una forta vocació patriòtica i religiosa. Es podia estudiar Magisteri als 14 anys després d'haver superat unes proves i haver aprovat el nivell de Batxillerat.

La Llei de l'Ensenyança primària de 1945 va estar vigent pràcticament fins el 1970.

3. LA SECCIÓN FEMENINA

La actuació de la *Sección Femenina* des de 1934 fins al final de la dictadura forma un conjunt de característiques força singulars dins la història d'Espanya. Mai abans cap règim polític que ha tingut el país havia arribat a oficialitzar i formar una corrent de pensament sobre el qual es basava el paper de la dona dins la societat. La *Sección Femenina* es va diferenciar dels altres grups femenins que van actuar durant la guerra en el bàndol republicà en què les primeres mai van defensar els seus drets com a dones mentre que les

republicanes van intentar transformar el paper que la dona tenia assignat dins la societat. Fins i tot aquestes últimes pensaven que la seva contribució a l'esforç bèl·lic ajudaria a que les seves reivindicacions com a dones fossin escoltades amb atenció i respecte. A més a més, la *Sección Femenina* va defensar una ideologia antifeminista que pretenia lluitar contra aquell nou tipus de dona que havia començat a sorgir a Espanya, una dona lliure, i apostava pel retorn dels valors tradicionals del segle XIX i principis del XX.

La *Sección Femenina* va ser l'instrument que va utilitzar el nou règim per fomentar el tipus de dona nacionalsindicalista que no s'apartava de l'espanyola tradicional, catòlica, submissa i abnegada. Un estereotip de dona que va ser el model oficial femení de tot el període franquista.

3.1. FUNDACIÓ I ORIGEN DE LA SECCIÓN FEMENINA

A principis de 1933, un grup d'estudiants va proposar la creació de nuclis organitzats per portar a terme varies activitats a través de mitjans juvenils i universitaris. De les diferents propostes va arrencar el projecte d'un "Sindicat espanyol revolucionari". Durant els mesos següents, el mencionat projecte va anar agafant forma, al mateix temps que els seus partidaris, seguidors de Primo de Rivera en la seva majoria, prestaven molta atenció a José Antonio, a qui seguien a través dels seus escrits en les pàgines de *ABC*.

La primavera i l'estiu de 1933 va ser època de gran activitat propagandística. Els seguidors del fundador de la Falange atreïen a universitaris i estudiants de Batxillerat, fins al punt que només a Madrid es contava amb quatre-cents espanyols disposats a afiliar-se al Sindicat.

El projecte de crear un *Sindicato Español Universitario* (SEU) va partir de les J.O.N.S. i el període de gestació d'aquest va coincidir amb el del nou partit, la Falange Española, que en un curt espai de temps englobaria tant a les J.O.N.S. com al SEU. El SEU va néixer realment el 29 d'octubre de 1933, en el Teatro de la Comedia de Madrid.

Uns mesos després de la fusió de la *Falange Española* i les J.O.N.S. (els dos partits feixistes que governaven llavors), el febrer de 1934, es va formar la *Sección Femenina*. Va ser formada com la branca femenina de la *Falange Española*.

El desembre de 1934, en vista de la importància que anava adquirint la SF de Madrid, es va començar a organitzar en totes les províncies. Els líders del SEU, de qui depenia llavors la organització a l'estar composta casi exclusivament per estudiants, van nomenar els comandaments que formarien les noves SF d'Espanya. La SF va sorgir només quan la organització falangista la va considerar precisa, per complementar-la. Al principi estava formada per set dones, no eren necessaris més càrrecs per una organització que comptava amb menys de cent afiliades en tot Espanya. Pilar Primo de Rivera com a Cap Nacional; Dora Maqueda, Secretària Nacional; Luisa María de Aramburu, Cap Provincial de Madrid; Inés Primo de Rivera, Secretària Provincial; Dolores Primo de Rivera; María Luisa Bonifaz; i Marjorie Munden, una anglesa La SF es servia

d'una organització jeràrquica, piramidal: cap nacional, cap provincial, cap local, cap de grup. Aquesta forma es mantindria durant més de quaranta-tres anys.

El desembre de 1934 José Antonio va establir l'estatut d'organització de la *Sección Femenina*, on quedava exposada la ideologia falangista i on es feia un crit a l'amor per la Pàtria i a la lluita contra la *anti-Espanya*. Deia que:

“Los fines para que se crea esta Sección son, ante todo, para su cooperación (de la dona) en la formación de una España Grande e Imperial, fomentando el espíritu nacional-sindicalista dentro de todos los órdenes de la vida nacional. Estimulando a la Mujer Española en el amor a la Patria, al Estado y a las tradiciones gloriosas de nuestra Nación.”

Pilar Primo de Rivera

La formació d'una Espanya gran i imperial requeria una sòlida base “que només la dona pot crear en tots els àmbit de la vida, imprescindible per l'engrandiment del Futur Imperi Espanyol”. Consideraven funcions específiques de la SF, en primer lloc, les activitats propagandístiques, així com les d'atenció als presos i als ferits i el recolzament a les seves famílies. Una altre de les activitats que les dones de la *Sección Femenina* van realitzar va ser la de passar pistoles als nois durant les reunions de la Falange (en temps republicans), entre altres armes, perquè aquests eren escorcollats per la policia a la entrada. Portaven les pistoles sota els abrics o dins les botes, sempre amb la por que es disparessin soles o si amb algun moviment es tragués el segur sense voler.

Al llarg de 1935, la SF es redueix als límits de Madrid i sense abandonar els intents d'estendre la organització a totes les províncies. Per aquest motiu van escriure a tots els caps provincials de la Falange, preguntant si alguna dona estaria disposada a encarregar-se de la organització en la seva província. Les respostes eren desoladores per les militants del partit. Les dones de les províncies no volien formar part de res i els semblava perillós afiliar-se a la Falange. La societat espanyola vivia les conseqüències traumàtiques del fets ocorreguts mesos abans com la repressió minera a Astúries. La *Sección Femenina* va néixer en un moment en què les tensions entre feixistes i republicans eren molt fortes i en què la República mantenia presos membres de la Falange.

Un cop el partit feixista va obtenir la victòria, el 27 de juliol de 1939 Franco encarrega a l'organització la formació de les Dones. A partir de llavors, la *Sección Femenina* esdevé un òrgan independent del partit i passa a formar part de l'Estat com a integrant del Moviment i de la seva política de feminització, que consistia en exaltar el paper domèstic de la dona.

“A través de toda la vida, la misión de la mujer es servir. Cuando Dios hizo el primer hombre, pensó: No es bueno que el hombre esté solo. Y formó a la mujer para su ayuda y compañía, y para que sirviera de madre.(...)” (Formación Político-Social del primer curso de Bachillerato, 1963).

3.2. IMPULS EXPENSIU DE LA ORGANITZACIÓ FEMENINA (1934-1936)

Les eleccions del febrer de 1936 van ser preses per la Falange com una ocasió perfecte per portar a terme una àmplia campanya de propaganda i extensió del partit. Això va repercutir en tots els sectors de la Falange, especialment en la seva SF, que va prendre un nou impuls organitzatiu. Fins a finals del 1935 no havia aconseguit construir més de deu nuclis en tot Espanya. El gener de 1936, Pilar Primo de Rivera i Dora Maqueda, secretària nacional, van iniciar un llarg recorregut per diferents províncies amb la finalitat d'inspeccionar les seccions existents i crear-ne de noves. Com a resultat d'aquell viatge van quedar oficialment constituïdes divuit Seccions femenines, amb un cap responsable en cada una d'elles: a Vizcaya, Astúries, Saragossa, La Corunya, Ourense, Santander, Palència, Navarra, Salamanca, Valladolid, Pontevedra, Segòvia, Toledo, Zamora. De les altres províncies no en queda constància.

En aquell viatge la SF va començar a difondre l'himne de la Falange, "Cara al sol", una cançó de guerra que es cantava ja en algunes ocasions i que es va compondre després del II Consell Nacional del partit. Va ser estrenada oficialment el 2 de febrer de 1936.

3.3. PILAR PRIMO DE RIVERA I LA SECCIÓN FEMENINA

El 1939, final de la Guerra Civil Espanyola, Pilar Primo de Rivera, germana de José Antonio Primo de Rivera, fundador de la Falange Española, portava més de cinc anys liderant la *Sección Femenina*. Llavors, ja en època de pau, se li presentava el repte de trobar un lloc al feminisme en el falangisme espanyol, però mai sense qüestionar la posició dels homes. En aquella etapa –la líder falangista tenia trenta-tres anys– quan l'ocupació de la majoria de dones es basava en l'atenció familiar, ella es trobava lliure de qualsevol lligam. Li era reservada la tasca d'adoctrinar a totes les dones espanyoles, el seu principal objectiu. Tan bon punt acabada la guerra, es va dirigir a les falangistes amb la fi d'inspirar-les per afrontar tots els reptes del futur. Predeia una Espanya millor a canvi d'entrega i abnegació.

La germana de José Antonio sabia que per què les dones s'eduquessin sota els principis falangistes necessitava comptar amb una administració perfectament formada. Necessitava dones entregades a la causa, encara que impliqués una gran contradicció entre la seva vida i el paper domèstic reservat a la dona que defensava l'organització.

Pilar Primo de Rivera no va voler mai ser una conferenciant ni tampoc una intel·lectual. Malgrat haver manifestat la seva atracció cap al món de les idees, ella sempre va ser una dona d'acció armada amb un caràcter molt més pràctic que contemplatiu. Volia que les dones de la seva institució se les reconegués per preservar en tot moment un estil de vida propi per una dona. Però del que no s'adonaven era que les instructores de la Falange eren el símbol que representava la llibertat de la dona. I a més a més, la mateixa vestimenta de les falangistes, faldilla grisa, camisa blava i boina vermella i amb el braç en alt

desfilant pels carrers de la ciutat, despertava totes les aspiracions juvenils i trencava amb el propi model de dona induït a les escoles.

A Pilar Primo de Rivera li interessava més que les falangistes fossin valorades per les seves qualitats morals i la seva eficiència que per el seu aspecte extern. Les nombroses fotografies mostren que mai va donar massa importància a l'estètica. Al seu entendre, l'estil de les dones de la SF es demostrava en el comportament, les maneres, la feina i la alta moral que les falangistes havien d'exhibir. Ja en el transcurs de la guerra, hi havia aquest estil falangista, que es concretava amb l'escassetat econòmica. Pilar creia convenient que, durant aquella època de penyalitats, s'havien d'apartar certs costums com el vi, els grans banquets, els dolços i els pastissos. En la pau o en la guerra hi havia d'haver sacrifici i servei dur. Les tasques que la líder de la SF desenvolupava a Madrid eren bastant rutinàries, el que la permetia dormir i viure a casa seva. Però els nombrosos viatges que havia de fer al llarg de l'any la disgustaven una mica ja que la feien sentir com si descuidés les seves obligacions familiars i professionals. Tot i això, la seva vida sense el lideratge de la SF no hagués tingut sentit ja que, com solia repetir, la *Sección Femenina* i ella eren una mateixa cosa. Per altra banda, no tenia inconvenient en portar una vida agitada perquè des de petita havia viatjat molt amb el seu pare com a militar que era.

La vida de les dirigents de la SF no tenia res a veure amb la de la majoria de les dones espanyoles. Mentre les primeres desenvolupaven activitats fora del perímetre domèstic, les segones es veien obligades a renunciar a tot allò que no fos la casa, la família i la Pàtria. El mateix franquisme va considerar la dona com no apta per treballar i va relacionar el treball amb un problema que calia solucionar.

Ara bé, la idea de restituir les dones a la llar topava amb les necessitats de mà d'obra d'un estat empobrit per la guerra. La SF enviava moltes de les seves afiliades a les cases dels soldats que lluitaven per ajudar a les seves famílies que restaven sense la feina de l'home, i per tant, sense ingressos. Restaven en aquestes llars entre dos i sis mesos, ocupant-se de cuidar els nens i la gent gran. Aquesta ajuda permetia que la mare, el nou suport de la família, pogués cultivar els camps, que d'una altra manera, haguessin quedat improductius. Per tant, la organització falangista recolzava la reclusió domèstica de les dones, però sense descuidar la aportació que poguessin fer al desenvolupament econòmic. Com a excepció es va permetre la feina remunerada de dones solteres, vídues o sota qualsevol circumstància que fossin els caps de família i la única font d'ingressos.

Pilar Primo de Rivera confiava en què les espanyoles, amb la maternitat com a poderosa arma, fossin les verdaderes creadores de la nova Espanya. En opinió seva, el principal atribut femení era la natalitat, que havia de ser controlada per tal que naixessin fills sans. Era vital procedir a un augment de la població espanyola, seriosament malmesa durant la Guerra Civil. Pilar sempre es va mostrar fortament natalista. La seva història familiar l'havia marcat profundament ja que era òrfena de mare des de ben petita. Al llarg de la seva vida va construir una imatge materna idealitzada, una imatge d'entrega generosa de la vida. La

seva mare havia mort a causa dels continus parts que va haver d'afrontar i Pilar Primo de Rivera entenia aquest gest com el compliment del seu deure com a casada, encara sabent que arriscava la seva pròpia vida. El que més li preocupava a la líder de la *Sección Femenina* era evitar la mortalitat infantil i per fer-ho què millor que educar a les mares.

Aquestes idees eugenèsiques de la SF explicaven també la seva preocupació per l'Educació Física. Pilar Primo de Rivera va insistir en què les dones de la organització falangista havien de ser sanes, tan físicament com espiritualment. Ella mateixa desconeixia aquest món esportiu perquè mai es va sentir atreta per les disciplines que enfortien el cos, mai va demostrar el mínim interès per alguna cosa que tingués com a objectiu la cura i l'embelliment físic. Per tant, l'educació física per la que va apostar la SF era aliena a la mentalitat del culte al cos.

Durant més de quaranta anys la Falange femenina va estar sempre sota la direcció de Pilar Primo de Rivera, la qual va mantenir sota el seu estricte control a varies generacions de dones espanyoles. La SF de la Pilar sempre va comptar amb un exèrcit femení, mà d'obra gratuïta, que complia el *Servicio Social*, obligatori per tota aquella dona soltera entre 17 i 35 anys que volia cursar estudis superiors, optar per una feina a l'administració pública o en empreses estatals, treure el passaport o examinar-se pel carnet de conduir.

Era una gran seguidora del règim i de l'Espanya conservadora i tradicionalista, tenia una gran admiració pels valors superiors de la masculinitat, amb un sistema de valors en el que la dona quedava relegada a un segon pla. Abnegació i sacrifici, submissió i renúncia, eren paraules que resumien l'idear de la SF.

Algunes de les frases que va pronunciar Pilar Primo de Rivera al llarg del seu mandat, on queden reflectits els valors i la ideologia falangista:

- *"Todos los días deberíamos dar gracias a Dios por habernos privado a la mayoría de las mujeres del don de la palabra, porque si lo tuviéramos, quién sabe si caeríamos en la vanidad de exhibirlo en las plazas".*
 - *"La vida de toda mujer, a pesar de cuanto ella quiera simular -o disimular- no es más que un eterno deseo de encontrar a quien someterse".*
 - *"Las mujeres nunca descubren nada; les falta el talento creador reservado por Dios para inteligencias varoniles".*
 - *"La labor de la mujer no es directiva ni rectora, ya que esto corresponde a los hombres, sino colaborar en el hogar y formación de la familia".*
 - *"No hay que ser nunca una niña empachada de libros que no sabe hablar de otra cosa... no hay que ser una intelectual".*
 - *"Las mujeres nunca descubren nada; les falta, desde luego, el talento creador reservado por Dios para inteligencias varoniles"*
-

3.4. ANTIFEMINISME DE LA SECCIÓN FEMENINA

És evident que els principis ideològics en què es basava la *Sección Femenina* estaven relacionats amb el corrent de pensament del nacionalsindicalisme. Cal dir que les membres de la *Sección Femenina* no van inventar l'ideal de dona nacionalsindicalista sinó que el van desenvolupar a partir del que havia establert el fundador de la Falange. Fins i tot José Antonio Primo de Rivera va redactar el primer manifest de la *Sección Femenina*, el 1934, dirigit a tota dona. Però cal dir que el sexe masculí, autor del manifest, quedava ocult sota línies com ara *nosotras, mujeres españolas*, les quals feien creure al lector que havien estat escrites per una dona. En aquest manifest ja s'establia el paper que quedava reservat per la dona. La seva missió no es trobava en la lluita, però sí en l'oració, en la divulgació, en l'exemple i en confortar a l'home amb la seguretat que l'entenen i compartien les seves inquietuds.

D'aquesta manera José Antonio Primo de Rivera es referia en un discurs a les dones extremenyes que els falangistes no eren feministes. Amb ell quedava clar l'ideal que es volia imposar des de la Falange i la *Sección Femenina*:

“No entendemos que la manera de respetar a la mujer consista en sustraerla a su magnífico destino y entregarla a funciones varoniles. A mí siempre me ha dado tristeza ver a la mujer en ejercicios de hombre, toda afanada y desquiciada en una rivalidad donde lleva -entre la morbosa complacencia de los competidores masculinos- todas las de perder.”

Segons Primo de Rivera, l'home era egoista i la dona havia d'acceptar una vida de submissió, de servei i d'ofrena abnegada a una tasca. Aquest concepte va ser admès per la seva germana Pilar, la qual afirmava que la missió de la dona no era una missió directora, ja que aquesta només era una tasca que corresponia als homes, sinó que havien de ésser preparades per quan tinguessin una casa i fills. Finalment va aparèixer la imatge de la “dona azul”, aquella que venia a substituir a les dones “rojas”, republicanes i feministes.

3.5. ORIGEN SOCIAL DELS MEMBRES DE LA SECCIÓN FEMENINA

Per començar cal pensar que els membres d'aquesta organització pertanyien, la major part dels casos, a famílies falangistes i seguidores del règim com és el cas de Pilar Primo de Rivera. Però també van col·laborar dones de totes les classes socials, amb predomini de classe alta a Andalusia i de classe mitja a Castella.

En un principi no hi havia gaires dones d'origen popular o modest. S'ha de tenir en compte que durant la Guerra Civil la dona no disposava de coneixements polítics i la seva elecció en un bàndol o l'altre venia donada per la posició dels homes de la seva família. A més a més, la participació de la dona proletària en

institucions polítiques de classe alta no era gaire comuna. D'aquí que fos poc usual trobar-la formant part en una organització com la *Sección Femenina*.

El més probable és que la *Sección Femenina* reclutés les dones en aquella classe mitjana en la que els homes no tenien grans fortunes però si una imatge que mantenir. I és que a la hora d'entrar a formar part de la organització es tenia molt en compte que l'aspirant disposés d'un nivell cultural mínim com podria ser que hagués estudiat en una escola de monges, sabés música, idiomes, etc. L'actitud que s'esperava d'una bona afiliada era la d'una noia de classe mitjana, mentre que una noia de poble mai podria adquirir.

3.6. EL NOMBRE D'ASSOCIADES

El nombre d'afiliades que va tenir *la Sección Femenina* encara és una tasca que falta per determinar. Es creus que abans d'iniciar-se el Moviment nacional, un conjunt de forces polítiques que es van adherir a l'aixecament militar del 18 de juliol de 1936 i que posteriorment van constituir el partit únic del règim franquista, constava d'unes 2.000 afiliades, contant el 1939 amb un total de 600.000 membres.

D'una carta de Pilar Primo de River que data del 4 d'agost de 1937 es pot deduir que durant aquella època hi havia 250.000 adherents. També s'ha descobert que al final de la guerra hi havia 580.000 afiliades; d'elles, 300.000 formaven part del Servicio Social; 20.000 estaven en tallers; 8.000 eren infermeres; 1.140 treballaven en bugaderies; 400 es trobaven en organitzacions militars; i 2.000 ajudaven en el Servei de Guerra. Aquest increment sorprenent del nombre d'afiliades durant els anys de la Guerra Civil pot justificar-se per raons econòmiques o pressions polítiques per les quals moltes dones es van veure obligades a afiliar-se a la *Sección Femenina*.

Grup de dones de la SF visitant Panamà amb el retrat del Caudillo al fons.

3.7. ORGANITZACIÓ DE LA SECCIÓ FEMENINA

Ja en el seu estatut de 1934 es va exposar que havia d'haver-hi un cap nacional, una secretària nacional, un cap provincial i una secretària provincial. També va quedar pactat que totes les afiliades de la organització quedarien dividides en grups de cinc a quinze membres, liderat cada un per la integrant que demostrés més esperit nacional i capacitat falangista. Aquesta líder quedaria substituïda en cas de desinterès o incapacitat per portar a terme el seu càrrec. A més a més, havia de tenir menys de trenta-cinc anys per ser cap ja que es considerava que només les noies joves eren capaç de simbolitzar l'esperit nacionalsindicalista.

L'alt grau de disciplina que hi havia, el sentiment de responsabilitat i la perseverança van ser tres de les coses que van portar l'èxit a les activitats de la *Sección Femenina*. Les ordres que es donaven des de la Falange era necessari complir-les i sense queixar-se sota una línia d'autoritarisme gairebé militar. Quan se'ls donava una ordre era obligatori complir-la sense cap excusa. Durant el 1938, Pilar Primo de Rivera continuava estant al capdavant de la organització i, alhora, supervisava i vigilava tots els detalls de la organització i les tasques d'altres dirigents. A finals de 1939, les afiliades menors de disset anys van ser dividides en tres grups: les margarites (set- deu anys), les fletxes (onze- tretze anys) i les fletxes blaves (catorze- disset anys).

3.8. AUXILIO DE INVIERNO I AUXILIO SOCIAL

La *Sección Femenina* va moure a les dones a exercir tasques relacionades amb la llar (servei de bugaderia, treball en hospitals o menjadors...) a fi d'ajudar i col·laborar en totes aquelles zones conquistades pels nacionals i que abans es trobaven en mans dels republicans. La organització va instal·lar infermeries i bugaderies en totes aquestes zones, on també es realitzaven cursos agrícoles per les dones que treballaven el camp.

L' *Auxilio de Invierno*, posteriorment anomenat *Auxilio Social*, va ser la organització a mans de la Sección Femenina que va tenir més importància durant la Guerra Civil. Es va formar a Valladolid a mans de Mercedes Sanz Bachiller, cap provincial de la *Sección Femenina*.

Es va iniciar com un menjador infantil, amb la idea que calia ajudar a tots aquells nens orfes o amb pares a la guerra per alleujar la seva situació i per atendre les necessitats dels pobres i els desemparats. Van haver de recaptar diners per tal d'encarregar insígnies, uniformes per el personal, utensilis de cuina, etc. El personal era voluntari entre les militants de la *Sección Femenina*. El 28 d'octubre de 1936 es va fer una recollida de diners per els carrers de Valladolid, recaptant 46.000 pessetes. El primer menjador es va inaugurar a Valladolid i posteriorment en diferents pobles de la província. Més endavant es van organitzar orfenats i programes d'alfabetització i serveis de bugaderia i ajuda mèdica.

El 30 d'octubre de 1936 es va inaugurar aquest projecte assistencial amb el nom d'*Auxilio de Invierno*, la traducció literal del Winterhilfe alemany. I no tan sols

l'Auxilio de Invierno s'assemblava en el nom al Winterhilfe, sinó que moltes noies durant la guerra civil van ser enviades a Alemanya perquè observessin les organitzacions femenines del país. Durant la Guerra Civil, tant Itàlia com Alemanya, van enviar nombroses invitacions per ser visitades per Pilar Primo de Rivera i perquè aquesta enviés el millor de la seva joventut femenina.

Altres diuen que l' *Auxilio de Invierno* es va denominar així perquè es pensava que la guerra civil i la situació d'emergència només duraria l'hivern de 1936-1937. Però no va ser així i quan va arribar la primavera el nom no quadrava, de manera que es va canviar a *Auxilio Social*. Després d'un any de la seva creació, l'*Auxilio Social* contava amb 711 menjadors i 158 cuines, i l'any 1939 el nombre de menjadors s'elevà a 2.487 i 1.561 cuines.

A la primera fotografia, Auxilio de Invierno de Villaviciosa, Astúries, 19 d'octubre de 1937. En la segona, Pilar Primo de Rivera i Adolf Hitler.

L'*Auxilio Social* va arribar a tenir les següents seccions: Obra Nacionalsindicalista de Protecció de la Mare i el Nen, Protecció al malalt, Foment del Treball Familiar, Defensa de la vellesa i Obra de la Llar. La protecció a la maternitat era un dels temes de més importància del *Auxilio Social*. Era considerat a l'Estat que la dona que era mare era la ciutadana més important perquè era de gran importància aconseguir una gran quantitat de fills sans, procedents de mares fortes.

En l'Espanya nacional, a través del seu *Auxilio Social*, ja es manifesta la imatge de la mare i el fill, per una Espanya millor. El principal objectiu és aconseguir abundància de fills sans i perquè això passi la mare ha de ser forta.

Amb aquest objectiu, es van fundar cases de maternitat, llocs de descans per les mares i guarderies infantils. També es van formar nombrosos centres d'alimentació infantil que subministraven aliments als nens menors de dos anys. Es donava preferència en aquest ordre: als orfes de guerra, als fills de militars combatents, als procedents de les zones alliberades, als fills de famílies nombroses...

Cartell d'*Auxilio Social* de la Guerra Civil que reivindica el paper de la dona en l'Espanya nacional

A la imatge següent es mostra la portada del diari La Vanguardia Española. El titular diu: "Auxilio Social guardian de la infancia" i hi apareix la imatge d'una noia mentre fa el seu voluntariat en una guarderia. El titular confirma la idea de sobreprotecció que tenia el règim pels nens i que la organització vetllava per la cura i seguretat de tots els infants.

Portada del diari la Vanguardia Española, divendres 28 de juliol de 1939

LA VANGUARDIA

BARCELONA
Viernes 28 de julio de 1939
AÑO DE LA VICTORIA

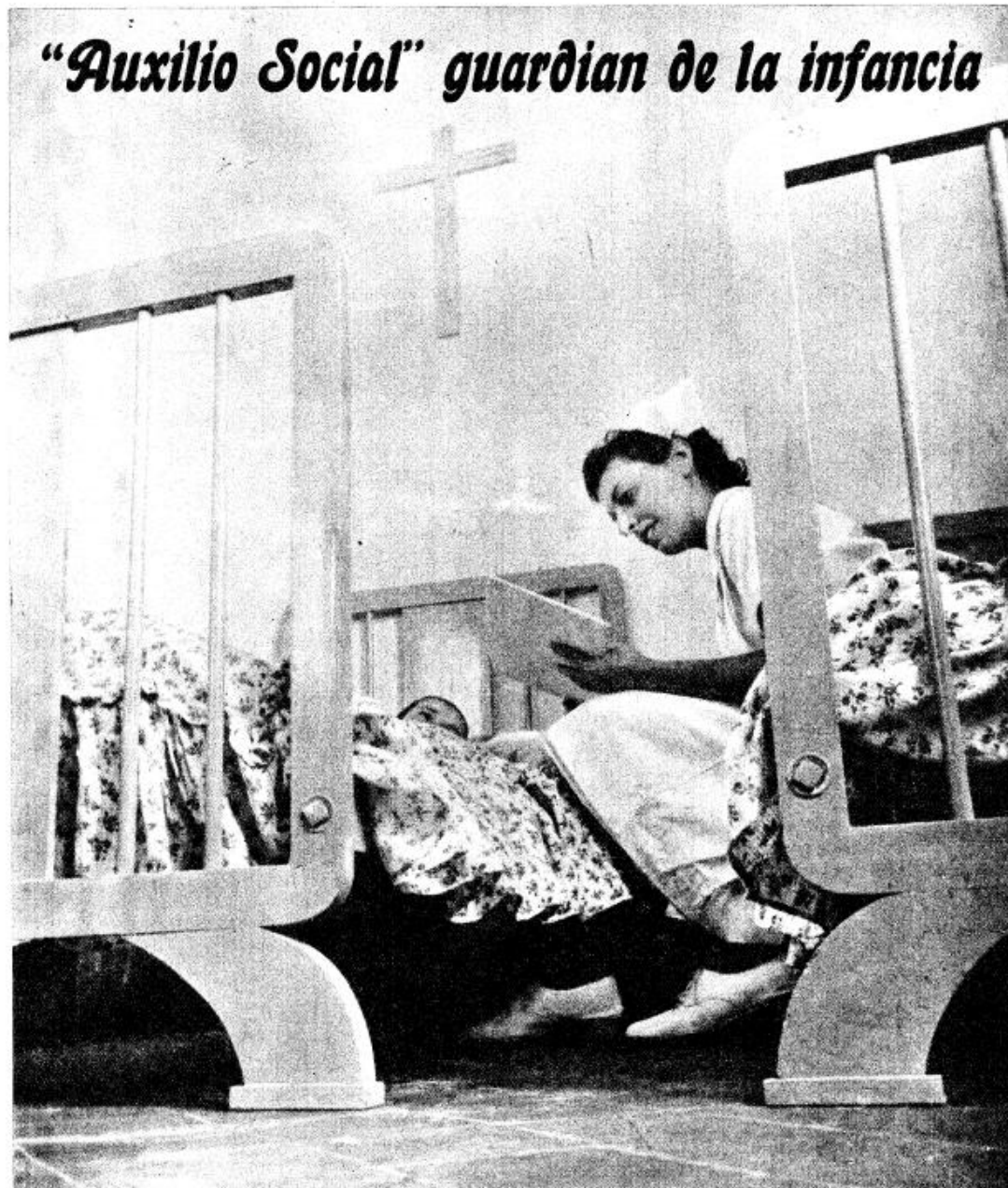
ESPAÑOLA

SUPLEMENTO
GRÁFICO

FUNDADORES: DON CARLOS Y DON BARTOLOME GODÓ

Año LV - Número 22.730

DIRECTOR: LUIS DE GALINSOGA

BARCELONA. - En los «Hogares infantiles» las muchachas de «Auxilio Social» vienen desarrollando una meritisima obra de amor y protección de la infancia. - He aquí a una de las beneméritas muchachas en un momento de su voluntario servicio

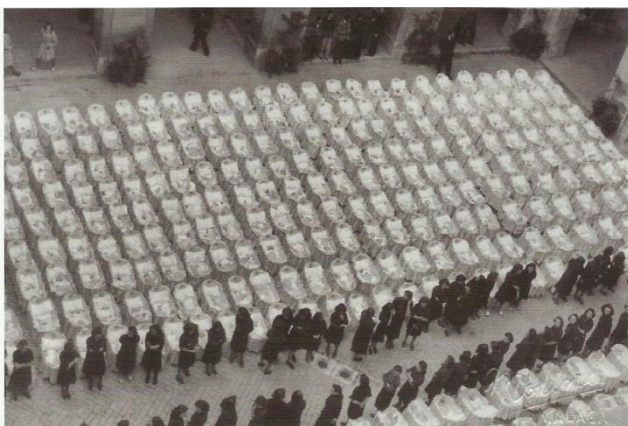
(Foto. Pérez de Rosas)

3.9. SANITAT I CAMPANYES

Com s'ha pogut observar, una de les tasques fonamentals de la SF (*Sección Femenina*) era retornar a les dones les "obligacions pròpies del seu sexe". La dona en el món laboral només era tolerada en el cas de les solteres o les vídues i només en determinats oficis. La dona en el món sanitari només podia exercir com a auxiliar o infermera, una professió abnegada, sacrificada, dependent i submissa, quatre adjectius que representaven la feminitat de l'època.

La sanitat va ser sempre un dels camps més importants de la organització falangista. La població passava gana i un percentatge molt elevat estava malalta. També hi havia altes taxes de mortalitat infantil i les plagues es disparaven entre la població a causa de la desnutrició i la falta de condicions higièniques. Les voluntàries de la SF i les complidores del Servicio Social van realitzar una gran labor centrada sobretot en les mares i els seus fills els quals havien de gaudir d'una bona salut física per tal de constituir el futur de l'estat.

Per altra banda, en un territori empobrit i devastat, les primeres campanyes assistencials de la SF es van centrar en l'ajuda a poblacions i comarques afectades per catàstrofes naturals, com ara les inundacions periòdiques previsibles però sense mitjans de prevenció, o les sequeres. Per finançar les campanyes d'ajuda, la SF va recórrer sovint a les col·lectes públiques, semiobligatòries els primers anys, i a la mobilització de les seves afiliades. L'ajuda es cobrava en propaganda per la SF. En tots els lots donats hi figuraven les fletxes com a logotip representatiu de la organització i en els envasos es reproduïen insígnies falangistes. A més a més, les voluntàries tenien ordres de no entregar als desfavorits aliments per més d'una setmana, el que els obligava a tornar al local de la SF per rebre la seva dosi alimentària corresponent.

A la primera foto, campanya de recollida de canastilles de la SF. A la segona fotografia, una infermera de la SF posant una injecció a un nen.

3.10. CUINA I MENJADORS

En una Espanya marcada per la gana, la SF, a través del Auxilio Social, es consagraria com gran dispensadora d'aliments. Eren menjadors gratuïts servits per joves, afiliades primer i després reclutades del Servei Social. La protecció de la infància era una tasca primordial per Pilar Primo de Rivera. Per aconseguir aquelles futures generacions de nens sans que la fundadora de la SF desitjava no només calia alimentar als afamats, sinó que també s'havia d'ensenyar a cuinar a les seves dones. Les classes d'ensenyança domèstica, i en especial, les de cuina van ser un constant punt de referència de les activitats de la SF.

Hi va haver un llibre de cuina en especial anomenat el "Manual", molt popular, i que va editar-se una i altre vegada fins als nostres temps. Aquest llibre va sistematitzar les bases d'una alimentació sana, econòmica, variada i senzilla en uns temps difícils, passant d'àvies a mares, de filles a netes com a referència imprescindible.

Dones del servei social servint en un menjador infantil.

3.11. EL MODEL DE DONA PER LA SECCIÓN FEMENINA

A partir de la ideologia feixista la *Sección Femenina* va anar construint i establint mitjançant l'educació i altres obres socials el model de dona ideal del règim franquista.

	HOME	DONA
MISSIÓ	Dirigir	Ajudar, col·laborar.
FI NATURAL	Treballar	Maternitat
ÀMBIT D'ACTUACIÓ	Extern: treball en oficines, món polític	Intern: la casa
CARACTERÍSTIQUES	Disciplina: ordenar, obeir. Virilitat: seduir, competitivitat, activitat.	Submissió. Feminitat: dolçor, puresa de pensaments, abnegació, suavitat, sense iniciativa pròpia, passivitat, bellesa.

3.12. LA DONA I LA POLÍTICA

La dona va tenir molt poca presència en el món polític de l'època ja que se li reservava el paper de procreadora i mestressa de casa. No era considerada apta per dur a terme tasques de més dificultat. Tots els drets aconseguits per les dones durant la Segona República, la igualtat entre homes i dones o la llibertat d'aquestes, van ser abolits. Així doncs, es va prohibir que les dones exercissin professions liberals (totes aquelles que requerissin estudis universitaris, com el Dret o la Medicina) i els matrimonis civils i els divorcis. A més a més, es va establir els 25 anys com la majoria d'edat femenina, el que obligava a les dones a restar a casa fins que complissin aquesta edat o es casessin.

Per altra banda, cal dir que fins i tot durant la República les dones que es van involucrar en el món de la política van ser molt poques, moltes d'elles influïdes per la mentalitat tradicional i conservadora que li havia estat atribuïda fins a aquell moment. També, durant el franquisme, es va reprimir el moviment feminista que es va iniciar als anys vint amb duresa i molta intensitat.

D'aquesta manera, es pot afirmar que durant la primera etapa del franquisme el paper de la dona en la política del règim va ser mínim. Els papers més importants els van tenir dones com Mercedes Sanz Bachiller o Pilar Primo de Rivera, relacionades amb l'ensenyament i les organitzacions femenines, i les quals van participar en política però mai influïnt directament.

No va ser fins als anys seixanta que va començar a canviar la situació. La reivindicació dels drets de la dona es va recuperar amb força i es va proclamar la llibertat i igualtat de drets amb l'home. També va començar la oposició al règim dictatorial en veure que era el principal culpable de la repressió, la discriminació i l'aïllament de les dones espanyoles. Primer es van mobilitzar per exigir la igualtat davant la llei; es van reivindicar els drets civils (majoria d'edat als 21 anys, llibertat religiosa...); després els drets polítics (vaga, associació, expressió...); més tard, els drets laborals i educatius; tot això però, es va anar reclamant progressivament i sobretot després de la mort de Franco. Va ser a partir de 1975, any de la mort de Franco, quan van començar el procés de canvi, l'augment de la intervenció i l'interès polític de la dona. Va començar un procés de lluita feminista per tal d'aconseguir una societat més equitativa i justa a nivell laboral, polític i legal entre homes i dones.

3.13. LA SEXUALITAT DE LA DONA

Durant la dictadura franquista la opressió física de les dones era molt alta. S'intentava oprimir de tota dona l'autonomia que s'havia aconseguit durant la República. La sexualitat va ser un d'aquells aspectes al que el règim donava molta importància. A la dona se li atorgava el paper de reproductora i li era influïda la moral conservadora. La vida de la dona es va basar en la llar, en un ambient repressiu on va desaparèixer tot tipus de llibertat i capacitat decisiva, i en l'entrega cap els altres, sobretot envers l'altre sexe considerat superior.

Les opcions de què disposava la dona eren gairebé nul·les: o la religió o el matrimoni. L'alternativa a dedicar-se al culte religiós era sotmetre's a un home per tota la vida. No era ben vist que una dona quedés soltera, per això la feminitat anava lligada amb el rebuig de la solteria. Per altre banda, moltes dones van perdre el marit durant la Guerra Civil però no se'ls designava el terme soltera sinó que se'ls considerava vídues, d'aquesta manera no patien cap rebuig social. A més a més, el règim va buscar el suport de l'església catòlica per dominar la societat per mitjà de la religió i el terror, amb termes com "pecat" o "delicte". Així per exemple l'aparellament clandestí no només era un pecat sinó també un delicte.

També el control que disposava l'església sobre l'educació va ser determinant en quant a la prohibició de l'educació mixta i en l'establiment d'una educació especial per a les dones, que les allunyava dels coneixements intel·lectuals i les apropava a les tasques domèstiques. La dona va rebre una educació basada en els principis de submissió a l'home, en la virginitat, en la decència i la honradesa, en el matrimoni i la procreació com a objectius indispensables. Així doncs es va crear un nou prototip de dona, transmès des de l'església i les escoles. Parlar de sexe era inconcebible, un tema tabú. Les immoralitats més greus eren aquelles relacionades amb l'erotisme i l'amor sexual ja que es creia que eren vicis perversos. Només s'admetia el sexe com a mitjà de reproducció i dins del matrimoni catòlic. Tot allò que no fos sexe procreador era considerat un pecat. És per aquest motiu que l'amor va ser perseguit durant la dictadura franquista perquè el règim va reconèixer en ell un signe de llibertat. En l'atmosfera de patiment i sacrifici de la postguerra, la bellesa, el plaer i l'amor van passar a ser estimats immorals.

La dona havia d'anar convenientment vestida, amb màniga llarga o fins el colze i sense escot; amb faldilles que no senyallessin els detalls del cos i que no cridessin l'atenció. La roba no podia ser curta ni transparent i les dones joves no podien sortir soles acompanyades amb nois que no fossin de la família.

Sevilla, 1959.

Tanta repressió sexual va desencadenar que es creessin dues imatges diferents de l'amor en els homes i en les dones. El desig carnal era propi dels homes, els quals vivien el sexe d'una manera obsessiva i per altre banda les dones, que van idealitzar l'amor, en una barreja d'espiritualisme i romanticisme.

Estava prohibit utilitzar qualsevol tipus de mètode anticonceptiu i era perseguit i castigat l'avortament. Era considerat un delicte i era durament castigat que la dona tingués un amant, mentre que pel que fa als homes, la llei era molt menys estricta i només es considerava delicte en cas que provoqués algun escàndol públic.

El primer anticonceptiu disponible a Espanya va ser a partir del 1964. El seu ús va causar un canvi molt important en la dona, que la separava de la simple imatge de procreadora.

També durant els anys de la guerra es va produir un augment de la prostitució, tolerada fins al 1956. Era una vàlvula per escapar d'una societat oprimida sexual i moralment. La prostitució es va dividir en "legal" (els prostíbuls pagaven impostos i eren inspeccionats regularment) i "clandestina".

Tot seguit alguns extractes de la *Sección Femenina* relacionats amb la sexualitat de la dona on és visible la dona com a objecte sexual i el seu paper de submissa:

-
- *"En cuanto respecta a la posibilidad de relaciones íntimas con tu marido, es importante recordar tus obligaciones matrimoniales: si él siente la necesidad de dormir, que así y no le presiones o estimes la intimidad. Si tu marido sugiere la unión, entonces accede humildemente, teniendo siempre en cuenta que su satisfacción es más importante que la de una mujer."*
 - *"Cuando alcance el momento culminante, un pequeño gemido por tu parte es suficiente para indicar cualquier goce que hayas podido experimentar. Si tu marido te pidiera prácticas sexuales inusuales, se obediente y no te quejes. Es probable que tu marido caiga entonces en un sueño profundo, así que acomódate la ropa, refréscate y aplícate crema facial para la noche y tus productos para el cabello. Puedes entonces ajustar el despertador para levantarte un poco antes que él por la mañana. Esto te permitirá tener lista una taza de café para cuando se despierte."*
-

Per concloure cal dir que la tenaç moral del règim va destrossar la idea de l'amor. Les pràctiques sexuals només tenien sentit quan hi havia una funció reproductiva al darrere. Per a la dona, el plaer sexual era relacionat amb el pecat

HORARI PER UNA MESTRESSA DE CASA AMB MARIT I UN FILL

	Dilluns	Dimarts	Dimecres	Dijous	Divendres	Dissabte	Diumenge
6.30-7.00	Llevar-se, preparar l'esmorzar, preparar rostit, mongetes...	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem	Aixecar-se a les 7.00, preparar l'esmorzar i la roba neta
7.30-9.00	Arreglar el dormitori. Higiene personal. Portar el nen a l'escola.	Ídem	Ídem	Neteja a fons del dormitori. No hi ha escola.	Neteja a fons del menjador.	Arreglar dormitori. Banyar el nen i portar-lo a l'escola.	
9.00-9.45	Comprar.	Ídem	Ídem	Higiene personal i comprar.	Ídem	Comprar.	Arreglar el nen. Higiene personal i missa a les 10.00.
9.45-10.45	Arreglar la casa.	Ídem	Ídem	Ídem	Portar el nen a l'escola.	Ídem	Arreglar la casa. Preparació del dinar.
10.45-12.00	Preparar el dinar. Recollir el nen de l'escola.	Ídem	Ídem	Preparar el dinar.	Preparar el dinar. Recollir el nen de l'escola.	Ídem	
12.00-12.30	Dinar en família.	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem
12.30-13.00	Netejar la cuina.	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem
13.00-14.00	Preparar la roba per netejar-la. Portar el nen a l'escola.	Aclarir la roba i portar el nen a l'escola.	Recollir la roba i portar el nen a l'escola.	Planxar la roba llisa.	Arreglar armari. Guardar la roba.	Neteja a fons de la cuina.	Festa. Descans.

14.15 - 17.00	Netejar la roba. Deixar-la en lleixiu.	Estendre la roba. Cosir.	Repassar la casa.	Planxar la roba delicada.	Netejar mitjons, mitges i draps de cuina.	Cosir mitjons i mitges.	A l'hivern passeig i berenar. A l'estiu, descans.
17.00 - 17.30	Recollir el nen de l'escola. Berenar.	Ídem	Ídem	Preparar el berenar. Passejar amb el nen.	Recollir el nen de l'escola. Berenar.	Ídem	A l'estiu preparar el sopar. A l'hivern, vida en família.
17.30 - 19.00	Cosir.	Ídem	Cosir una estona. Una altre de lectura.		Anar a comprar o de visita.	Comprar pel diumenge.	
19.00 - 20.00	Preparar el sopar.	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem	A l'estiu, passejar i sopar a fora. A l'hivern, preparar el sopar i sopar en família.
20.00 - 20.30	Sopar en família.	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem	Banyar el nen	
20.30 - 21.00	Arreglar la cuina. Pensar el sopar.	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem	Sopar i netejar cuina.	Netejar cuina.
21.00 - 22.00	Portar a dormir el nen	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem
22.00	Anar a dormir	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem	Ídem

3.14. LA SECCIÓN FEMENINA I LA CULTURA

La nova Espanya demanava noies treballadores i madures que sabessin cuinar, resar i cosir. La dona estava subjecta a la llar i totes les seves ensenyances anaven dirigides a la teoria alemanya de les tres K: KINDER (els nens), KÜCHE (la cuina) i KIRCHE (l'església).

En més d'una ocasió, Pilar Primo de Rivera va mostrar el seu menyspreu per les dones "intel·lectuals". Era curiós el fet que la líder falangista donés gràcies a Déu per "haver privat a les dones del do de la paraula, perquè si el tinguéssim qui sap si cauríem en la vanitat d'exhibir-lo a les places", i a la vegada ella pronunciés aquesta frase fent d'oradora en una plaça pública.

Les primeres activitats culturals de la SF van ser principalment de caràcter formatiu. El principal objectiu de totes les seves funcions era formar a la dona perquè la seva reclusió a la casa resultés eficaç i útil. Capacitar-la per infondre valors al marit i disciplina als fills. Es van crear les primeres biblioteques per les dones. El 1940 hi havia 32 biblioteques; el 1943, unes 121, i el 1950, 371. Tot i això, la lectura constituïa de poca importància per la SF. El seu manual recomanava "*no ser nunca una niña empachada de libros, no hay que ser una intelectual*". En ocasions, els dirigents falangistes masculins també recomanaven a les seves camarades femenines la lectura, però no de qualsevol llibre. La SF havia d'elaborar una guia de lectures que fossin útils per la formació religiosa i falangista. Els seus llibres, llegendes històriques, eren convertits en biografies i hagiografies de santes i màrtirs, manipulats per encaixar en el model falangista. Altres reforçaven la seva opinió sobre la lectura com activitat "inconvenient" per a dones perquè la dona només havia de ser educada per complir la seva missió maternal i aquesta no era necessària d'una educació intel·lectual sinó moral.

A més de les activitats anteriors em de sumar les realitzades pel departament de Música i Cant, que es proposava varis objectius. Un d'ells era difondre entre les seves afiliades la música religiosa. Aquest tipus de música "anirà educant-les al gust i aficionant-les a la música, perquè rebutgin de casa seva les horribles modes" (Pilar Primo de Rivera). D'un altre banda, també pretenia "salvar les meravelloses cançons i balls populars que s'estan perdent a Espanya".

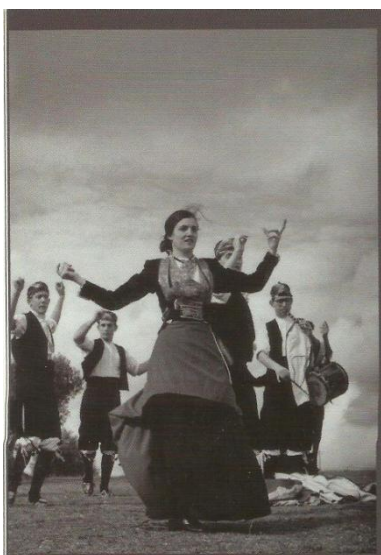
La recopilació de cançons i danses folklòriques dels diferents pobles va ser realitzada per les delegades locals de la SF. El 1941 s'havien format 284 cors i 27 grups de ball, integrats per 5.668 dones. A partir del 1942 es van començar a celebrar concursos nacionals de danses i cançons, el que també servia al mateix temps d'entrenament i permetia crear un fort sentiment d'unitat.

A mesura que els Cors i les Danses de la SF assolien qualitat artística i s'anaven expandint, el règim hi va veure una possible utilització política. Es va intuir l'enorme potencial propagandístic del que va acabar convertint-se en les primeres ambaixades franquistes. Però quan la SF va proposar la sortida a l'exterior per les mostres folklòriques, va trobar una forta resistència en els comandaments masculins del partit i de l'Estat. Existia una decidida oposició no tan sols a tota iniciativa femenina, sinó també a tota expressió cultural popular.

Finalment, els Cors i Danses van fer la seva primera presentació internacional el 1947, a Anglaterra, i un any després a Argentina i Brasil. D'aquesta manera la SF va fer un gran servei propagandístic al franquisme. Els Cors i les Danses de la SF, és a dir, la recuperació del folklore popular de les diferents regions espanyoles, va ser la major aportació cultural de la organització falangista, sempre sota una dura moral catòlica i una censura nacional. Els balls efectuats per les voluntàries de la SF van ser privats de tota espontaneïtat i gràcia. Això es pot observar en els seus principis, on les parelles de ball estaven formades per dos dones, una d'elles en el paper masculí.

Des de el seu I Consell Nacional, celebrat el 1937, la SF va comptar amb una delegació de Premsa i Propaganda. Aquest servei però va tenir moltes dificultats

Ballarina Cors i Danses de La SF

a causa de l'escassetat de mitjans econòmics. En conjunt, la Sección Femenina va donar una gran importància a aquest departament per tal de fer arribar els seus missatges a un gran nombre de dones a través de revistes com "*Consigna*", "*Medina*", "*Y*" i a través del cine i la ràdio. Especialment va ser cuidada la propaganda a l'estranger, sobretot a Amèrica, Itàlia i Alemanya. La propaganda en aquest països pretenia captar l'atenció dels espanyols residents en ells i als seus fills per aconseguir "*la unidad espiritual completa de los españoles, y crear un sentido de hispanidad*". També pretenien inculcar "*el deber ineludible a toda mujer española residente en el extranjero.*"

3.15. ESPORTS I ACTIVITATS A L'AIRE LLIURE

La *Sección Femenina* va impulsar la pràctica de l'esport femení en la tradicional Espanya franquista. Moltes vegades l'estricta moral catòlica xocava amb l'obligatorietat de la gimnàstica a l'escola i la promoció de determinades activitats esportives. Moltes pràctiques gimnàstiques van ser eliminades al ser considerades escandaloses i obscenes.

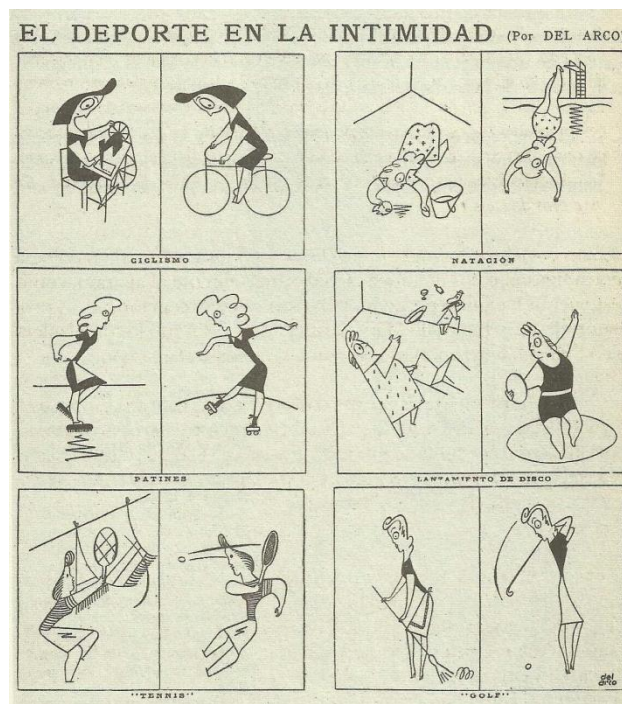
Fins llavors, l'esport estava reservat exclusivament a les joves de classe alta que practicaven tennis o equitació entre altres. Pilar Primo de Rivera va saber solucionar els riscos que comportava la pràctica d'esport per la moralitat tradicional i la decència de les dones. La invenció dels pantalons "pololos",

pantalons curts bombatxos imprescindibles per les pràctiques gimnàstiques que es posaven sota la faldilla, permetien la pràctica esportiva sense possibles riscos obscens. La vigilància constant sobre la indumentària va ser el mètode preferit per Pilar Primo de Rivera per conservar la decència de les dones. Pilar va crear una vestimenta acceptable per l'Església encara que fos molt incòmode per la pràctica d'activitats i va prohibir alguns esports com el futbol, el rem i la lluita.

Noia fent gimnàstica amb els pantalons pololos.

La SF seguia les pautes de les joventuts femenines nazis i feixistes, d'aquí la promoció de l'esport i les exhibicions multitudinàries. L'esport femení s'anotava dins les pautes eugenèsiques del règim. L'exercici físic preparava als cossos femenins per parir fills sans i forts, futurs soldats disposats a morir per la Pàtria.

Revista "Y", desembre de 1940.

3.16. LA SECCIÓN FEMENINA I EL MÓN RURAL

3.16.1. La Falange i el camp

Juntament amb els fets i les qüestions més importants en relació al *Servicio Social* i les tasques portades a terme en el terreny de la formació, la cultura i la premsa i la propaganda, la SF també va realitzar activitats, menys conegudes, a través de la *Hermandad de la Ciudad y el Campo*.

La SF va posar en marxa un projecte del que cal destacar dos vessants: el primer, un lloable desig d'aconseguir una millora en el nivell de vida rural. El segon, la cerca d'un mecanisme eficaç, en termes ideològics, per portar fins a l'últim racó del país els valors del nou règim.

La *Hermandad de la Ciudad y el Campo* (HCC, una organització a mans de la SF que pretenia reemplaçar la feina d'aquells homes que havien anat a lluitar a la guerra) va tenir els seus inicis en els primers temps de guerra. Com es lògic, en tal situació, nombrosos llocs de treball van quedar abandonats pels homes de la indústria, els serveis i el camp.

En aquest últim sector era fonamental substituir a aquells que s'havien desplaçat al camp de batalla per tal de realitzar les seves feines, subjectes al ritme de la naturalesa, així com per la necessitat de seguir produint aliments.

Aquestes circumstàncies van donar la oportunitat a la SF per pensar en projectes més ambiciosos relacionats amb les dones de caire cultural, econòmic, ideològic, polític i organitzatiu.

El 1937, la Delegació Nacional de la SF va demanar a totes les dones que ajudessin en la recollida de la collita i les feines d'estiu, ja que els homes es trobaven a la guerra. Per aquest motiu, aquell mateix any, la SF va organitzar dos serveis denominats *Trabajo en el Campo* i *Trabajo en el Hogar*, que poc temps després donarien lloc a l'òrgan especialitzat en aquest terreny, la HCC. Va néixer aquest òrgan per fer front de la manera més eficaç possible les exigències de la guerra, fonamentalment per cobrir

els forats deixats pels homes. Amb aquesta finalitat, les dones incorporades en aquest servei es van organitzar en grups que es desplaçaven d'un lloc a un altre per realitzar feines agrícoles.

Membres de la *Hermandad de la Ciudad y el Campo* treballant el camp i cuidant el bestiar.

El 1938 la SF va iniciar cursos d'ensenyança de feines agrícoles per a dones. D'aquesta manera es van organitzar cursos d'agricultura per a les pageses en totes les províncies. Des de la creació del servei fins al final de la guerra, la SF va mobilitzar entre 2.500 i 3.000 dones a través de la HCC. Al final de la guerra, i ja finalitzat el servei de la HCC en els camps, aquesta es va proposar continuar la

seva labor, oferint a la dona camperola coneixements de la indústria rural. Els objectius i assoliments de la HCC també van representar que la SF es preocupés per la vida de les dones, obrint vies noves a totes les seves activitats. Però també cal tenir en compte que tals obertures estaven sempre inscrites sota un model ideològic, en un context socioeconòmic i que la principal finalitat d'aquella actuació residia al servei de l'estat franquista i no en el dels grups socials implicats.

3.16.2. Dades econòmiques bàsiques

A continuació s'exposen algunes consideracions de caràcter econòmic per situar el context en el què la SF va desenvolupar una tasca que pretenia encaixar en diferents plànols: socials, econòmics i polítics, sempre sota la seva indispensable posició doctrinal.

Com ja és sabut, els gran terratinents van donar suport al règim franquista des de 1939. Però també abans, un percentatge no determinat dels 2,5 milions de mitjans i petits agricultors, que havien estat impregnats per la propaganda franquista, també van recolzar el franquisme i es van beneficiar d'una política de preus que va permetre la seva supervivència.

Durant els anys posteriors a la Guerra Civil, de 1939 a 1952, la producció global de cereals es va veure significativament reduïda. El mateix es pot dir de la ramaderia, que va disminuir considerablement entre 1933 i 1955. I per acabar, referent a la avicultura, el 1956 encara era necessari importar 15 milions de dotzenes d'ous.

Tot això significa que en el terreny econòmic les condicions eren precàries per el règim franquista i que la dona hagués de veure's sotmesa a certes condicions, com renunciar a un treball remunerat però que alhora ampliés la seva dedicació i la seva ajuda en el camp. A més a més, també s'esperava de les dones la seva col·laboració amb els plans de l'estat sobre augmentar la natalitat.

L'escassetat de productes alimentaris creava que tota proposta per incrementar els béns de primera necessitat fos positivament valorada. Per tot això, un cop finalitzada la Guerra Civil, la SF trobaria en el medi rural un espai idoni per desenvolupar les seves propostes sobre el model de dona sacrificada i obedient.

3.16.3. Propagadores sanitari-rurals

Durant el 1940 la SF va programar un gran número de cursos de diferents especialitats i nivells, en compliment al càrrec que se li havia estat atribuït per què s'encarregués de la formació de les dones espanyoles. Entre aquells cursos destaca el de *Jefes de Granjas Rurales*, amb la fi de crear expertes suficients per posar en marxa el projecte de les *Granjas Escuelas*. Aquest últim projecte pretenia ajudar a les dones a muntar petites indústries domèstiques. Entre els seus cursos destaquen les especialitats en: avicultura, jardineria, horticultura, indústries làcties, llar, educació física, religió i formació política.

El 12 de juliol de 1941 es va crear el *Cuerpo de Divulgadoras Sanitario- Rurales*, una organització connectada a la *Hermandad de Ciudad y el Campo*, formada

per casi tres mil dones que portaven a terme activitats de caràcter informatiu i assistencial. Les divulgadores feien importats campanyes de vacunació entre 1940 i 1943, en 43 províncies, per ajudar a l'estat en la seva lluita contra la mortalitat infantil. També realitzaven campanyes d'alimentació infantil. A la vegada desenvolupaven tasques de formació per mitjà de cursos d'higiene, medicina preventiva, lleis socials, religió, formació política i cultura general. Per últimes, les divulgadores, van realitzar activitats com ajudar a lluitant contra malalties, curant a milers de malalts i distribuint medicines i aliments entre la població rural.

3.16.4. El departament sindical

Altres activitats que va portar a terme la *Hermandad* estan relacionades amb la col·laboració amb el Departament Sindical. Aquest departament s'ocupava d'informar a la SF la situació de les dones en fàbriques, tallers o empreses per tal de facilitar la propaganda d'aquella en elles. A més a més també donava a conèixer la normativa laboral i els mitjans assistencials disponibles, la SF era responsable, a través d'aquest departament, de la formació de les treballadores, proporcionant-los les següents ensenyances: Religió i moral, nacionalsindicalisme, llar, puericultura, educació física, música i cant. Més tard es van crear les *Escuelas de Hogar y Formación*, campaments i residències de descans, biblioteques, etc.

Tot allò era un projecte global que buscava varis objectius, com ha estat mencionat en pàgines anteriors, de caràcter econòmic, polític i ideològic. Al règim franquista li interessava consolidar un model determinat femení. No resulta gens envejosa la vida d'aquella dona camperola, que tenia una jornada laboral sense fi, que estava obligada a incrementar la població, que obeïa al seu marit, que resava cada dia, que només podia emplenar el seu temps lliure criant conills i cuidant del bestiar i que estava condemnada a la soledat i al silenci de la seva llar.

3.17. LA SECCIÓN FEMENINA EN EL MÓN

Els Cors i les Danses de la SF van ser les que van trancar l'aïllament internacional del règim franquista. Portugal i les nacions de Sud-Amèrica van ser les primeres a rebre "a una nova generació espanyola plena de espontaneïtat, de gràcia i alegria, però tan profunda i seria en lo fonamental". Les rebudes més entusiastes es trobaven entre els emigrants espanyols d'aquells països. A més a més, la SF ja contava llavors amb les seves pròpies delegacions internacionals.

3.18. FINAL DE LA SECCIÓN FEMENINA

La *Sección Femenina* va experimentar un fort procés de burocratització i fragmentació a partir dels anys cinquanta. Ja superats els principals problemes de la postguerra, la SF va esdevenir menys necessària per una societat que

s'anava recuperant econòmicament i socialment. Va començar a perdre força el model de dona proposat per la delegada nacional de la organització i el número d'afiliades i instructores no parava de descendir. Instaurada la política de Franco, Pilar Primo de Rivera va veure la necessitat d'adaptar-se als nous temps, encara que insistís que el falangisme era la millor manera de defensar els interessos d'Espanya. Era indiscutible que la SF pertanyia ja a una època passada. La germana de José Antonio seguiria liderant la SF durant bastants anys més, 40 en total, però relegada a un paper secundari dins del règim franquista. En aquest estat, després de la mort de Franco va arribar la Transició Democràtica amb Adolfo Suárez, que va portar amb si el *Decreto Ley*, que permetia la fusió de tot tipus de partits, els històrics i els nous. Quan es va dissoldre per complet el moviment falangista, Pilar Primo de Rivera va entendre que la seva presència al capdavant de la SF no tenia cap sentit. El llarg camí de la *Sección Femenina* va concloure l'1 d'abril de 1977 i el dia 5 del mateix mes la dirigent falangista va dimitir.

Tot seguit alguns extractes de la Sección Femenina, editats el 1958:

-
- *“Ten preparada una comida deliciosa para cuando tu marido regrese del trabajo. Especialmente, su plato favorito”.*
 - *“No le pidas explicaciones acerca de sus acciones o cuestiones su juicio o integridad. Recuerda siempre que es el amo de la casa.”*
 - *“Prepárate: retoca tu maquillaje, coloca una cinta en tu cabello, hazte un poco más interesante para él. Su duro día de trabajo quizá necesite de un poco de ánimo y uno de tus deberes es proporcionárselo.”*
 - *“Escúchale, déjale hablar primero.”*
 - *“Nunca te quejes si llega tarde o si sale a cenar o a otros lugares de diversión sin ti.”*
 - *“Minimiza cualquier ruido. En el momento de su llegada, elimina zumbidos de lavadora o aspirador. Salúdale con una cálida sonrisa y demuéstrole tu deseo de complacerle. Recuerda que sus temas de conversación son más importantes que los tuyos.”*
 - *“Si tú tienes alguna afición, intenta no aburrirle hablándole de ella, ya que los intereses de las mujeres son triviales comparados con los de los hombres.”*
-

4. EL SERVICIO SOCIAL

Les dones de la *Sección Femenina* eren les encarregades de transmetre el sentiment de Pàtria i d'adoctrinar totes les dones en les seves tasques com a bones esposes. El *Servicio Social* va ser una de les funcions més importants de la *Sección Femenina* ja que era necessari per a bona part de la població femenina. El que pretenia era potenciar el paper de la dona com a mare i com a perfecte “àngel de la llar”. Va ser establert el 7 d'octubre de 1937, a través del

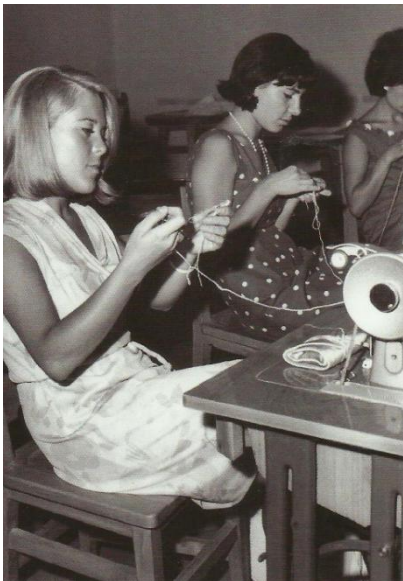
Decret d'Unificació de la Falange del 19 d'abril de 1937, el qual obligava a les dones a atendre aquest servei.

Va ser impulsat per tal que la dona espanyola pogués aplicar les seves aptituds femenines per tal d'alleujar el dolor produït per la recent guerra i per tal que prestés serveis de sanitat i neteja. No era obligatori però estava considerat un deure nacional per a totes aquelles dones solteres entre 17 i 35 anys, l'equivalent al servei militar masculí. La necessitat del *Servicio Social* es justificava en el preàmbul del Decret:

“Hasta hoy el servicio militar obligatorio cumplía esos fines mediante la movilización de todos los hombres aptos para el manejo de las armas. Futuras medidas de gobierno ensancharán en España la extensión e intensidad de esta prestación varonil a los designios del Estado.

Respecto de la mujer, nada había sido establecido hasta el día. Quedaba, pues, apartada del servicio inmediato de la Patria y del Estado, los cuales no recibían el caudal de colaboraciones y esfuerzos que la mujer española puede proporcionarles en abundancia y rectitud”.

Comprenia un conjunt d'activitats de caràcter adoctrinador (l'anomenada “formació teòrica” a base de lliçons sobre l'estructura de l'Estat), educatiu (a base d'atendre les “escoles de la llar” on s'ensenyava com ser una bona mestressa de casa i una bona mare) i caràcter assistencial (prestar serveis durant un determinat temps a hospitals, menjadors infantils, escoles, tallers...). A més, es duïen a terme activitats relacionades amb l'esport i la gimnàstica per tal que les dones disposessin d'una bona condició física per ser unes bones mares i gaudir de salut.

Cursos de confecció de la SF, 1952.

La durada mínima del *Servicio Social* era de sis mesos: tres d'educació teòrica (ser bona mare, esposa, abnegada, submissa i catòlica) i tres d'educació pràctica a menjadors, hospitals, oficines... . Es podia prestar el servei de manera ininterrompuda durant els sis mesos o per fraccions, però no podia ser inferior a un mes i espatiat en un termini màxim de tres anys.

Documentació del Servicio Social, 1951-52.

“Con fe y sacrificio se construyen los imperios. Ejercita tu fe y tu voluntad en el Servicio Social. Sirviendo los demás españoles, sirves los destinos de la Patria. Mediante el Servicio Social conquistarás la disciplina y el espíritu de la hermandad que necesita España para su grandeza y libertad. Ganarás honor y disciplina.”

Fragment extret del llibre de documentació del *Servicio Social* anterior.

Per altre banda, el servei no era obligatori però era imprescindible per obtenir títols professionals (com el carnet de conduir), certificats d'estudis i per accedir a places de l'administració pública i a l'empresa privada.

Era considerat com un deure nacional, tal com queda afirmat en el fragment següent:

“El Servicio Social es afirmado con un sentido puro de deber nacional. No se sanciona el incumplimiento del mismo con ninguna medida punitiva, porque ha de bastar señalar el deber para asegurarse la firme colaboración de las mujeres de España, llenas siempre de generosidad y de espíritu de sacrificio.”

El seu incompliment no era castigat però era necessari justificar el compliment del servei per l'exercici de funcions públiques o l'obtenció de títols professionals. Veiem el cas del titular de la pàgina següent del diari *La Vanguardia Española* que representa una oferta de feina per ser auxiliar de vol (hostessa) a Iberia; és condició *sine qua non* haver complert el *Servicio Social* o haver-ne quedat exempta per tal d'accedir a la plaça d'aquesta companyia.

¿Reune Vd. las cualidades necesarias para llevar este uniforme?

Ahora tiene una estupenda
oportunidad para realizar su gran
ilusión:

Ser Azafata de IBERIA

Para empezar debe reunir estas cualidades:

- Nacionalidad española.
- Adecuada presencia física.
- Edad comprendida entre 20 y 28 años al 31 de Diciembre de 1972.
- Dominio del idioma inglés.
- Nivel cultural equivalente a Bachiller Elemental (no se exige título).
- No padecer ningún defecto físico.
- Nadar 100 metros en un tiempo no superior a 3 minutos y medio.
- No usar lentes ni microlentes.
- Ser soltera o viuda sin hijos.
- Estatura entre 1,60 y 1,78 metros.
- **Servicio Social cumplido o exenta.**

Si además, gusta de hacer la vida más agradable a los que le rodean, posee una personalidad equilibrada y tiene, como nosotros, un continuo deseo de superación, escribanos hoy mismo.

IBERIA necesita personas como Vd.

La instancia de solicitud puede obtenerse enviando el cupón adjunto, antes del próximo día 15 de Septiembre, fecha en que se cerrará el plazo de admisión.

Ruego me envíen la instancia de solicitud para la Convocatoria de Auxiliares de Vuelo Femenino (Azafatas).

Nombre:

Fecha de nacimiento:

Domicilio:

Ciudad:

Provincia:

Envíenos este cupón a IBERIA,
Líneas Aéreas de España, S. A.
Dpt.º de Selección - Dirección de Personal
Capitán Haya, 46 - MADRID (20)

IBERIA

LÍNEAS AERÉAS INTERNACIONALES DE ESPAÑA

Alas para el desarrollo español

Algunes dones podien quedar exemptes de complir el servei però només era el cas de les mares de família, les dones casades, les dones que havien perdut el pare, mare, fill, germana o marit durant la guerra civil, les dones malaltes o amb alguna invalidesa, les dones que ja havien servit en hospitals de sang i en alguna entitat pública, i les religioses.

A partir del Decret de la Jefatura de Estado del 9 de desembre de 1939, el Servicio Social va quedar adscrit a la Sección Femenina de la Falange Española Tradicionalista i a las JONS. Va esdevenir l'organisme del Partit al qual es confiava la formació política, religiosa, moral i social de les dones.

Moltes dones es veien obligades a treballar sense obtenir res a canvi en hospitals i en un gran nombre d'organismes públics. Així mateix, encara que la dona fos necessària en moltes institucions com ara en els serveis auxiliars, no li era permesa l'entrada a un lloc de treball a menys que fos vídua i la única font d'ingressos de la família. Encara que algunes dones podien valorar positivament els coneixements proporcionats pel servei, moltes dones van mostrar desinterès i enuig, sobretot aquelles que volien algun protagonisme dins la societat i que volien una activitat fora de la llar. És per aquest motiu que el percentatge d'afiliació aconseguit a través del Servicio Social va ser molt petit.

Finalment, a mitjans dels anys 70, El Servicio Social es va extingir perquè va quedar completament antiquat. De fet, ja en els seus principis era contradictori que les instructoras del Servicio Social, unes dones que havien marxat de la llar per estudiar i treballar, intentessin inculcar a altres dones la necessitat de quedar-se a casa i ser bones esposes i mares.

Podem observar que la Sección Femenina va crear el *Servicio Social* per tal de difondre i inculcar un model concret a totes les dones espanyoles. Les dones eren considerades poc aptes per treballar però perfectes per les seves tasques d'assistència i ajuda en hospitals o menjadors escolars i per esdevenir bones mares que eduquessin els seus fills per ser bons seguidors del règim.

5. EL NACIONALCATOLICISME I LA DONA A L'ESTAT FRANQUISTA

5.1. VALORACIONS RELIGIOSES DEL PAPER DE LA DONA

L'Església s'ha ocupat des dels seus inicis de confirmar amb la seva autoritat i de reforçar fins el límit el paper subordinat de la dona. Al mateix temps, ha anat creat els seus models femenins: la Verge Maria i les santes. La resta de les dones, per l'església, manquen d'honor. Son hereves del principi pecador. La dona era presentada com la encarnació del mal, la temptació més temible. Per això l'Església va considerar imprescindible una adequada formació de les dones, per controlar el constant mal que hi havia en elles. La literatura, sempre educativa, en una època on tot s'explicava per intervenció divina, no podia tenir altre base que la religiosa... "*formada la mujer de una parte del varón, corresponde a éste la supremacía del derecho y la fuerza de su autoridad (...) la una ha sido hecha para amar, el otro ha sido hecho para el mando*". El règim es

servia de la religió per explicar els rols d'ambdós sexes. També es servien de tal element per justificar els esdeveniments que estaven succeint en aquells temps: *“Las guerras, aunque otra cosa te parezca y a pesar de las calamidades que acarrear, suelen traer bienes inmensos. En las manos de Dios son un azote, y son una antorcha, cuando son ganas por los soldados de Dios, desde luego”*.

- a) La soltera: És evident que no totes les dones, tot i els interessos de la Pàtria, arribarien al matrimoni. És per aquest motiu que molts religiosos, preocupats per aquestes ànimes femenines, recomanaven a les joves resar per arribar al matrimoni. Aquelles que resaven poderosament, segons els religiosos, eren les qui es lliuraven del patiment i del dolor. La soltera era considerada una desequilibrada, una extravagant que no necessitava cap tipus d'atenció perquè havia optat per una vida molt més còmode, moguda per l'egoisme.
- b) La casada: era preferible la dona casada ja que només en aquest estat podia aconseguir complir la seva missió: la maternitat.

5.2. LA SECCIÓN FEMENINA: INTEGRACIÓ DELS ELEMENTS RELIGIOSOS

L'estat franquista va desenvolupar una legislació que expressava com a element fonamental, a la vegada que com a objectiu, la religió catòlica. Les lleis d'educació incloïen com a matèria d'estudi obligatòria la religió, prohibien la coeducació i es dictaven normes especials per la formació de les nenes. Les lleis laborals apartaven a la dona del món laboral i el Codi Civil reforçava la seva reclusió a la casa. Aquestes lleis es van dictar per tal d'aconseguir lo esperat del sistema.

La SF va posar tot el seu esforç en aconseguir tals objectius morals i polítics. Afirmava que si el Moviment ha incorporat el sentit catòlic és perquè “creiem que aquesta és la veritat, i nosaltres, al creure en ella, volem que totes les nostres afiliades disposin del goig que sent tot el que la trobat”. Així doncs, la SF, des dels seus primers moments, es va ocupar de donar a les dones una formació religiosa imprescindible, que a vegades es va anteposar a les ensenyances del nacionalsindicalisme, donat que la base principal de tots els estats és la família, i per tant, el fi natural de totes les dones és el matrimoni.

La SF va establir una estreta col·laboració amb els sacerdots i es va rodejar, en tots els nivells mandataris, d'assessors religiosos que supervisaven la seva actuació en aquest camp. Ells preparaven les oracions adequades per a cada esdeveniment i les aconsellaven en les seves decisions.

Al llarg dels anys la cap nacional de la organització va enviar un seguit de circulars per aconseguir que el comportament de les afiliades s'adeqüés al nacionalcatolicisme. Algunes es referien al decòrum i a la moral, donant instruccions precises sobre la llargada de les faldilles, els escots, els banyadors, etc. Estava prohibit l'existència de dutxes sense cortines, així com les fotografies en els campionats de natació, exceptuant a la guanyadora i sempre degudament vestida.

5.3. ADEQUACIÓ CATÒLICA DEL FRANQUISME

Certament, l'Església i el franquisme van arriar a una extraordinària col·laboració. La delegada nacional de la SF a vegades va anteposar a qualsevol altre objecte la religió, subratllant en els seus discursos l'obediència i la submissió. La Falange femenina va portar l'extensió del catolicisme en tres direccions: submissió jeràrquica, orientació a la parròquia i difusió de la litúrgia. Se li atribuïen tres grans tasques al Moviment: espiritualitzar la vida, espanyolitzar Espanya i implantar la justícia. En la jerarquia d'amor que el poble havia de sentir hi havia: Déu, Espanya, la família i el sindicat. La conclusió a aquestes propostes era la següent: que totes les pàtries eren entitats històriques que Déu va assignar missions que complir en la Història Universal.

a) La doctrina:

L'educació va ser un dels principals mitjans sobre els quals va actuar la religió. El primer objectiu educatiu va ser introduir la propaganda en els continguts docents. Es pretenia esborrar el liberalisme en la seva concepció global. L'educació va ser potser l'únic sector en què la ideologia franquista va poder actuar plenament. La SF va tenir una forta actuació en el camp de l'educació però va ser l'Església qui va tenir prioritat en el control de l'ensenyament. Aquest va ser el premi que li va atorgar Franco per el seu recolzament a la croada nacional. Estava prohibit ensenyar qualsevol cosa contrària a la ortodòxia catòlica. Per aconseguir-ho es va crear el Cos d'Inspectors de l'Ensenyança.

b) Magisteri i sexualitat:

Per aconseguir una major eficàcia en l'extensió dels principis educatius de l'Estat es va crear el *Servicio Español del Magisterio* (SEM). Els mateixos Estatus del SEM deien que: *“el maestro se esforzaría porque en las primeras luces de la infancia se inculque la idea de un Dios a quien adorar, una Patria a quien servir y en ella un imperio que restaurar”*. Déu, la Pàtria i l'Imperi eren ideals comuns en tot estudiant. Però també calia diferenciar les ensenyances perquè *“el cas de les dones no podia ser de cap manera com el dels homes”*. La dona tenia un únic objectiu a la vida i totes les orientacions i normes dirigides a ella havien de perseguir aquest únic fi.

Des de començaments del segle XX, s'havia plantejat la idea d'estendre o no l'educació al sector femení en els diferents nivells i els avantatges i inconvenients de la coeducació. Tal discussió va ser tallada per el franquisme, el qual va rebutjar l'accés de la dona a l'educació ja des dels primers nivells. El fre imposat a l'educació femenina, plasmat en la legislació, era un reflex de les corrents ideològiques catòliques i tradicionals que consagraven una ensenyança discriminatòria i diferent per la dona, la finalitat de la qual era condicionar a aquesta per el compliment del seu rol específic. També va eliminar la coeducació.

D'aquesta manera es deia que:

“Es cierto que con la supresión de esta inmundicia moral y pedagógica que se llamaba coeducación hemos dado el primer paso hacia una verdadera formación de la mujer (...). En primer lugar, se impone una vuelta a la sana tradición que veía en la mujer la hija, la esposa y la madre, y no la intelectuada pedantesca que intenta en vano igualar al varón en los dominios de la Ciencia ”.

A la dona se li reservava el domini de tres supremes ciències: culinària, confecció i costura i economia domèstica. Per lo altre, era dit que la ignorància era un do dels cels. Els resultats de tal concepció educativa poden imaginar-se fàcilment: una major taxa d'analfabetisme entre les dones, un nivell d'escolarització de les nenes molt més baixa que la dels nens i una presència casi nul·la de dones en la ensenyança professional.

Per establir contacte directe amb el Magisteri femení, la Delegació Nacional va iniciar la publicació de la revista *Consigna*, dirigida a les professores i de caràcter partidista. Donava a les seves lectores pautes educatives sempre presidides per la religió i oferia una visió de la realitat en la què Franco apareixia com la clau d'Espanya. la orientació pedagògica de la revista aconsellava ajustar-se als principis següents:

“Considerar al niño como futuro productor de valores económicos y como sujeto de autoridad y fuerza.

A la niña, consideradla como creadora de valores morales, principalmente, y colaboradora del hombre en el ejercicio de autoridad y sujeto de resistencia.

El niño mirará al mundo, la niña mirará al Hogar”. (Consigna, gener de 1942).

5.4. DONA, FAMÍLIA I NATALITAT

Des de la primera fins a la última ensenyança de les nenes impartida per la SF, des de qualsevol discurs polític o religiós dirigit a la dona fins a les lleis elaborades per l'Estat, responien a una concepció de la dona, l'essència de la qual era la maternitat. Tal concepció tenia varis milers d'anys d'història, però mai abans va ser exaltada amb tanta intensitat com es va fer en els feixismes europeus i en el nacionalcatolicisme espanyol.

La tradició cristiana ha mantingut fins als nostres dies la condemna divina de la dona a estar sotmesa a l'home i mantenir una vida senzilla i abnegada. L'existència d'un pare dominant va suposar una rígida segregació sexual dels fills, amb efectes molt desiguals entre ells. El nen sempre tenia més defenses ja que posseïa un domini genèric sobre la dona.

Per altre banda, l'exclusió de les dones del procés productiu i el desenvolupament del mercat a mans de l'home va forçar a la dona a mantenir

una forta dependència d'aquests, en el terreny material i en la vida quotidiana. Les dones es refugiaven en la seva situació dins la família i el matrimoni i és per això que eren les principals aliades de forces conservadores com la Església o la Llei. Així doncs, la dona oprimida es converteix inconscientment en defensora de l'opressió, i això passa de forma privilegiada en el si de la família.

Certament, per el falangisme la dona per si mateixa no existeix. Només era vista com un objecte reproductor subjecte al "seu destí":

"En el Estado, la mujer madre ha de ser la ciudadana más importante. Sabemos la importancia que para nuestro país tiene en los momentos actuales el conseguir una gran cantidad de hijos sanos, procedentes de madres fuertes, queremos no sólo con palabras, sino con hechos, cooperar a la consecución de este fin". (Revista "Y", març de 1938.)

L'educació física va ser propagada per la SF entre les nenes i les dones de totes les edats i condicions. Abundava la propaganda de l'educació física, però cap explicació sobre la conveniència d'aquesta pràctica per la pròpia dona. Es tractava d'aconseguir una abundància de fills, però la collita, a més de ser nombrosa, havia de ser sana. L'estat volia mares alegres, fortes, eufòriques, sanes, àgils, satisfetes i alimentades.

Podem afirmar que el discurs catòlic s'ha mostrat sempre favorable a la natalitat sense cap tipus de fre i a considerar a la dona com a mare. Després de la Guerra Civil, l'ambició natalista va doblar el seu ímpetu. No només era per les concepcions religioses i morals d'aquells temps, sinó també pels efectes bèl·lics sobre la demografia. Tot i les mesures preses, els nivells de natalitat a Espanya es van situar contínuament per sota dels corresponents al 1930. Només entre 1960 i 1965 es va produir un petit augment dels mateixos. La mortalitat infantil constituïa una obsessió per es dones falangistes. La causa, segons elles, era la ignorància, sobre tot de les dones econòmicament febles, que no coneixien els deures bàsics que com a dones havien de complir. Així doncs, les mares no fèrtils podien ser considerades enemigues de la causa. La maternitat era el que feia a una dona digna de consideració. Era l'únic destí possible en l'Espanya dels anys quaranta.

La SF va prendre com a principal objectiu la propagació d'un model determinat de dona: la dona mare. Des de que va ser creada, la organització es va ocupar de fixar a la dona la seva missió i de preparar-la per el compliment de la mateixa. La SF va posar tota la seva tenacitat en el compliment d'aquesta causa. Des de la tasca de divulgadora fins a als cursos més especialitzats, tots ells mitjans per difondre coneixements per millorar la maternitat. Aquelles ensenyances havien de contribuir a millorar la vida de les dones i dels seus fills, especialment en el medi rural.

La Delegació Nacional de la SF explicava que la dona, per un sentit cristià, ha partit en els seus plantejaments sempre de l'home, com a ser superior creat per Déu, per tant, també ha de ser respectada la seva dignitat. Però el que la SF considerava dignitat de la dona no era res més que esclavitud d'aquesta.

La grandesa de la nació depenia del número i de la fortalesa del seu poble. Els greus danys produïts fins llavors eren deguts a la descristianització dels “rojos” i a les seves freqüents pràctiques antinatalistes. Per guarir la situació, es demanava l'ajuda de totes les dones i de l'Església. Certament, l'Estat va comptar amb l'ajuda de les dues. La SF exigia a cada una de les seves afiliades l'entrega de dues cistelles a l'any. No s'acceptava cap excusa per no entregar-les. La dona rica podia aportar diners i la pobre treball. Però tot i així, era imprescindible que cada una confeccionés les seves. Després serien entregades a mares necessitades, tenint en compte si eren afiliades i si havien assistit als cursos de puericultura.

Des de l'escola primària, la puericultura es va convertir en matèria d'ensenyament obligatòria en pràcticament tota la població femenina. La SF va trobar en ell una gran missió que complir, al mateix temps que un instrument de control i de difusió ideològica.

6. LA DONA I EL MÓN LABORAL

El treball femení va ser durant tot el franquisme un assumpte delicat, qüestionable i amb grans variables i canvis. Va anar evolucionant durant tot el període, amb canvis més destacables a partir dels anys cinquanta. Aquest procés es pot dividir en dues grans etapes:

- 1) De finals dels anys 30 fins a l'any 1957
- 2) Del 1957 al 1974

1) Primera etapa: 1939-1957

És l'etapa de més pobresa de tot el règim. S'aplica l'autarquia econòmica, el que porta a la misèria a una gran quantitat de famílies. Cal destacar que aquesta etapa es divideix en dues parts. Durant la primera, anys 40, es viu un moment de profunda crisi. Es van crear els sindicats verticals, controlats per la Falange i la *Sección Femenina*, que unien treballadors i patrons i que significava una eina de control del moviment obrer.

Durant la segona part, a partir del 1951 fins al 1957, es va produir un lleuger procés de millora. Aquests anys van coincidir amb una etapa de liberalització intel·lectual i amb diferents campanyes a favor dels drets de la dona. L'economia va començar a remuntar gràcies al canvi que es començava a produir en la política econòmica de l'Estat, menys autàrquica i més oberta. Des de sempre, el treball de la dona va ser desprestigiats, sobretot el de les dones casades. Es van elaborar lleis que establien que la decisió que la dona treballés o no depenia de l'home de la casa, que l'home era major d'edat als 21 anys mentre que la dona ho era als 23, i altres lleis que no permetien el treball femení en alguns sectors considerats “masculins”. La llei més important va ser el *Fuero del Trabajo* del 9 de març de 1938, la qual prohibia el treball a les dones casades i el treball nocturn per a totes les treballadores.

“En especial (el Estado) prohibirá el trabajo nocturno de las mujeres y niños, regulará el trabajo a domicilio y liberará a la mujer casada del taller y la fábrica”. Fuero del Trabajo, Declaració II,1

Moltes normes, iguals que l'anterior, van incidir directament en la situació d'aïllament de les dones en els primers anys del règim franquista. Enrere van quedar els avenços legals obtinguts durant la II República. En aquells moments la igualtat era un repte inabastable per les dones.

A la dona no li era permès accedir a un lloc de treball a menys que fos la cap de família i no disposés de recursos econòmics. Per altra banda, s'afavoria a aquelles dones que havien patit la pèrdua d'aquells familiars (pare, germans o marit) que contribuïen a l'economia familiar.

Una vegada més s'afirmava que la dona havia primordialment de dedicar-se a la llar i apartar-se del treball. Ara bé, es tenien en compte els casos específics d'aquelles dones caps de família per motiu de guerra:

“La atención del Nuevo Estado, es que la mujer dediques u atención al hogar y se separe de los puestos de trabajo; pero es el caso que por consecuencia de la misma guerra, son numerosas las que, quedando como cabezas de familia, tendrán que trabajar para mantener a sus hijos”.

Les demandes femenines de feina havien de completar unes fitxes on es feia constar: nom i situació del marit; professió d'aquest; si treballava, a on i salari que rebia; fills que tenien i edat i sexe dels mateixos.

Els *Delegados de Trabajo* també havien d'elaborar un informe sobre tres tipus diferents de mesures:

A) Mesures Informatives:

- 1- En elles s'establien les condicions que havia de reunir una dona per tal que fos considerada “parada” i mereixedora dels Serveis de Col·locació. Es tindrien en compte les situacions següents:
 - a) Dona cap de família sense més ingressos, i en relació amb els fills, nombre de nois amb condició de treballar
 - b) Casades que haguessin d'atendre a la família, per tenir el marit a la presó o per estar aquest al paro.
 - c) Solteres que no disposessin d'altres mitjans de vida
 - d) Altres casos especials en què fos absolutament necessari que la dona treballés
- 2- S'havien de determinar les indústries o activitats en les que s'havia d'autoritzar o limitar la mà d'obra femenina i el percentatge admissible respecte la mà d'obra masculina.
- 3- S'havien de proposar oficis i indústries d'artesanía per establir a cada província per tal de donar feina a la dona en el seu domicili.

B) Mesures Preventives:

- 1- En elles s'establia la formació i la orientació professional de joves i adultes a través de la creació d'escoles.
- 2- Tenien preferència aquelles dones que fossin l'únic pilar de la família.

C) Mesures Moderadores:

- a) Es prohibia l'ocupació masculina en establiments dedicats a la venda exclusiva d'articles femenins.
- b) Aquella treballadora que es casés amb una home també treballador havia de deixar la feina per dedicar-se a la llar sempre i quan el salari d'aquest fos suficient per mantenir a la dona.
- c) Es prohibia que una dona casada treballés a partir d'un determinat sou que cobrés el seu marit.
- d) S'exigia la igualtat de salari entre homes i dones en un mateix ofici o professió.

Totes aquestes mesures tenien per objectiu reafirmar l'autoritat masculina en el si del matrimoni seguint aquell esquema en el qual el marit/pare era el representant de la unitat familiar. Aquesta legislació també pretenia evitar la independència econòmica de la dona.

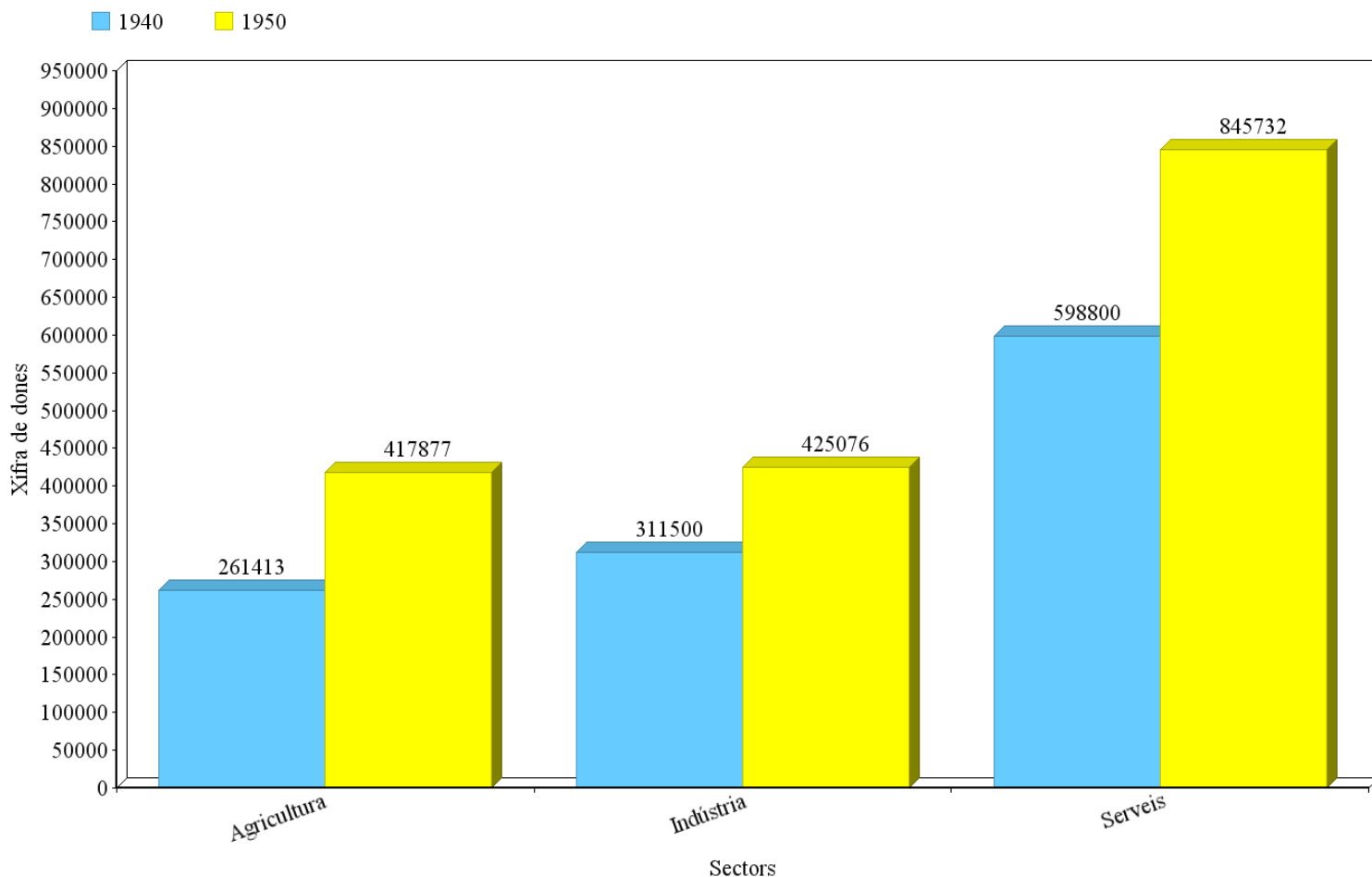
Una Ordre del 17 de novembre de 1939 del Ministeri de Treball senyalava les ordres que permetien la inscripció de les dones en les Oficines de Col·locació. Es negava la possibilitat d'inscripció a aquelles dones que no tinguessin obligacions directes i es protegia a les que havien estat víctimes de guerra. Es considerava obrera amb dret a inscriure's a les Oficines i Registres de Col·locació a aquelles dones que complissin les condicions que es senyalaven:

- 1- Les dones caps de família sense ingressos
- 2- La dona casada, separada per sentència ferma o el marit de la qual no es trobés amb condicions de treballar.
- 3- La dona soltera que no disposés de cap altre mitjà de vida familiar.
- 4- Qualsevol altre cas especial

Les Oficines de Col·locació havien de donar de baixa immediatament a totes aquelles inscripcions de personal femení que no reunissin les condicions senyalades.

Per altra banda i tot i les normes senyalades, el treball femení va anar creixent en tots els sectors durant aquest període, sobretot en aquells sectors que implicaven fidelitat als ideals del règim, els de la dona com a mare, cuidadora i agricultora. Aquest augment es pot observar en el gràfic següent:

Distribució per sectors de la població activa femenina entre 1940 i 1950

Així doncs, podem observar un fort augment del treball femení entre 1940 i 1950 en tots els sectors. El 1940, el 27,51% de les dones treballaven en el sector de l'agricultura, el 32,78% en el d'indústria i el 63,03% en el sector serveis. En canvi, el 1950, el 43,98% de les dones treballaven en el sector de l'agricultura, el 44,74% en el sector de la indústria i el 89,02% en el sector serveis.

Les raons d'aquest augment del treball femení van ser molt varies, però les raons principals no eren aconseguir independència econòmica i la realització personal, sinó que es treballava per necessitat. Moltes dones treballaven perquè els seus marits estaven exiliats o havien mort a la guerra i es veien obligades a treballar per tal d'obtenir un salari per mantenir les seves famílies. Altres treballaven per ajudar al seu marit davant del baix salari que cobrava. Era un moment de forta necessitat en què les dones s'anaven incorporant al mercat laboral empeses per la gana i la misèria. Seguidament analitzem el treball femení sector per sector.

a) Agricultura:

S'ha de tenir en compte que les dades no eren fiables al cent per cent ja que el treball de la dona era considerat suplementari i per tant no era del tot comptabilitzat. El treball de camp es caracteritzava pel seu endarreriment, causat per la manca de treball mecanitzat i per la utilització de models de cultiu antics, que feien necessària una gran quantitat de mà d'obra. D'aquesta manera, tant les dones solteres com les casades havien de treballar al camp per ajudar a la família, sobretot perquè hi havia algunes tasques considerades "femenines" com la recollida d'olives, d'albercocs i altres fruites.

També existia una gran emigració, sobretot cap a les terres franceses, en època de verema, buscant feines eventuais com a jornaleres. Aquestes cobraven un bon sou (tenint en compte la situació del moment) però sempre sota una forta discriminació salarial que tingué tendència a augmentar. El 1946, un home que treballava al camp podia arribar a cobrar un màxim de 18,78 pessetes i un mínim de 11,98 pessetes. El

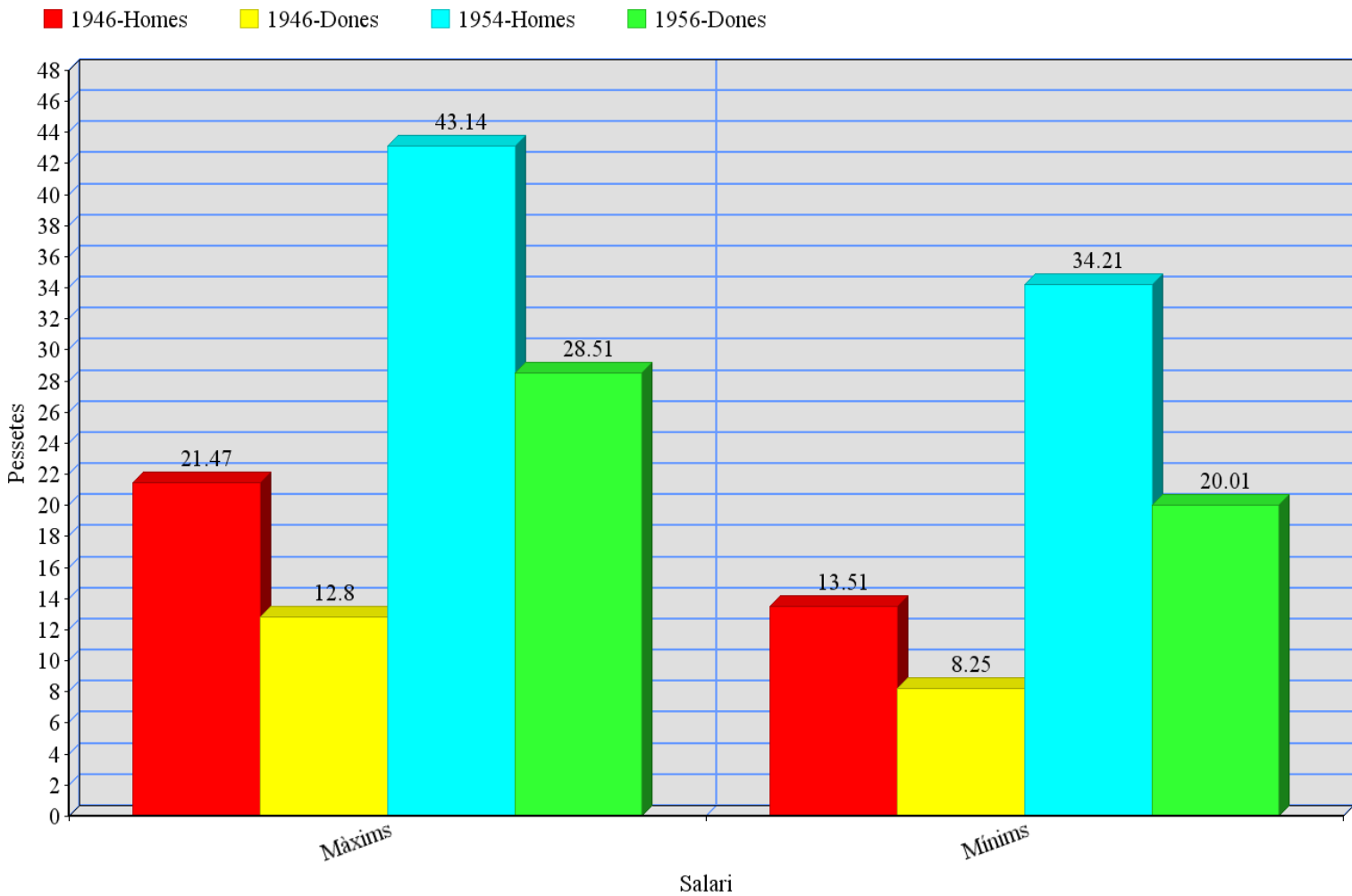

Noia en el camp, 1957

sou màxim d'una dona era de 10,55 pessetes i el mínim de 7,55 pessetes. Mirem ara el 1954. El sou màxim masculí era de 29,11 pessetes mentre que el femení era de 11,13 pessetes. En vuit anys el sou màxim d'un home havia augmentat en 10,33 pessetes mentre que el d'una dona només en 0,58 pessetes. Així doncs, el treball femení al camp estava subordinat a l'home i la dona no era tinguda en compte, només era considerada com una simple ajuda.

b) Indústria:

La indústria en aquells moments estava poc desenvolupada a causa de la falta d'inversions i la poca mecanització. Així i tot, era el sector en què es pagaven els millors sous, sobretot en la indústria tèxtil, la paperera, la del vidre, la ceràmica i la de cristall on, per tant, hi treballaven més dones buscant bons sous. Als anys 40, un 26,58% de la població activa femenina treballava a la indústria, els anys 50, era un 25,18% i a començaments dels 60, un 26,19%. Així doncs, els nivells de dones treballant a la indústria eren força estables. Això s'explica perquè aquestes duïen a terme tasques no especialitzades, molt monòtones. La llei que obligava a acomiadar a les dones casades era ignorada en el cas que la treballadora fos útil i, si finalment era acomiadada, era substituïda per una treballadora soltera. Igual que en el sector primari, també existia una discriminació salarial que va anar en augment amb els anys. El 1946 la diferència entre els sous màxims és de 8,67 pessetes amb els homes i el 1954, de 14,63.

c) Serveis:

El sector serveis va ser el sector que va experimentar un creixement més alt i el preferit entre la població: un 50% de la població activa femenina treballava en aquest sector mentre que la masculina només constituïa el 20%. Això es produeix perquè les feines que implicava aquest sector complia amb allò que s'exigia en la dona franquista. La feina més comuna era el servei domèstic, que no requeria capacitat professional i que permetia a qualsevol dona accedir-hi. A més a més, permetia accedir a altres tipus de feines dins del sector serveis, solia servir de promoció social.

Visita de les alumnes de tercer curs de l'Escola de Bibliotecarias a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (1945)

Dins d'aquest sector hi havia moltes professores, sobretot de primària. Era una de les poques professions moralment dignes de què disposaven les dones que volien estudiar. També era vist com una professió que constituïa una extensió del deure natural de tota dona: cuidar i criar nens. Van començar sent el mateix nombre d'homes que de dones, però amb els pas del temps es va produir un clar creixement del sector femení que va acabar superant el masculí.

Una altre branca dins del sector serveis era la sanitària. Tal com amb l'educació, cuidar dels més necessitats i desemparats era considerat propi de la naturalesa femenina. la professió més popular dins d'aquest camp era la de matrona. Seguidament hi havia la d'infermera i també, sobretot amb el pas dels anys, la professió de farmacèutica. Aquest camp va permetre, igual que el Magisteri, que les nois poguessin cursar estudis superiors sense ser totalment vetades.

Així doncs, en aquesta primera etapa, encara que era el moment de màxima repressió i duresa, i s'intentava imposar que no hi hagués treball femení, la necessitat d'ajudar a casa, la fam i la pobresa van obligar a moltes dones a començar a treballar.

2) Segona etapa: 1957-1974

Aquesta segona etapa es caracteritzà per un considerable creixement econòmic, el que va fer que es desenvolupés la indústria i els serveis, i per tant, que es necessités més mà d'obra, barata i no qualificada. És en aquest moment quan entren les dones al mercat laboral de forma massiva, molt més del que esperava el règim, de tal forma que durant els anys 40 la població activa femenina era del 8,3% i als 50 va passar a ser d'un 11,3%. Les dones que treballaven no disposaven d'instal·lacions socials com guardaries i residències, el que feia que tinguessin dues jornades laborals, una fent la seva feina i l'altre encarregant-se de la casa i els fills.

Aquesta etapa també es pot dividir en dues parts: la primera, del 1957 al 1966, en què l'economia i el treball femení van créixer molt ràpidament i una segona, del 1967 al 1974, en què l'economia s'estabilitzà, a l'igual que el treball femení, que disminuï una mica.

En la primera etapa, en plena activitat del treball femení, es promulgaren algunes lleis en favor del treball de la dona. Les principals mesures van ser:

- 1961: s'aboleixen les lleis i prohibicions en què la dona no podia treballar de nits i es permet que aquesta pugui accedir a moltes feines que abans li eren prohibides. Es manté, però, que no pugui treballar en l'Administració jurídica. També es deroguen les lleis que justificaven la discriminació salarial.
- 1962: s'eliminen totes les limitacions a les dones casades, que passen a estar només sota l'autoritat del marit. Serà aquest el que decidirà si la dona treballa o no, sense restriccions per part de l'Estat.

Les causes perquè el règim portés a terme mesures per afavorir a la dona podrien ser diverses: d'una banda, la pressió exterior (per part dels països europeus) com interior (d'algunes organitzacions feministes) podrien haver influït en el comportament del

règim, tal com les necessitats econòmiques després d'una gran crisi. De l'altra, tant la Falange com la SF estaven perdent importància i influència entre la població. Sigui com sigui, les dones van aconseguir entrar i envair el mercat laboral.

En la segona etapa, l'economia es va estabilitzar i es va reduir el creixement econòmic que hi havia hagut en la primera part. El treball va disminuir ja que l'oferta de treball era menor, per la qual cosa les dones van deixar de treballar en tanta quantitat. És veritat que el treball femení era molt més inferior que el masculí, però en tanta mesura com es pensava. El fet era que moltes dones no s'inscrivien a la Seguretat Social per tal d'evitar problemes legals. Va ser en aquest moment quan va començar a produir-se un canvi de mentalitat en totes les dones. Moltes dones seguien treballant per necessitat, però moltes altres, sobretot aquelles de classe alta i mitjana, afirmaven que treballaven per pura afició i perquè els agradava. D'aquesta manera comença a canviar la situació de la dona. Si la dona treballa significa que comença a tenir una certa independència econòmica del marit que mai abans havia tingut i, per tant, aquesta independència les condueix a una autonomia social que desemboca a una legislació que tindria en compte els seus drets. Alguns canvis es van produir el 1966, amb una llei que va permetre que les dones treballessin en l'Administració jurídica, i el 1970, amb el decret del 24 d'agost que permeté que les dones fossin legalment iguals als homes.

a) Agricultura

Aquest sector es caracteritzà perquè el seu creixement va ser constant i estable, el nombre de treballadores anava augmentant però sense grans pics. Aquest creixement va ser degut, en bona part, per la substitució dels homes per aquestes. Molts homes es traslladaven del camp cap a la ciutat per treballar en la indústria, on trobaven millors sous i més oportunitats per trobar feina. Les dones que quedaven en el camp substituïen el treball masculí, augmentant així el nombre de jornaleres. La feina de jornalera no era fixa, cosa positiva per a les dones ja que els permetia, durant un determinat període de l'any, aportar una ajuda al marit i treballar a la casa cuidant dels fills. Pel que fa al salari, la discriminació entre homes i dones es mantingué, discriminació difícil de veure ja que els salaris canviaven segons la regió i les feines entre homes i dones eren diferents.

b) Indústria

Aquest va ser el sector que va créixer més i que es consolidà en aquesta etapa del règim. La situació femenina era molt semblant a la de l'etapa anterior, simplement el nombre de dones passa a ser més quantitat, ja que aquestes continuen buscant feina en aquest sector perquè els sous són molt millors. Les dones treballaven en posicions que exigien poca qualificació: treballs manuals, en cadena, repetitius i sense necessitat de desplaçament. Gairebé mai solien treballar amb maquinària cara i si es creaven grups, elles eren les que ocupaven les posicions subordinades.

Pel que fa als salaris, la discriminació continua existint però en menys mesura que en èpoques anteriors.

c) Serveis

El sector serveis és el que es va desenvolupar més ràpidament a causa de la gran inserció laboral femenina en aquest sector. Les dones tendien cap a aquest sector perquè moltes de les feines seguien aquella tendència de dona, mare i esposa. A part d'aquestes feines feminitzades, les dones començaren a accedir a feines dins l'administració o el comerç perquè ja era possible l'opció d'estudiar i, amb les qualificacions, accedir a posicions laborals abans impensables. Aquestes feines no implicaven autoritat i tampoc es cobraven sous alts, fet que mantenia la subordinació femenina respecte de l'home.

Però per altra banda, cal destacar que l'accés a aquestes feines implicava un gran avenç pel reconeixement del treball femení, que deixava de ser invisible i passa a ser visible de cara al públic.

Les mestres seguien sent majoria, sobretot en l'educació primària, però no tant com en èpoques anteriors. La revalorització d'aquest ofici féu que molts homes tornessin a dedicar-s'hi.

Pel que fa al sector sanitari, la dona va seguir sent majoria entre les matrones i el seu nombre va augmentar en menor o major mesura en la resta de feines d'aquesta branca.

Pel que fa als salaris, la discriminació seguí existint, a l'igual que la discriminació pel que fa al llocs de treball.

Al llarg del règim es va produir un progressiu augment del treball femení, en què les dones discriminades anaren accedint a moltes posicions laborals abans impensables, envaint el mercat laboral i sent una força econòmica importantíssima pel règim.

7. ENTREVISTES

7.1.- ENTREVISTA “SERVICIO SOCIAL” A CARMEN BUSQUETS

1. Per a tu què era el Servicio Social?

Per a mi va ser un servei necessari per tal de poder obtenir títols com el carnet de conduir i per treballar en l'administració pública, en un geriàtric.

2. Quan el vas fer? A on? Quants anys tenies?

El 1975, a Girona, pujant a la catedral. Era una gran habitació buida, amb algunes taules i cadires. Tenia entre 18 i 19 anys.

3. Per quin motiu el vas fer?

Per tal de poder obtenir el carnet de conduir.

4. Què es feia?

Fèiem classes teòriques de política, història d'Espanya, d'alimentació, de sanitat, de neteja, etc... Al final del curs es feia un examen de tot el que havíem fet.

5. Vas fer serveis auxiliars? A on? De què?

No, perquè només necessitava el carnet de conduir. En cas que es volgués accedir a un lloc de treball sí que era obligatori complir amb els serveis auxiliars. El títol aconseguit i les classes impartides s'havien de pagar mitjançant la compra d'una “canastilla” per els nadons, d'unes 12000 pessetes (72 euros).

6. Hi havia conseqüències si no es feia?

No, perquè no era obligatori. En cas que no el fessis, no podies treure't el carnet de conduir o treballar en determinades feines. En cas que no volguessis fer el Servei Social, et podies treure el carnet si et casaves o tenies 35 anys.

7. Era necessari per a totes les dones?

No, només per aquelles que eren solteres i en el cas que volguessin obtenir el carnet de conduir. També ho era per aquelles que volien treballar per l'administració pública (escoles, hospitals...)

8. Quin horari? Cada quant es feia?

Es realitzava un cop a la setmana, cada dissabte, i durant tot el matí. Durava 12 setmanes.

9. Era essencial per obtenir títols professionals?

Sí, en el cas que volguessis treballar en alguna empresa privada, o en alguna empresa de l'estat era necessari haver complert amb el servei. No era necessari en el sector de la indústria.

10. Creus que era important o servia per alguna cosa?

No, per a mi només va ser una pèrdua de temps i despeses. Considero que en el cas de treure't el carnet no servia per a gaire res.

11. Si et presentaves per a una feina, s'exigia haver complert amb el Servicio Social?

No ho sé. Ami no me'l van exigir mai. Segurament perquè ja eren els últims anys del franquisme. Si volies ser infermera, auxiliar o professor, recordo que sí que te'l demanaven.

12. Hi havia algun tipus de documentació?

Sí, tenia un paper conforme havia complert el Servei.

13. S'ensenyaven els valors del règim? Ser una bona esposa/mare...

S'ensenyaven indirectament, per mitjà de les classes sobre història d'Espanya, ser fidels a la mare Pàtria, la costura, i també pel fet que només les dones l'havien de fer.

14. Quan es va deixar de fer? Perquè ho creus?

El 20 de novembre de 1975. Personalment crec que es va deixar de fer perquè no era útil i perquè la imatge de la dona començava a canviar . Aquesta començava a tenir més drets i a poder treballar a qualsevol sector.

15. Es feien Labores?

Sí, els dissabtes fèiem classes teòriques i ,a més a més, fèiem una o dues hores de costura.

16. Es feia publicitat del Servicio Social?

Que jo recordi, no.

17. Creus que es feia per tal de mantenir la imatge d'una dona submissa i abnegada?

No ho sé. No pensàvem si allò que ens deien era positiu o negatiu, simplement escoltàvem i fèiem el que ens deien. Al final del franquisme, quan vaig fer el

Servicio Social, la imatge d'aquella dona dependent de l'home ja s'anava perdent, cada cop érem més independents i lliures.

7.2.- ENTREVISTA “SERVICIO SOCIAL” I “EDUCACIÓ” A CARME BABOT

1. Quin any va néixer? A on? Context històric?

Vaig néixer el 1936, a Girona, el mateix any que va començar la Guerra Civil. Jo era molt petita quan va acabar la guerra, així que només tinc records de la postguerra. Durant els anys posteriors a la guerra hi havia molta fam. Els aliments es distribuïen per mitjà de les cartilles de racionament, unes targetes que indicaven la quantitat d'aliments que li pertocaven a una família per setmana. Eren tants grams per persona; llegums, sucre, arròs... eren els aliments més freqüents. Llavors, recollies els aliments a la botiga de queviures que t'indicaven. Tot i això, sempre hi va haver estraperlo, un mercat negre, botigues que et donaven més menjar de l'acorda't.

La meva família, com d'altres no puc dir el mateix, mai va passar gana. Érem una família benestant i sempre hi havia un plat a taula.

2. Què va estudiar? A on?

Dels 4 als 10 anys, vaig estudiar a l'escola femenina de monges de les Beates. Seguidament, fins als 17 anys, vaig ingressar i estudiar a Can Coquard, en el qual vaig fer els cursos de comerç. Van ser els meus pares que van decidir per a mi, no m'agradava massa estudiar i les meves notes tampoc eren gaire bones.

3. Recorda si la seva ensenyança era diferent de la dels nens?

A l'escola sempre ens van tractar per igual, nens i nenes barrejats. A casa, al meu germà i a mi ens van educar per igual, tenint sempre el mateix, però és cert que el meu germà, pel fet de ser noi, tenia alguns privilegis que jo no tenia com el de sortir de nit o el de fer menys feines de casa.

4. Quins cursos va estudiar? Durant quants anys?

A Girona, en el cas de les dones, tenies per escollir entre comerç i batxillerat. Vaig escollir comerç, que el vaig fer durant tota la meva estada a Can Coquard.

5. Podria nombrar alguna de les assignatures que feia?

Feia classes d'una mica de tot: d'Aritmètica, matemàtiques, religió, d'urbanitat (bons modals)... A les monges, sobretot, fèiem molt de catecisme i de Labores. Als matins estudiàvem i a les tardes cosíem. Aquesta assignatura no la feien els nens, només era matèria de nenes. Ens preparaven pel futur i per ser bones esposes. Per altra banda, a Can Coquard mai en vaig fer.

6. En quin idioma feia les classes? Què en pensava?

Les feia amb ambdós llengües, més en castellà que en català però. Normalment parlàvem en català i fèiem moltes classes en català però certs temes, com per exemple en el cas d'història, ens obligaven a fer-les en castellà. A les Beates parlàvem més en català i a l'acadèmia Coquard, en castellà. A casa meva érem molts catalanistes i, personalment, mai em vaig sentir còmode parlant el castellà a l'escola, era un aspecte que rebutjava.

7. Volia estudiar Batxillerat? I anar a la universitat?

Des d'un bon principi vaig tenir clar que no volia fer ni Batxillerat ni anar a la Universitat. No m'agradava estudiar i a més a més, Barcelona, on havies d'anar en cas que volguessis estudiar a la Universitat, era molt lluny.

8. De què volia treballar? Ho va aconseguir? (feines)

No hi havia res en particular que em cridés l'atenció. Un cop vaig acabar els estudis de comerç, vaig començar a treballar amb el meu pare a la seva sastreria. Jo estava al taller cosint. Hi va haver una temporada, quan em vaig casar, que vaig estar despatxant en una botiga de roba a Alemanya.

9. Consideres que era dur el sistema educatiu de l'època?

Crec que sí. Castigaven molt, et feien aprendre les lliçons de memòria, t'imposaven una llengua que no era la teva, hi havia molta religió, no podies expressar-te...

10. Quines possibilitats tenien les dones en cas que no estudiessin?

Si no estudiaves no et quedava més remei que treballar a una fàbrica o casar-te i estar a casa cuidant del marit. Aquestes eren les possibles carreres d'una dona.

11. Era ben vista una dona soltera?

A una dona soltera se l'anomenava una "solterona". Una dona am trenta anys i que no tingués marit es considerava que seria una soltera per sempre més. No era mal vista però significava que aquesta dona no tenia objectius a la vida. Una noia havia de casar-se.

12. Quines feines eren considerades femenines a l'època? Una dona podia treballar del que volgués?

Les feines de la casa. Hi havia feines com infermera, professora, dependent, que sí que les podia fer una dona, però hi havia altres feines més "masculines" que era més difícil que una dona arribés a fer, com metgessa, advocada...

13. La religió era influent? Cada quan anava a missa?

Era molt influent. No era obligatori ser catòlic ni anar a missa però era mal vist que una persona no anés a missa o fos pagana, jueva o atea. Normalment anàvem a missa els diumenges al matí i el primer divendres de cada mes.

14. Per a tu què era el Servicio Social?

Per a mi el Servei Social era un servei necessari introduït pel govern el qual t'ajudava a aconseguir documentació i títols professionals.

15. Quan el vas fer? A on? Quants anys tenies?

El vaig fer durant sis mesos, el 1958. Es feia en una casa que es trobava darrere el teatre municipal. Tenia entre 22 anys.

16. Per quin motiu el vas fer?

El vaig fer perquè volia viatjar a Lourdes i necessitava el passaport. Abans que anés a Lourdes em van fer signar un paper conforme jo jurava que el feria quan tornés del viatge. Si volies anar a Lourdes i agafaves un tren, passava un revisor, tant si eres noi com noia, i et demanava el passaport.

17. Què es feia?

Es feien classes de neteja, de política, de costura, de religió, de tasques domèstiques. Venien dones de la SF i ens explicaven la història d'Espanya.

18. Vas fer serveis auxiliars? A on? De què?

No en vaig fer.

19. Era necessari per a totes les dones?

No, i tampoc era obligatori. Només era necessari per aquelles que volien algun títol professional, el passaport o el carnet de conduir.

20. Quin horari? Cada quant es feia? Hores per setmana/mes...

Hi vaig anar cada dia, dues hores, de dilluns a dissabte i durant sis mesos.

21. Creus que era important o servia per alguna cosa?

Personalment, jo considero que no servia per a res. No era gaire partidària del règim i rebutjava tot allò que procedís d'aquest. No m'agradava gens però m'ho prenia bé i amb calma perquè allà vaig conèixer moltes noies i vaig aprendre a fer coses que no sabia.

22. Hi havia algun tipus de documentació?

Sí, hi havia noies que tenien una cartilla amb tots els mesos però a mi només em van donar un paper conforme havia fet el Servei Social.

23. S'ensenyaven els valors del règim?

Sí, ser una bona mare, tenir bons modals, saber cosir i cuinar, respectar la religió, no queixar-nos i obeir.

24. Creus que es feia per tal de mantenir la imatge d'una dona submissa i abnegada?

Ara considero que sí, perquè puc comparar amb els temps d'ara i amb tots els drets que tenim ara les dones, però en aquella època no ho pensàvem, simplement fèiem el que vèiem i el que tocava.

7.3.- ENTREVISTA A DOLORS ARTIGAS AMAT, PROFESSORA DURANT EL RÈGIM FRANQUISTA

Vaig néixer el 1932 a Ullastret, un petit poble del Baix Empordà. La meva família i jo vivíem en un mas força gran a les afores del poble. Era una de les germanes grans d'una família de sis germans. Hi havia fam i guerra. Recordo que era molt petita, devia tenir quatre o cinc anys, i la meva mare ens cridava a tots, agafava un pa de pagès, un parell de llonganisses i ens portava al cementiri del poble, que es trobava al cim d'un petit turonet. Allà, al costat d'un gran oliver, hi havia un refugi sota terra on s'hi amagava tota la gent del poble quan sonaven les sirenes que avisaven que venien les bombes. Era una situació tan habitual que ja perdíem la por.

Érem una família de sis germans, cinc noies i un noi. Vivíem amb els pares, els avis i els besavis en un mas del poble. Era més que habitual que les tres generacions, i a vegades quatre, visquessin a la casa pairal. Érem una de les famílies benestants d'Ullastret malgrat que fóssim pagesos. Teníem el luxe de comptar amb un mosso que ajudava al pare amb les feines del camp i amb una minyona que s'encarregava, juntament amb la mare, de les feines de la casa i de tots nosaltres. Tots vam ser educats per igual. Evidentment, el meu germà Joan era l'únic noi de la família i per tradició era l'hereu. Ell era el successor del meu pare, el que heretaria la casa pairal i continuaria amb el negoci familiar.

Vaig estudiar fins als onze anys a l'escola del poble. Era un poble molt petit i per qüestions econòmiques ens canviaven molt sovint els mestres. Va haver-hi una temporada que el poble va restar sense professorat i per aquest motiu, vam anar a estudiar a l'escola de Peratallada, un dels pobles del voltant, perquè hi havia una mestre fixa. Passats uns mesos, vaig tornar a anar a Ullastret perquè va arribar una professora nova. Va ser aquesta, Joana de nom, qui va aconsellar als meus pares que m'enviessin a Girona a estudiar, on hi havia les escoles més bones, perquè creia que jo tenia molta facilitat per memoritzar i aprendre. Va ser

així com, amb onze anys, vaig anar a viure i a estudiar a Girona. Vivia amb una dona d'Ullastret anomenada Palmira que residia a la ciutat perquè estava fent un curs de confecció per ser modista. Aquesta dona era soltera i volia una estudiant per fer-li companyia. Vaig viure amb ella fins que vaig començar a treballar. Em cuidava com una mare. Cada estiu, la primera quinzena de juliol, anàvem a Barcelona on vivien els dos germans de la Palmira i llavors, al mes d'Agost, passàvem les vacances a Ullastret. Malgrat que enyorava molt la meva família va ser una experiència extraordinària.

Can Coquard va ser l'escola on vaig estudiar de Girona. Es trobava al carrer Nou del Teatre, al costat del Cinema Modern. Era un dels col·legis més reconeguts i més bons de tota la ciutat. Tan sols hi anaven fills de militars, de metges, d'advocats i de gent benestant. El director i fundador de l'Acadèmia, Santiago Coquard Sala, va començar fent classes particulars a casa seva, però al llarg del temps va anar adquirint fama com a professor i el pis se li va fer petit. Llavors un metge de la ciutat li va deixar un pis molt gran per tal que fundés l'escola.

Al mes de juny vaig fer les proves d'ingrés de l'escola i al mes de setembre vaig començar el primer curs de Batxillerat. Hi vaig cursar tot el Batxillerat. Era una escola privada i cada mes s'havia de pagar un total de 300 pessetes. En aquella època, 300 pessetes eren molts diners i no totes les famílies es podien permetre dur els seus fills a escoles privades com aquesta, però la meva família estava bé econòmicament.

S'imposava el sistema educatiu del règim. Era una escola mixta però nois i noies estudiaven a diferents classes. Al matí ens posaven a totes en fila, una darrere l'altre, i ens feien repetir la lliçó del dia anterior. Absolutament tot es feia de memòria. Malgrat que no hi havia llibertat ni creativitat, ens motivava. Hi havia unes posicions dins la classe del millor i el pitjor estudiant i si no portaves preparada la lliçó baixaves de posició. Teníem un gran afany competitiu i totes estudiaven per passar al capdavant de les llistes.

A Matemàtiques ens feien fer càlcul mental, a Història saber-nos tots els reis de la casa dels Àustria o dels Borbons, a Geografia aprendre'ns de memòria tots els rius d'Espanya i d'Europa... A més a més, la religió catòlica era molt influent. Haviem d'anar a missa mínim un cop per setmana. La dona amb qui vivia, la Palmira, era una dona molt i molt religiosa. Cada nit, després de sopar, beneíem la taula i a continuació deia: "Hem menjat i hem begut, gràcies a Déu que hem tingut".

Els onze anys de Batxillerat els vaig cursar a Can Coquard. Vaig fer 4 anys de Batxillerat Elemental i 7 anys de Batxillerat Superior. L'Elemental era molt més senzill i el Superior era necessari en cas que es volgués anar a la Universitat, però, tot i que només era necessari que en fes un, vaig cursar els dos. El que realment volia era estudiar Farmàcia però aquesta era una carrera que només s'impartia a Barcelona i els meus pares no volien que anés a estudiar tan lluny. D'aquesta manera, vaig escollir Magisteri, una de les carreres que es feien a Girona juntament amb Llevadora.

Un cop acabat el Batxillerat, vaig deixar d'estudiar durant un any i vaig buscar feina. Vaig fer "un any sabàtic". Vaig trobar feina al diari "Los Sitios", actual Punt Diari, com a secretària i administrativa. Feia rebuts, lletres, cartes, escrivia a màquina... La feina m'agradava molt però vaig pensar que per què no continuar estudiant i fer alguna cosa més després d'onze anys de Batxillerat. L'any següent doncs, vaig començar els estudis de magisteri a l'Escola Normal. Compaginava els estudis amb la feina. Estudiava als matins i treballava a les tardes de 16:00-22:00 hores.

La Normal era una escola que constava de dos edificis, un per nois i l'altre per noies, on s'estudiava Magisteri. Era curiós el fet que els nois entressin pel carrer Anselm Clavé i les noies per la Gran Via. Mentrestant, feia també el Servei Social, l'equivalent femení al servei militar dels homes. Vaig haver de comprar una "canastilla" per aquelles dones que no tenien prou diners. No li trobava la utilitat però era obligatori fer-lo si volies fer la carrera de Magisteri.

Després de tres anys de carrera, vaig començar a treballar de mestre a Can Coquard. Era professora de quart i cinquè de bàsica, nens de 10 a 13 anys. les nenes les portava una altra professora. Vaig escollir els nois perquè creia que eren més nobles, molt més francs que les nenes.

Ensenyava totes les matèries: matemàtiques, història, llengua, francès, ciències naturals, llatí, grec, Espíritu Nacional... i totes en castellà, la llengua oficial. Les noies a més a més de totes les esmentades feien Labores, un conjunt de tasques relacionades amb la costura.

Era bastant dur el sistema educatiu del franquisme. Les normes eren molt estrictes i els càstigs molt rigorosos. No permetíem que els alumnes escrivissin amb la mà esquerra i que parlessin a classe. Aquest últim aspecte era bastant complicat perquè tenia més de 50 alumnes i fer classe resultava extremadament complicat. Pel que fa als llibres, durant els meus primers anys de professora existia un únic llibre, l'Enciclopèdia, que contenia totes les matèries.

Respecte la jornada escolar, aquesta constava de 8 hores diàries, de 9:00 a 13:00 i de 15:00 a 19:00, i de dilluns a dissabte. Els diumenges fèiem classe per aquells alumnes que tenien problemes acadèmics o els costava.

Les aules eren grans, amb sostres alts, grans finestres i sense calefacció. L'escola constava de dos patis: un a baix pels més petits i un a dalt per als grans. A l'estiu passàvem calor ja que fèiem classe també al mes de juliol, només es tancava a l'Agost. A dins les aules hi havia el retrat de Franco i de Primo de Rivera i cada dia, al final de la jornada, els nens havien de cantar els himnes de la Falange. També havia el crucifix a la paret i al començament del dia havien de dir el pare nostre. Els horaris es canviaven i es refeien cada setmana, en funció de la dificultat de les matèries. Es podia estar tres hores seguides tractant un mateix tema.

Després de vint-i-tres anys treballant a l'escola, amb un total de 10 mestres, el senyor Coquard es va jubilar i va tancar l'Acadèmia. Volia entrar a treballar a l'Escola Nacional i el 1984 vaig haver de fer les oposicions. Un cop aprovades, em van destinar durant dos o tres anys a diferents escoles fent substitucions (a Sant Narcís, a una escola anomenada la Renfe, a la font de la Pólvora...), fins

que el 1987 em van assignar l'escola definitiva a Blanes, com a mestre de pàrvuls. Vaig treballar-hi deu anys, fins que em vaig jubilar. Recordo que l'ensenyança en català ja es començava a permetre, però tots els professors havíem de fer classes de català perquè la meva generació era totalment desconexedora d'aquesta llengua ja que havia estat educada en castellà. Llavors de dos anys, em van donar el títol.

El franquisme va ser una època difícil, sobretot si eres dona. Poques eren les dones que tenien la possibilitat d'estudiar. En cas que volguessis estudiar alguna carrera havies d'anar a Barcelona o a les grans ciutats, i en aquestes últimes, les possibilitats acadèmiques eren també molt limitades. El paper de la dona es cenyia a la casa i als fills. Era impensable que aquesta fes feines "masculines" com la metge o advocada, en cas que treballés, ocupava càrrecs inferiors als homes com el d'infermera o el de secretària. Era una època molt sexista on no podíem protestar perquè bàsicament no teníem punt de comparació, sempre havíem viscut el mateix i ens havien ensenyat des de ben petites quin era el nostre rol en la societat. Era el que ens tocava viure i ho acceptàvem. Escoltàvem, fèiem i callàvem.

8. ESTUDI ESTEDÍSTIC

PREGUNTA A RESPONDRE: "Segueix vigent la imatge tan sexista de dona i el paper de perfecta àngel de la llar del franquisme? En quina mesura?"

Van ser enquestats un total de 53 estudiants de Segon de Batxillerat de l' institut IES Santiago Sobrequés i Vidal. Els enquestats consten de 26 noies i 27 nois entre 16 i 18 anys d'edat. L'enquesta està composta per 9 preguntes, algunes cal redactar-les i altres només marcar la resposta.

Tot seguit he realitzat un estudi a partir de les respostes obtingudes. He classificat les respostes en funció del sexe i de la pregunta i he creat uns models de resposta determinats que s'adeqüin més a cada pregunta.

Tot seguit hi ha l'estudi presentat:

Pregunta 1.- Qui s'ocupa majoritàriament de les tasques a casa teva?

	TOTAL	NOIES		NOIS	
	%	Nº	%	Nº	%
A. La mare	52.83	13	50	15	55.56
B. El pare	1.89	-	-	1	3.70
C. Jo	5.66	2	7.69	1	3.70
D. Pare i mare	18.87	3	11.54	7	25.93
E. Tots	20.75	8	30.77	3	11.11

Conclusió:

A simple vista es pot observar que la feina domèstica segueix a mans de la dona de la casa, amb un 52.83%, mentre que la feina de l'home a casa és d'un 1.89%. També és pot observar una tendència del 20.75% a fer les tasques de casa entre tots els membres de la família.

Pregunta 2.- A qui penses que corresponen aquestes tasques? A tu, al pare o la mare.

	TOTAL	NOIES		NOIS	
	%	Nº	%	Nº	%
A. A la mare	7.55	1	3.85	3	11.11
B. Al pare	1.89	1	3.85	-	-
C. A mi	-	-	-	-	-
D. Al Pare i mare	7.55	2	7.69	2	7.41
E. A tots	83.02	22	84.62	22	81.48

Conclusió:

En aquesta segona pregunta, malgrat que en la primera hagi sortit que és la mare qui fa majoritàriament les feines de casa, un 83.02% dels enquestats està d'acord en què s'haurien de fer entre tots les tasques domèstiques. És sobtant el fet que un 11.11% dels nois pensin que corresponen a la mare, mentre que en el cas de les noies només és un 3.85%. En cap cas ha sortit que corresponguin a un mateix.

Pregunta 3.- Per què? Dóna tres raons:

RAONS: 159	TOTAL	NOIES (78 respostes)		NOIS (81 respostes)	
	%	Nº	%	Nº	%
A. Adduïdes perquè ho facin les dones	6.92	3	3.85	8	9.88
B. Adduïdes perquè ho facin els homes	1.89	3	3.85	-	-
C. Adduïdes perquè les faci tothom	74.21	64	82.05	52	64.20
D. Raons que falten	18.24	8	10.26	21	25.93

Conclusió: Aquesta pregunta demanava que donessis tres raons del perquè de la teva resposta a la pregunta 2. Les noies han donat un total de 78 respostes i els nois un total de 81. En total hi ha hagut 159 respostes. Les respostes donades s'han classificat segons si es justificava que les fessin les dones, que les fessin els homes o que les fes tothom. Hi ha hagut una classificació per les raons que han faltat. A cada enquesta s'havien de contestar tres raons i es contava les raons que faltaven de cada una. Així per exemple han faltat 8 raons per donar en el cas de les noies i 21 en el cas dels nois. En general, ja que a la segona pregunta ha sortit per majoria que les tasques corresponen a tothom, en aquesta pregunta les raons donades són adduïdes a que les feines les faci tothom, amb un 74,21%. Algunes de les respostes han estat responsabilitat de tots, igualtat, respecte, tots embrutim, tots sabem com fer-les, rapidesa, participació, tots treballem, equitat...

Hi ha hagut 11 respostes que atribuïen les feines a la dona, amb un 9.88% en el cas dels nois i un 3.85% les noies. Algunes justificacions eren que a la dona li agrada fer les feines de casa, que l'home treballa més, la dona té més temps, la dona passa més temps a casa, pel simple fet de ser dona li pertoquen aquestes tasques, etc. Finalment hi ha hagut un 3.85% de noies que han donat justificacions a favor que les feines les han de fer els homes pel fet que són més forts o més pacients.

Pregunta 4.-De les feines de la casa, nombra quines fas tu habitualment.

TOTAL TASQUES: 146	TOTAL	NOIES (79 Tasques)		NOIS (67 Tasques)	
	%	Nº	%	Nº	%
Rentar els plats/ rentaplats	13.70	8	10.13	12	17.91
Fer el llit	9.59	7	8.86	7	10.45
Treure les escombraries	4.11	2	2.53	4	5.97
Planxar	2.05	-	-	3	4.48
Endreçar l'habitació	14.38	13	16.46	8	11.94
Parar o desparar taula	15.07	12	15.19	10	14.93
Escombrar o passar l'aspiradora	9.59	6	7.59	8	11.94
Netejar (pols, vidres...)	13.01	15	18.99	4	5.97
Cuinar	8.22	8	10.13	4	5.97
Estendre o rentar la roba	4.11	3	3.80	3	4.48
Fer la compra	1.37	1	1.27	1	1.49
Tallar la gespa	0.68	1	1.27	-	-
Passejar el gos	1.37	2	2.53	-	-
Totes	1.37	1	1.27	1	1.49
Cap	1.37	-	-	2	2.99

Conclusions:

Les noies fan un total de 79 tasques i els nois de 67. El que predomina entre els adolescents amb un 15.07% és parar o desparar taula i el que menys tallar la gespa o fer la compra. Entre les noies es pot observar que predominen les feines com netejar, treure la pols, cuinar, endreçar i que en general ajuden més que els nois. Pel que fa a aquests, les tasques que realitzen són la de rentar els plats o parar i desparar la taula, feines molt més mecàniques i en general, més obligatòries.

Pregunta 5.-Quan siguis gran i visquis amb la teva família, qui creus que s'ocuparà de fer aquestes feines?

	TOTAL	NOIES		NOIS	
	%	Nº	%	Nº	%
A. La meva dona	3.77	-	-	2	7.40
B. El meu home	-	-	-	-	-
C. Jo mateix/a	15.09	4	15.38	4	14.81
D. La dona dela neteja	5.66	-	-	3	11.11
E. Entre tots	75.47	22	84.62	18	66.67

Conclusions:

El 84.62% de les noies ha respòs que les feines es repartirien entre tots i només un 15.38% que les farien elles mateixes. Els nois un 66.67% ha respòs que es farien entre tots, un 14.81% que s'encarregarien ells mateixos i un 7.40% la seva dona. Només els nois, un 11.11%, han mencionat que ho faria la dona de la neteja. Es pot observar que la mentalitat que serà la dona qui faci les feines ha desaparegut força, però encara ara hi ha nois que pensen lo contrari.

Pregunta 6.- De què voldries treballar quan siguis gran?

TOTAL RESPOSTES:65	TOTAL	NOIES Respostes:35		NOIS Respostes: 30	
	%	Nº	%	Nº	%
Actor/ actriu	3.08	1	2.86	1	3.33
Advocat/ada	3.08	2	5.71	-	-
Animador turístic	1.54	1	2.86	-	-
Arquitecte	1.54	1	2.86	-	-
Artista/Músic	3.08	-	-	2	6.67
Biòleg/loga	4.62	2	5.71	1	3.33
Bomber	1.54	1	2.86	-	-
Camioner	1.54	-	-	1	3.33
Criminòleg/loga	1.54	-	-	1	3.33
Crític Musical	1.54	-	-	1	3.33
Dissenyador/a	3.08	1	2.86	1	3.33
Economista	1.54	1	2.86	-	-
Empresari/ària	6.15	2	5.71	2	6.67
Enginyer/a	9.23	2	5.71	4	13.33
Fiscal	1.54	1	2.86	-	-
Gestor	1.54	-	-	1	3.33
Infermer/a	3.08	2	5.71	-	-
Informàtic	3.08	-	-	2	6.67
Metge/essa	4.62	1	2.86	2	6.67
No ho sé encara	16.92	4	11.43	7	23.33
No vull treballar	1.54	1	2.86	-	-
Nutricionista	1.54	1	2.86	-	-
Periodista	3.08	2	5.71	-	-
Polícia	3.08	-	-	2	6.67
Polític/a	1.54	1	2.86	-	-
Professor/ora	9.23	5	14.29	1	3.33
Psicòleg/loga	1.54	1	2.86	-	-
Publicista	4.62	2	5.71	1	3.33

Conclusions:

En general predomina el no ho sé amb un 16.92% quan preguntes als adolescents què volen ser de grans. Les noies es decanten més cap a professores (14.29%) i els nois cap a enginyers (13.33%). Algunes feines considerades més masculines a l'època franquista com bomber, enginyer, empresari o metge actualment ja podem trobar de tot, tant nois com noies. Com en l'època franquista, el Magisteri continua estant entre les professions preferides entre les noies.

Pregunta 7.- Consideres que ser mestressa de casa és una professió? I en un home?

	TOTAL	NOIES		NOIS	
	%	Nº	%	Nº	%
A. Sí. Els dos	24.53	7	26.92	6	22.22
B. No, cap dels dos	56.60	14	53.85	16	59.26
C. Mestressa sí, mestre no	1.89	1	3.85	-	-
D. Mestre sí, mestressa no.	-	-	-	-	-
E. Depèn	3.77	1	3.85	1	3.70
F. No contesten o la resposta no és clara	13.21	3	11.54	4	14.81

Conclusions:

Per majoria del 56.60%, els adolescents pensen que ser mestressa de casa no és una professió ni en un home ni en una dona. Els motius que s'han donat són varis: no està remunerat, tothom ha de col·laborar i no només una sola persona, és una necessitat i no pas una feina, es fa per obligació... Un 24.53% ha respòs que sí que és una feina en els dos si cobres i que s'ha de fer per igual, tant si ets home com si ets dona.

Pregunta 8.- Tens germans o germanes? Qui ajuda més?

	TOTAL	NOIES		NOIS	
	%	Nº	%	Nº	%
A. No tinc germans	7.55	2	7.69	2	7.40
B. Germana i ajuda més	7.55	-	-	4	14.81
C. Germana i jo ajudo més	11.32	2	7.69	4	14.81
D. Germà i ajuda més	1.89	-	-	1	3.70
E. Germà i jo ajudo més	20.75	6	23.08	5	18.52
F. Tots per igual	39.62	12	46.15	9	33.34
G. Altres casos	11.32	4	15.38	2	7.40

Conclusions:

Tant nois com noies estan d'acord que a casa seva fan la feina per igual entre els seus germans. En el cas dels nois, ens trobem que aquells que tenen germà, solen ajudar més perquè és més petit. També hi ha casos en què les germanes ajuden més que ells. En el cas de les noies. Ens trobem moltes d'elles que ajuden més que els seus germans. Potser és degut a que prenen com a model la seva mare. També hi ha altres casos en què els germans/germanes ja viuen fora, el que comporta que sigui el noi o la noia qui faci la feina.

Pregunta 9.- De les especialitats de la llista de baix, encercla les tasques que triaries fer.

Total: 488 respostes	TOTAL	NOIES (261 respostes)		NOIS (227 respostes)	
	%	Nº	%	Nº	%
CUINAR	7.99	22	8.43	17	7.49
RENTAR LA ROBA	2.46	10	3.83	2	0.88
CUIDAR EL NEN	8.20	23	8.81	17	7.49
REPARACIONS ELÈCTRIQUES	3.89	3	1.15	16	7.05
ARREGLAR UNA PICA	3.07	3	1.15	12	5.29
PORTAR ELS COMPTES DE LA CASA	5.33	13	4.98	13	5.73
OCUPAR-SE DE LES ESCOMBRARIES	4.30	6	2.30	15	6.61
ESTAR I ATENDRE ELS ANCIANS	2.87	10	3.83	4	1.76
SER PRESIDENT/A DE L'ASSOCIACIÓ DE VEÏNS	2.05	7	2.68	3	1.32
CUIDAR ELS MALALTS	2.46	9	3.45	3	1.32
PLANXAR	3.69	13	4.98	5	2.20
FREGAR	3.48	11	4.21	6	2.64
TREURE LA POLS	3.89	13	4.98	6	2.64
FER LA COMPRA	8.20	21	8.05	19	8.37
RENTAR EL COTXE	5.74	10	3.83	18	7.93
FER ELS LLITS	6.56	17	6.51	15	6.61
PORTAR EL NEN AL METGE	6.56	20	7.66	12	5.29
LLEGIR UN CONTE ALS FILLS	9.02	25	9.58	19	8.37
ESTENDRE LA ROBA	4.92	16	6.13	8	3.52
MUNTAR UN ARMARI	5.33	9	3.45	17	7.49

Conclusió:

En general, tant nois com noies, un 9.02% triaria llegir un conte als fills. He pogut observar que les noies són més partidàries de fer feines domèstiques mentre que als nois és més inusual. Les noies han triat activitats com fer la compra, cuinar, cuidar el nen, rentar i estendre la roba, planxar...En els nois aquestes activitats són poc comunes. Les activitats que predominen són muntar un armari, rentar el cotxe, arreglar una pica o reparacions elèctriques, activitats més físiques. Pocs han triat feines com estendre la roba, fregar, treure la pols o rentar la roba.

9. CONCLUSIONS

Després de l'elaboració d'aquest treball, he arribat a les següents conclusions sobre el la imatge i el paper de la dona durant el franquisme:

En primer lloc: perquè existia aquest paper de dona subordinada i abnegada?

Des de sempre la dona ha mantingut un paper de subordinació cap a l'home. Això ha estat explicat a les escoles, s'ha manifestat a les famílies, a la Bíblia... Durant l'època franquista aquest paper va ser més present que mai. S'observava als cartells, als anuncis, a casa, al món laboral, a l'escola, a l'església... però per què? Per què existia aquesta imatge?

Aquesta ideologia existia com a conseqüència de la Falange Española i de l'Església. Pel que fa a la Falange, em de tenir en compte que la *Sección Femenina* n'era una part subordinada, tal com pertocava a les dones. La SF, dirigida per la militant més influent, Pilar Primo de Rivera, es centrà en aquells aspectes més femenins com podien ser l'educació de les dones, la cultura, la família, la tradició i la moral per defensar aspectes com el nacionalcatolicisme o l'antiliberalisme. Tots aquestes aspectes eren contraris als valors de la II República, que haurien servit per evitar que es reproduís un règim polític com aquell. El règim volia mantenir sota control la dona, un dels pilars més forts i importants de la societat, per tal que servís a una causa: reproduir-se i parir nens sans i forts al servei de l'Estat.

Però la Falange també compartia moltes idees amb els feixismes europeus, amb l'italià, però també amb l'alemany. Aquests feixismes van influir directament en les idees de José Antonio i de Pilar Primo de Rivera.

Principalment, la major influència de la SF va ser l'Església catòlica. Les idees d'aquesta eren encara molt tradicionalistes respecte a la dona i pretenien retornar al model tradicional, la imatge de la bona catòlica. L'Església Catòlica partia amb avantatge, sempre havia tingut una gran influència entre el públic femení.

Però, encara que la SF i l'Església Catòlica tinguessin una gran semblança d'idees, les seves diferències també foren presents al llarg de tot el règim. Les grans diferències es devien, en part, a les contradiccions de la primera. D'una banda, proclamava la decència femenina però, de l'altra, a les escoles, implantà l'assignatura d'Educació Física, que segons l'Església era un mitjà pel qual s'exaltava el cos femení. Encara que la vestimenta esportiva fossin els "pololos", per l'Església no eren suficients.

Però les principals desavinences es degueren a l'actitud de les dirigents de la SF. Mentre era afirmat que una dona havia de casar-se, reproduir-se, ser submissa i sacrificar-se per la Pàtria, les dones de l'organització eren dones independents, que molt sovint no es casaven, que sovint despertaven dubtes sobre la seva sexualitat i que viatjaven constantment. Aquesta forma de vida va crear recel dins l'Església cap a la SF. Per altra banda, i malgrat les diferències, la SF i l'Església van ser grans aliades pel que fa al control de l'educació de les joves i la ideologia compartida.

En segon lloc: com es transmeté entre el públic femení i què defensava?

El principal mitjà de divulgació de la SF, deixant a part la propaganda i altres actuacions, va ser l'educació. L'educació pròpiament acadèmica i en altres tipus d'institucions com el *Servicio Social* o les *Granjas-Escuela*.

La SF va promoure un canvi profund de l'educació per tal d'eliminar la depravada educació de la República. Depuraren professorat per tal d'assegurar que els docents fossin seguidors del règim, elaboraren un pla d'estudis segons el sexe: als nois se'ls educava per ser forts, per estudiar i per aprendre a raonar i a les noies se les educava per ser mares, per dedicar-se a la llar i al matrimoni. La seva educació es desenvolupava en llocs diferents, s'abolí la coeducació de la II República, i les seves assignatures també eren diferents. Aquestes feien Labores i els altres no.

Així doncs, les nenes eren educades de ben petites per al matrimoni i per a la submissió, per a un estatus d'inferioritat respecte de l'home. El franquisme va implantar una societat patriarcal que marginava a la dona i feia de l'home el seu gran dominador.

Cap als anys 50, però, les dones a poc a poc van poden començar a estudiar certes carreres a la Universitat, cosa que abans era impensable, les anomenades feminitzades, que solien ser de lletres i que eren popularment considerades "aptes per a dones". Però això sí, estudiar era un previ a casar-se. Aquesta creença popular va continuar fins passada la mort de Franco ja que era considerat que la màxima aspiració d'una dona era donar tot el seu jo al marit i als fills.

Una altra branca que serví a la SF per transmetre la seva ideologia era el Servicio Social. Tan sols era necessari que el fessin dones, les solteres, per coses tan senzilles com treure's el carnet de conduir o el passaport. Això proporcionava al règim la ocasió perfecte per transmetre els seus valors entre milers de dones.

L'altre pilar educatiu de que es serví la SF per difondre les seves idees foren les *Granjas-Escuela*. Aquesta estava més orientada a l'àmbit rural i pretenia més instruir a dones amb poca cultura, alfabetitzant-les, que no pas preveient la seva educació cap a estudis superiors. Però a més a més, la SF transmetia coneixements de gran utilitat a aquestes dones sobre costums saludables i higiènics que permetien evitar moltes malalties i que millorés el nivell de salubritat que hi havia al camp fins llavors. No només educaren aquestes dones en coneixements bàsica sinó que aprofitaren la influència adquirida per adoctrinar-les en la ideologia del règim. Aquestes idees foren més fàcils d'implantar al camp pel baix nivell cultural de les dones i perquè la tradició seguia molt més vigent que no pas a les ciutats.

Però, quines eren aquestes idees que transmetia la SF? La SF es centrà en la transmissió de valors morals i objectius de vida de tota dona: la dona estava destinada a formar una família, a casar-se i a tenir fills. Si no complia amb aquest model, no només traïa la seva Pàtria, sinó que també la religió catòlica, ja que no complia amb la missió que li havia encomanat Déu.

D'aquesta manera, la SF tancava la dona a la llar, sense possibilitat d'accedir a la vida pública. L'única opció que tenia una dona de fer alguna cosa "correcta" fora de la llar era el Servicio Social o beneficiar a l'Església. Amb *Servicio Social* s'esperava que la dona fes emergir el seu vessant més femení, la fe i la cura dels altres, dirigint-les a la vegada cap a la llar.

Així doncs, el destí de tota dona virtuosa era el matrimoni, amb unes pautes del seu comportament molt marcades: havia de ser sempre amorosa, fer el que el seu marit li menava, dedicada als fills, mantenir la casa perfecta, estar sempre guapa... veiem el manual de la bona esposa als annexos, on s'indica totes les qualitats que havia de tenir una dona quan es casava.

En l'aspecte sexual la dona havia d'accedir a les peticions del marit i satisfer cada un dels seus desitjos, sense protestar. Això sí, ella mai podia tenir desitjos d'aquest estil, la unió amb el seu marit només era permesa per la reproducció, si no era així, era una pecadora. La dona era un instrument, un titella, una joguina delicada a mans de l'home.

Aquesta submissió era reforçada per la manca de drets femenins i de llibertat. Les poques dones que participaven en política (Pilar Primo de Rivera) eren defensores de la opressió de la dona. També es feia palesa en l'àmbit laboral. Encara que moltes dones no havien de treballar després de casar-se, la necessitat econòmica de mà laboral en una Espanya empobrida per la guerra, va fer que moltes dones es veiessin obligades a treballar en un mercat laboral que amb prou feines les reconeixia i cobrament un salari mínim per tal de mantenir la seva família. Eren discriminades, per fer la mateixa feina que un home el seu salari era molt més inferior.

Però amb el pas dels anys, el treball femení anà augmentant gradualment, cada cop per més interès i menys per necessitat. Així doncs, a partir dels anys 60 s'inicià un procés que acabaria amb un moviment feminista. La progressiva adquisició de capacitat adquisitiva va fer que moltes dones aconseguissin independència i autonomia social. Amb el treball s'inicià un procés d'alliberació de la dona del marit, que començaria amb el seu reconeixement dins del marc laboral i continuaria fins a l'adquisició d'una nova posició davant del matrimoni.

En tercer lloc: Quins factors van afavorir el canvi d'aquest paper?

La SF va haver d'adaptar-se a tots aquests canvis però alhora va canviar. En primer lloc, els temps van canviar i van sorgir nous moviments culturals que d'una forma o una altra van arribar a l'estat espanyol.

Les millores econòmiques també van afavorir a aquests canvis. Van afavorir a millorar les condicions de vida de la població, va arribar una gran massa de turisme i aquest amb noves percepcions de la realitat que influïren en molts espanyols. Per a les dones, el turisme significà un canvi molt significatiu perquè veien dones que no només vestien amb pantalons i biquinis sinó que es comportaven amb tal llibertat que un home i contradecien els principis del règim.

En últim lloc: aquella ideologia tan sexista es manté vigent actualment?

Després d'elaborar aquest treball i fer l'enquesta, m'he adonat que tots aquells valors segueixen vigents a la nostra societat però en menys rellevància. Encara són moltes les famílies en què la dona té una doble jornada: la laboral i la domèstica. Moltes noies creuen que quan siguin grans els pertocarà a elles fer les tasques domèstiques i també hi ha alguns nois que ho creuen així. També són les noies qui ajuden més a casa i fan més feines relacionades amb la llar.

És cert que la mentalitat ha canviat i molt, però encara ara hi ha feines en què els homes que ocupen els càrrecs importants i poques les dones que ho fan. La discriminació política de les dones segueix existint. Aquest tracte discriminatori també és evident en el món laboral en l'aspecte que moltes dones cobren menys que un home. Es continua tractant la dona com un objecte: només cal observar que la majoria d'assistents són dones de la neteja i que són pocs els homes que es dediquen a això com a professió i que en moltes campanyes publicitàries es continua veient la dona com a objecte sexual.

El que sí que puc afirmar és que en tema educació, la imatge de la dona ha canviat molt. A ningú ara se li ocorreria separar nois i noies en diferents classes. També és curiós el fet que moltes dones segueixen tendint a estudiar carreres relacionades amb les lletres, com el magisteri, tal com succeïa durant el franquisme, tendència que, teòricament, ningú ens ha imposat.

Valoració personal:

L'elaboració d'aquest treball m'ha estat molt útil per entendre millor el franquisme i el perquè del sexisme de l'època. He pogut observar a través de les entrevistes que moltes dones no eren conscients de la seva situació, que simplement imitaven el que veien i es limitaven a fer el que els manaven, pel fet que no tenien punt de comparació amb altres societats. Havien crescut amb aquella ideologia i era el seu dia a dia.

M'ha obert horitzons atès que el passat fa que un es plantegi el present: per què les coses són com són? He tingut la oportunitat de verificar la meua hipòtesi. Els instruments que utilitzava el règim per transmetre el model femení eren l'educació, en gran mesura, però també la SF, la propaganda, el *Servicio Social*...

Així doncs, considero complerts els meus objectius: Conèixer el perquè d'aquest paper de dona subordinada; Esbrinar com s'havia transmès entre el públic femení i què defensava; quins factors van afavorir el canvi d'aquest paper; i arribar a saber si aquella ideologia tan sexista es manté vigent actualment.

10. BIBLIOGRAFIA

Libres:

OTERO, L; *Mi mama me mima*.
Barcelona: Plaza & Janés, 1999.

RICHMOND, K; *Las mujeres en el fascismo español: la sección femenina de la Falange:1934-1959*.
Madrid: Alianza, 2004.
Traducció: José Luis Gil Aristu.
(Alianza ensayo; 257)

VI COLOQUIO DE HISTORIA DE LA EDUCACIÓN, SANTIAGO DE COMPOSTELA; *Mujer y educación en España: 1868-1975*.
Santiago de Compostela: Universidad de Santiago, 1990.

MINISTERIO DE CULTURA; *Mujeres de azul*.
Madrid: Ministerio de cultura. Secretaría General Técnica, 2009.

INSTITUTO DE LA MUJER; *Mujer y educación: primeras jornadas*.
Madrid: Ministerio de Cultura. Instituto de la Mujer, 1985.
(Instituto de la Mujer (Espanya); 3)

GALLEGO MÉNDEZ, M; *Mujer, falange y franquismo*.
Madrid: Taurus, 1983.
(Biblioteca política Taurus; 48)

Recursos electrònics:

CARCELLER, A. *Sección Femenina. La mujer dentro del franquismo* (Fitxer informàtic). València: Los ojos de hipatía, 2014. 2341-0612

MEMÒRIA I HISTÒRIA DE MANRESA. *Los maestros de la República en Manresa. Trayectorias, pedagogías y depuraciones*. (En línia). Manresa: memoria.cat., 2009.
<<http://www.memoria.cat/mestres/content/els-valors-de-lensenyament-durant-el-per%C3%ADode-de-la-rep%C3%ABlica>>

INÉS AGUILAR. *El proyecto educativo durante la II República* (Fitxer informàtic). Madrid: ecorepublicano.es, 2013.

AUGUSTO SERRANO, JESÚS SÁNCHEZ, ANTONIO RAMÓN RODRÍGUEZ. *LA EDUCACIÓN Víctima del franquismo “Educación, franquismo y memoria”* (En línia). Madrid: Club de Amigos de la UNESCO de Madrid, 2007.
<http://www.caum.es/CARPETAS/cuadernos/cuadernospdf/libro16/Educacion_franquismo_memoria.pdf>

MERCEDES GARCÍA BASAURI. *La Sección Femenina en la Guerra Civil Española* (En línea). Burgos: Biblioteca Gonzalo de Berceo, 1980.
<<http://www.bibliotecagonzalodeberceo.com/berceo/garciabasauri/seccionfemeninaguerracivil.htm>>

CLARA TUR, MARIA POMÉS. *El model de dona del franquisme* (En línea). Barcelona: WordPress, 2008.
<<http://blocs.xtec.cat/mariaclara/>>

TEREIXA CONSTENLA. *Con un pequeño gemido, basta* (En línea). Madrid: El País, 2009.
<http://elpais.com/diario/2009/05/10/cultura/1241906403_850215.html>

FRANCESC SÁNCHEZ. *La educación femenina durante el franquismo* (En línea). Barcelona: El inconformista digital, 2013.
<<http://www.elinconformistadigital.com/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=2140>>

ÁNGELA CENARRO. *Historia y memoria del auxilio social de la Falange* (En línea). Pliegos de Yuste, 2010.
<<http://www.pliegosdeyuste.eu/n1112pliegos/pdfs/71-74.pdf>>

11. ANNEXOS

JURAMENTO DE LA SECCIÓN FEMENINA

Juro darme siempre al servicio de España.

Juro no tener otro orgullo que el de la Patria y el de la Falange y vivir bajo la Falange con obediencia y alegría, ímpetu y paciencia, gallardía y silencio.

Juro lealtad y sumisión a nuestros Jefes, honor a la memoria de nuestros muertos, impasible perseverancia en todas las vicisitudes.

Juro, donde quiera que esté, para obedecer o para mandar, respeto a nuestra jerarquía, del primero al último rango.

Juro rechazar y no dar por oída toda voz del amigo o del enemigo, que pueda debilitar el espíritu de la Falange.

Juro mantener, sobre todas, la idea de unidad: Unidad entre las tierras de España, unidad entre las clases de España, unidad en el hombre y entre los hombres de España.

Juro vivir en Santa Hermandad con todos los de la Falange y prestar todo auxilio y deponer toda diferencia, siempre que me sea invocada esta santa hermandad.

Jurament de la SF. Font: GALLEGU MÉNDEZ, M; *Mujer, falange y franquismo*

PRIMER MANIFIESTO DE LA S.F. DE FALANGE (1934)

Mujeres españolas:

Falange Española de las J.O.N.S. incorpora nuestra ayuda a su tarea.

Reclama nuestro esfuerzo como contribución al duro propósito de hacer una España más grande y más justa. Una España con la fe recobrada en sus magníficos destinos y con la vida de todos sus hijos elevada hasta el punto que la dignidad humana exige.

Nuestra misión no está en la dura lucha, pero sí en la predicación, en la divulgación y en el ejemplo. Y además en alentar al hombre con la seguridad de que lo entendemos y compartimos sus inquietudes.

Nosotras, mujeres españolas, no sólo padecemos los males que a España entera alcanzan, sino que somos heridas directamente por efectos que a nosotras especialmente toca sufrir; asistimos al espectáculo de las angustias internas en las casas, acongojadas por los efectos de una economía injusta y absurda, y el fracaso espiritual de tantos hombres que tenemos cerca: padres, hermanos, maridos, hijos, a los que una época sin fe en Dios ni en España llenó de aridez y desaliento.

Por España, por ellos y por nosotras mismas hemos de imponernos todo sacrificio para recobrar el ímpetu, la justicia y la alegría de España. Por duros que sean los trabajos valdrá más el precio de alcanzar las horas de una nueva y eterna España, justa y unida.

¡Arriba España!

Manifest de la Sección Femenina, 1934. Font: GALLEGO MÉNDEZ, M; *Mujer, falange y franquismo*.

PRIMEROS ESTATUTOS DE LA SECCION FEMENINA DE F.E.
DE LAS J.O.N.S.
(diciembre de 1934)

Artículo I

Al crear esta Sección Femenina dentro de la Falange Española de las J.O.N.S., se obra con el deseo de incorporar a las filas falangistas el sector femenino como núcleo integrante de la Nación Hispana.

Fines

1.º Los fines para que se crea esta Sección son, ante todo, para su cooperación en la formación de una España Grande e Imperial, fomentando el espíritu nacional-sindicalista dentro de todos los órdenes de la vida nacional. Estimulando a la Mujer Española en el amor a la Patria, al Estado y a las tradiciones gloriosas de nuestra Nación.

2.º Hacer que se forje este alto espíritu, fecundándole con las sanas ideas de amor a España y al Estado corporativo.

3.º Secundar a los militantes nacional-sindicalistas en la lucha contra la Anti-España, dentro y fuera de nuestros Sindicatos profesionales.

4.º Construir una sólida base que es necesario y que sólo la mujer puede crear en todo el ámbito de la vida, como el más firme sostén para el engrandecimiento del Futuro Imperio Español.

Artículo II

1.º Para llegar a la realización de estos fines, se entenderá, ante todo, a la propaganda de nuestros ideales. Para ello se organizará un perfecto e intenso servicio de propaganda por medio de escritos, mítines, folletos y cuantos métodos se estimen útiles y convenientes.

2.º También se encargará la Sección Femenina de la confección de bordados, banderas, brazaletes, y demás emblemas de nuestras organizaciones. Como asimismo de la atención y visita a los presos, heridos y de todo aquello, que tanto a ellos como a sus familias represente un apoyo moral (ya que la organización central corre con los fines materiales).

3.º Atenderá, asimismo, a todos aquellos fines que el Alto Mando estime conveniente señalar.

Artículo III

Para la constitución de esta Sección, nos atendremos a las normas seguidas por la organización en sus generales aspectos.

Mando Único.

1. Una Jefe Nacional y una Secretaria Nacional. Una Jefe provincial y una Secretaria provincial.

2. La forma de organización de las afiliadas, será: La división en grupos, que puede oscilar entre cinco y quince camaradas; al frente de este grupo se pondrá una de las integrantes que revele mayor espíritu y capacidad falangista; este grupo de cinco debe tener facultad de aumentarle el Jefe del mismo; al llegar al número de quince, dividir el grupo en dos, nombrando para Jefe del segundo aquella camarada que mejor se desenvuelva en sus funciones. Estos Jefes deben cesar en el momento en que se observe en ellos negligencia o incapacidad, y estarán a las órdenes de los mandos locales en todo y para todo, ateniéndose siempre a las más escrupulosa disciplina.

3. El Mando Nacional tiene el deber de estar al tanto del funcionamiento, intervenir toda su actuación y reglamentarla con arreglo a la severa disciplina de Falange Española de las J.O.N.S. Igual deber compite a los Mandos Provinciales sobre los locales de sus respectivos pueblos; unos y otros por riguroso deber, están obligados a respetar las jerarquías e imponerlo a los demás. Como, asimismo, el tener siempre al corriente y por jerarquías también, el desarrollo de los Sindicatos.

4. Es deber de la Jefe Nacional, por medio de la Secretaria Nacional, conocer el número de las camaradas simpatizantes de cada provincia, para atender en ellas a la formación de la Sección Femenina de F.E. y de las J.O.N.S., e igual deber compite a las Jefes Principales sobre los diferentes pueblos de su comarca.

5. Todos los Jefes Provinciales tienen obligación de recibir mensualmente noticias de todos los pueblos de su provincia y, a su vez, dar cuenta, en igual plazo de tiempo, a la Jefatura Nacional del funcionamiento de dicha provincia.

Madrid, diciembre de 1934.

¡ARRIBA ESPAÑA!

BIOLOGIAS

ESTATUTOS DE LA SECCIÓN FEMENINA DE FALANGE ESPAÑOLA DE LAS J.O.N.S.

La Sección Femenina de la Falange nació con los comienzos del movimiento nacional-sindicalista, porque aquel movimiento arriesgado, varonil y difícil, necesitaba, precisamente por su fortaleza, el más fino complemento de la labor femenina para asistir y aliviar las derivaciones de sufrimiento que la conducta heroica de la Falange ocasionaba. Los presos, los heridos, las familias, valerosamente abandonadas por la acción o la muerte, fueron los exactos objetos de la primer función de las mujeres apretadas en torno a la disciplina nacional-sindicalista.

Este comienzo y ruta anima hoy, en el momento de dar forma y volumen a la Sección Femenina, el espíritu de sus orientaciones, y así, la primera afirmación estatutaria de ella será la de permanecer en puesto voluntario y permanente de sacrificio ante el cuerpo de España.

ESTATUTOS

Capítulo I

La Sección Femenina de Falange Española de las J.O.N.S. constituye una unidad organizada verticalmente, bajo la base indiscutible del mando único e integrante del gran cuerpo total de la Falange, a cuya disciplina nace irrevocablemente sometida.

Y partiendo del concepto Nacional-Sindicalista de reintegrar cada núcleo a su orden y cada ser a su categoría, la Sección Femenina declara que el fin esencial de la mujer, en su función humana, es servir de perfecto complemento al hombre, formando con él, individual o colectivamente, una perfecta unidad social.

Por lo tanto, la Sección Femenina de Falange Española de las J.O.N.S., al incorporarse con misión, sentido y estilo netamente femeninos a la obra viril de la Falange, lo hará para auxiliar, complementar y hacer total aquella obra.

Partiendo de estas bases y razones, la Sección Femenina persigue concretamente:

1.º Incorporar la parte femenina del pueblo español a la obra de reconstrucción material de la Nación, a la obra Nacional-Sindicalista de justicia, y a la obra del engrandecimiento imperial de España.

2.º Para que esta obra de incorporación sea total, difundir con la predicación y la conducta los ideales nacional-sindicalistas, definidos por los organismos autorizados del

partido, propagar las virtudes, estilo y disciplina de la Falange y defender el honor de la Patria.

3.º Dar una formación humana y nacional-sindicalista a las mujeres que integran la Sección Femenina de la Falange a fin de prepararles para su propio fin individual, dotarles de especiales aptitudes para la realización de todos los servicios que el mando reclame; la participación en la obra social, integradora y total que la Falange debe realizar, con su revolución, en España, y superar el clima colectivo de la vida española.

4.º Por lo tanto, la Sección Femenina de la Falange aspira a la realización de todos los servicios que concuerden exactamente con el espíritu y facultades de sus masas, cumpliendo con ello en la Falange las funciones de la mujer en el hogar —arreglo material, aliento y cuidado— y de otra parte los servicios extraordinarios de participación en la obra sanitaria y desarrollo de la obra social y benéfica, y aún, por último, la preparación para realizar en la guerra aquellos trabajos en los que los hombres puedan ser sustituidos excepcionalmente.

5.º Considerando que en muchos casos las mujeres pueden verse en la necesidad de ejercer un trabajo que exceda de las comunes órbitas familiares, la Sección Femenina incorporará a sus afiliadas, que se encuentren en el citado caso, a los sindicatos correspondientes a su profesión y fomentará la actividad sindical, impulsando la creación de sindicatos nuevos de profesiones netamente femeninas.

6.º Para cumplir todos sus fines, la Sección Femenina se servirá principalmente de una exacta e indiscutible disciplina, creará organismos de función interior que adiestre individual y colectivamente a sus miembros para cualquier empresa y fijará a la mujer en el íntegro y pleno sentido del ser femenina, según es por naturaleza inabdicable, apartándola en la conducta, la forma y el estilo de toda función o apariencia varonil.

Capítulo II

1.º La Sección Femenina de Falange Española de las J.O.N.S. adopta para su orden y desarrollo internos una organización vertical, accionada por una escala de jerarquías que la construye en unidades parciales integradoras de una rigurosa unidad total, incorporada ésta, a su vez, a la superior unidad de la Falange.

2.º Al incorporarse la Sección Femenina a las diversas unidades geográficas de la Falange, quedará sometida en cada una de ellas a la orden superior del mando único para todo aquello que exceda de la propia disciplina y orden, es decir, para todo aquello que sea acción y cuyo servicio no haya sido entregado, nacional y verticalmente, a la Sección Femenina por el mando.

3.º Constituyen e integran la Sección Femenina de Falange Española de las J.O.N.S.:

- 1.º Las afiliadas.
- 2.º Las Secciones locales.
- 3.º Las Jefaturas Provinciales.
- 4.º Las Jefes de servicio.
- 5.º La Secretaria General.
- 6.º El Consejo Nacional.
- 7.º La Jefatura Nacional.

Afiliadas

1.º Podrán ser afiliadas a Falange Española de las J.O.N.S., a través de su Sección Femenina, todas las mujeres sin distinción de edad que lo soliciten y sean admitidas.

Para su admisión y baja regirán los mismos principios que señalen para todos los afiliados los Estatutos generales de la Falange.

2.º Las afiliadas de la Sección Femenina se dividen, por razones de edad y servicio, en tres clases:

a) Las «Flechas», menores de 14 años, que sólo deberán ser empleadas en servicios auxiliares, accidentales y cuya actividad deberá dirigirse a la adquisición de una formación perfecta.

b) Las militantes de 14 a 35 años, sujetas más estrechamente a la disciplina de todos los servicios.

c) Las adheridas, de 35 años en adelante, cuyos deberes únicos serán los de satisfacer una cuota, acudir a los actos de manifestación de la Falange y prestar los servicios extraordinarios que puedan ser precisos en épocas no normales.

Los límites de edad señalados podrán en casos particulares sufrir excepción, dejando tales casos al criterio de las Jefes Provinciales.

Las afiliadas de las tres categorías se organizarán en grupos y secciones. El grupo constará de cinco a quince elementos y actuará bajo las órdenes de una Jefe de grupo designada, por méritos, por cada Jefe local. La Sección se compondrá de diez grupos, a las órdenes también de una Jefe, que será llamada Jefe de Sección, designada por la Jefe Provincial a propuesta de la Jefe local. El grupo, que será mínimo e inicialmente de cinco, podrá crecer, sin variar de jefatura hasta llegar a diecisiete, dividiéndose entonces en tres grupos, cuyas jefes serán designadas por la Jefe local a propuesta de la Jefe inicial. Todas las afiliadas deberán acatar rigurosamente las órdenes de la jerarquía en todos sus grados, cursando siempre las reclamaciones o ruegos y recibiendo órdenes de la inmediata superior y sólo de ella y a través de ella.

Secciones locales

2.º En cada lugar donde se haya constituido una J.O.N.S. se organizará, como integrante de ella, una Sección Femenina; en los lugares donde no exista J.O.N.S. y hubiese una posibilidad de organizar una Sección Femenina, se organizará quedando adscrita a la J.O.N.S. geográficamente más cerca. El mando de la Sección local estará confiado a una Jefe, asistida por una Secretaria y una Tesorera. La Jefe local será nombrada por la Jefatura provincial de la Sección Femenina y recibirá de ella las órdenes necesarias para la organización y marcha interna de la Sección, debiendo darle cuenta periódicamente del estado de la organización y servicios.

En las localidades cuya población exceda de 10.000 habitantes, la Sección Femenina se organizará por distritos, el mando del cual será confiado a una Jefe, y tanto éstas como las locales de cada localidad, se dividirán en Secciones y Grupos como se indicó en el artículo primero. Para la realización de todos los servicios, la Jefe local de la Sección Femenina se situará en relación de estricta subordinación respecto al Jefe local de la J.O.N.S.

Jefe Provincial

3.º Todas las Secciones Femeninas de las J.O.N.S. de una provincia dependerán directamente de la Jefatura Provincial. Habrá una Jefe, una Secretaria y una Tesorera provincial. La Jefe provincial nombrará y destituirá Jefes locales e inspeccionará y dirigirá todas las Secciones Femeninas de la provincia, informándose además del funcionamiento de todos los servicios que tenga encomendados. Dará cuenta del estado de la provincia a la Jefe Nacional y representará a ésta íntegramente en su territorio. La organización de sus

funciones será idéntica en grado superior a lo señalado para las Jefaturas locales. Las Jefes provinciales serán nombradas por la Nacional.

Los servicios

4.º En caso de que la Jefatura Nacional del movimiento cediese a la Sección Femenina para su ejecución algún servicio de volumen nacional, la Jefe de la Sección Femenina nombrará una Jefe de servicios, y a través de las jerarquías inferiores, una o varias delegadas del mismo en cada territorio, provincia o localidad.

Para la organización de estos servicios deberá atenderse a lo dispuesto en casos análogos a los Estatutos de Falange.

La Secretaria Nacional

5.º La Secretaria Nacional tendrá los mismos derechos y atribuciones en su esfera que los señalados en los Estatutos de la Falange por el Secretario Nacional del movimiento.

El Consejo Nacional

6.º A fin de contar con un organismo asesor que haga más eficaz y segura la obra y gestión de la Jefatura Nacional de la Sección Femenina, se crea una Junta permanente, aunque renovable en sus elementos personales, integrado por las Jefes Nacionales de Servicio, la Secretaria Nacional y un número que no podrá exceder de cinco afiliadas, elegidas por la Jefatura Nacional en atención a alguna señalada capacidad.

La Jefe Nacional designará una Presidenta por cada reunión que no pueda presidir. Las reuniones habrán de celebrarse en intervalos no más largos de un mes y siempre que lo convoque la Jefe Nacional. Cuando la Jefe Nacional asista a este Consejo, ejercerá su presidencia. La misión de este Consejo será idéntica a la que los Estatutos de la Falange señalan a la Junta Política. Pero el área de su actuación habrá de limitarse al examen de cuestiones de gobierno, disciplina y marcha interior de la Sección o de los Servicios nacionalmente confiados a ella.

Cuando el Consejo apruebe algún proyecto que suponga una modificación que pudiera afectar a las líneas generales del movimiento, la Jefe Nacional de la Sección Femenina deberá presentarlo ante el Consejo Nacional como ponencia para su aprobación.

La Jefe Nacional

8.º De acuerdo con el principio del mando único señalado en los Consejos de estos Estatutos, la Sección Femenina se rige por una Jefatura unipersonal, con plenas facultades de decisión y mando y únicamente sometida a los organismos superiores de la Falange, Consejo Nacional, Junta Política y Jefatura Nacional del Movimiento. La Jefe Nacional tendrá autoridad directa y a través de los mandos inferiores en todo el cuerpo nacional de la Sección Femenina y de todos sus servicios. La Jefe de la Sección Femenina será nombrada por el Jefe Nacional.

Nota: Fueron aprobados los presentes Estatutos en el I Consejo Nacional de la Sección Femenina, celebrado en enero de 1937.

PREGUNTES ENQUESTA:

SEXE: Noi Noia Edat

1- Qui s'ocupa majoritàriament de les tasques a casa teva?

2- A qui penses que correspon aquestes tasques? A tu, al pare o la mare.

3- Per què? Dona tres raons

a-

b-

c-

4- De les feines de la casa, nombra quines fas tu habitualment.

5- Quan siguis gran i visquis amb la teva família, qui creus que s'ocuparà de fer aquestes feines?

6- De què t'agradaria treballar de gran?

7- Consideres que ser mestressa de casa és una professió? I en un home? Per què?

8- Tens germans o germanes? Quines feines fa cada un a casa? Qui ajuda més?

9- De les especialitats de la llista de baix, encercla les tasques que triaries fer.

a- CUINAR

b- RENTAR LA ROBA

c- CUIDAR EL NEN

d- REPARACIONS ELÈCTRIQUES

e- ARREGLAR UNA PICA

f- PORTAR ELS COMPTES DE LA CASA

g- OCUPAR-SE DE LES ESCOMBRARIES

h- ESTAR I ATENDRE ELS ANCIANS

i- SER PRESIDENT/A DE L'ASSOCIACIÓ DE VEÏNS

j- CUIDAR ELS MALALTS

k- PLANXAR

l- FREGAR

m- TREURE LA POLS

n- FER LA COMPRA

o- RENTAR EL COTXE

p- FER ELS LLITS

q- PORTAR EL NEN AL METGE

r- LLEGIR UN CONTE ALS FILLS

s- ESTENDRE LA ROBA

t- MUNTAR UN ARMARI

PREGUNTES ENTREVISTA DOLORS ARTIGAS AMAT

1. Quin any va néixer? A on? Tenia gaires oportunitats allà?
2. Recorda si va ser educada diferent dels seus germans?
3. Què va estudiar?
4. Recorda si la seva ensenyança era diferent de la dels nens?
5. Podria nombrar alguna de les assignatures que feia?
6. Per què es feia el Servicio Social?
7. Vostè el va fer? En cas que si, per què? A on? Durant quant de temps?
8. Creu que era útil?
9. Com va arribar a ser professora? (títols, estudis...)
10. A quina escola treballava? On era?
11. Recorda el procés de depuració del professorat? Què en pensa?
12. Perquè va decidir ser professora?
13. A quants alumnes ensenyava? Eren nois i noies? O només nois o noies?
14. Quin tipus de matèries ensenyava?
15. Com eren les aules? I l'escola?
16. De quantes hores era la jornada escolar?
17. El seu sou era gaire alt?
18. Les noies feien les assignatures de Labores?
19. Recorda l'assignatura del Espiritu Nacional?
20. Considera que era dur el sistema educatiu de l'època?
21. Durant quants anys va ser professora?
22. Estava d'acord amb el règim?
23. Hi havia unes pautes marcades pel que fa a l'assignatura? D'on venien?
24. Recorda com el eren els llibres de text?
25. Feia les classes en castellà o en català? S'impartia alguna altra llengua?
26. A les aules hi havia el retrat de Franco?
27. S'obligava als alumnes a anar a missa? Al començament o final de la jornada escolar es cantava algun himne o cançó?
28. Què en pensaves de la Sección Femenina?
29. Hi havia més professors o professores?
30. A part del Magisteri, hi havia gaires més possibilitats per a la dona?

DELEGACION NACIONAL DE LA SECCION FEMENINA
DE F. E. T. Y DE LAS J. O. N. S.

Título de Instructora Elemental de Hogar y Juventudes

Solres Artigas Suat

ha obtenido el título de Instructora Elemental de
Hogar y Juventudes una vez realizado el cursillo en
la Provincia de

Madrid, a 30 de *Julio* de 1958

LA REGIDORA
CENTRAL DE EDUCACION

Plan año 1950 A (30)

Título de Profesora, 1958.

ERTIFICO:

Que la Srta. Dolores Artigas Amat
ha aprobado las enseñanzas de Escuelas de
Hogar de Bachillerato en el Inst: Gerona
habiendo merecido la calificación de *Aprobado*

Dado en *Gerona*, a *22* de *marzo* de 19*52*

POR LA DELEGACIÓN NACIONAL DE LA
SECCIÓN FEMENINA DE F. E. T. Y DE LAS J. O. S. N. S.

POR EL MINISTERIO DE
EDUCACIÓN NACIONAL

[Handwritten signature]

Certificat conforme Dolors Artigas Amat ha aprovat el Batxillerat, 1952.

CERTIFICAT D'APTITUD EN LENGUA CATALANA

*A la prova de coneixements bàsics de gramàtica i
llengua catalanes efectuada el dia 9 de juny de 1979*

Dolors ARTIGAS I AMAT

ha obtingut la qualificació de Bo

*Per tant, se li lliura el present certificat que ho
acredita .*

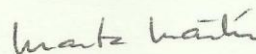
A Barcelona, el 3 de desembre de 1979

*Per la Junta Assessoria per als
Estudis de Català (J.A.E.C.)*

Signat: J. Vallcorba i Rocosa

*Per l'Assessoria de
Didàctica del Català*

94540

Nº de registre

Certificat de llengua catalana de Dolors Artigas Amat, 1979.

MINISTERIO DE EDUCACION Direcció General d'Ensenyament de Catalunya	
NUM.	Fecha
3147	28/6/79

N.º Expedient _____

El sotassinat Dolors Antigas Amat
nascut a Allastret (Girona), el dia 1-11-32 de l'any 46,
amb residència actual a Girona
carrer _____, Telèfon 205990
N.º D.N.I. 40 140 968

acollint-se al contingut del Reial Decret 2092/1978, del 23 de juny (B.O.E. del 2 de setembre de 1978), i de l'Ordre Ministerial del 14 de setembre de 1978 (B.O.E. del 18 de setembre de 1978), que regulen la incorporació del català al sistema d'ensenyament a Catalunya.

SOL·LICITA:

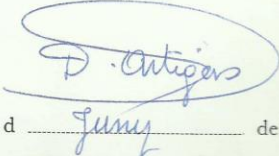
Que, d'acord amb la documentació que presenta, li sigui lliurat el Diploma de «MESTRE DE CATALÀ», que acreditarà la seva capacitat docent per ensenyar la llengua catalana als nivells educatius de l'Educació Preescolar i l'Educació General Bàsica

- des d'ara fins al 30 de setembre de 1983.
 amb caràcter definitiu.

S'adjunta la documentació següent:

1. Títol de Mestre de Primer Ensenyament
2. Certificat de la Comissió de llengües "OMNIUM CULTURAL"
3. Certificat curs Elemental ICE Universitat AUTÒNOMA
4. _____
5. _____

(Signatura)

Girona, 27 d Juny de 1979

SR. PRESIDENT DE LA COMISSIÓ MIXTA MINISTERI D'EDUCACIÓ I CIÈNCIA-
GENERALITAT DE CATALUNYA

Sol·licitació de Dolors Atigas Amat per rebre el títol de català, 1979.

PLAN 1950

**Escuela Universitaria
del Profesorado de E. G. B.**

GERONA

CERTIFICACIÓN ACADÉMICA OFICIAL

HOJA DE ESTUDIOS de D. DOLORES ARTIGAS AMAT
 natural de Ullastret provincia de Gerona
 Verificó el examen de ingreso para la carrera de Maestro de Primera Enseñanza en 7 de junio de 1951.

CURSO PRIMERO

ASIGNATURAS	CURSOS	ESTABLECIMIENTOS	CALIFICACIÓN EN LOS EXÁMENES		Enseñanza
			Ordinarios	Extraordinarios	
Religión y su Metodología	51-52	Esc. Normal GERONA	Aprobado		Ofic.
Lengua Española y su Metodología			Aprobado		
Matemáticas: Aritmética y su Metodología, Algebra			Aprobado		
Geografía e Historia de España y su Metodología			---	Notable	
Filosofía: Psicología, Lógica y Etica			---	Suspense	
Fisiología e Higiene			---	Aprobado	
Trabajos Manuales o Labores			---	Aprobado	
Caligrafía			---	---	
Educación Física y su Metodología			---	Aprobado	
Prácticas de Enseñanza			---	---	
Formación Político-Social			---	Aprobado	
Ens. Hogar			---	Notable	
ASIGNATURAS REPETIDAS					
Filosofía	52-53	"	Suspense	Aprobado	No Of.
Caligrafía	"	"	Aprobado		"
Prácticas	"	"	Aprobado		"

CURSO SEGUNDO

Religión y su Metodología	55-56	"	Aprobado		No Of.
Matemáticas: Geometría y su Metodolog. Trigonometría	56-57		Notable		
Física y su Metodología	"		Notable		
Química y su Metodología					
Filosofía: Ontología general y especial	55-56		Notable		
Psicología, Pedagógica y Paidológica	"		Notable		
Pedagogía Educación y su Historia	"		Aprobado		
Trabajos Manuales o Labores	52-53		---	Aprobado	
Dibujo y su Metodología	"		Aprobado		
Música y Cantos	"		---	Aprobado	
Caligrafía	55-56		Aprobado		
Prácticas de Enseñanza	"		Notable		
Formación Político-Social	56-57		Notable		
Educación Física y su Metodología	55-56		Notable		
ASIGNATURAS REPETIDAS					

Certificat d'estudis de 1951 de Dolores Artigas Amat. Resultat de l'examen d'ingrés per la carrera de Magisteri.

CURSO TERCERO

Religión y su Metodología	56-57	"	Notable	Aprobado	No Of.
Historia de la Liter. Española, Metodog. de la Lengua			Suspensio		
Geografía e Historia Universal y su Metodología			Aprobado		
Historia Natural y su Metodología			Aprobado		
Pedagogía: Metodolo. General y Organiz. Escolar			Suspensio	Sobresaliente	
Música: Cantos			Suspensio	Aprobado	
Francés			Notable		
Dibujo del Natural			Aprobado		
Educación Física y su Metodología			Notable		
Prácticas de Enseñanza			Sobresaliente		
Formación Político-Social			Notable		
Agricultura			Notable		
Ens. Hogar			Aprobado		
ASIGNATURAS REPETIDAS					
PRUEBA FINAL	17-1-58		Aprobado		

Certifico la exactitud de estos datos con los documentos originales que obran en la Secretaría de mi cargo.

V O R O

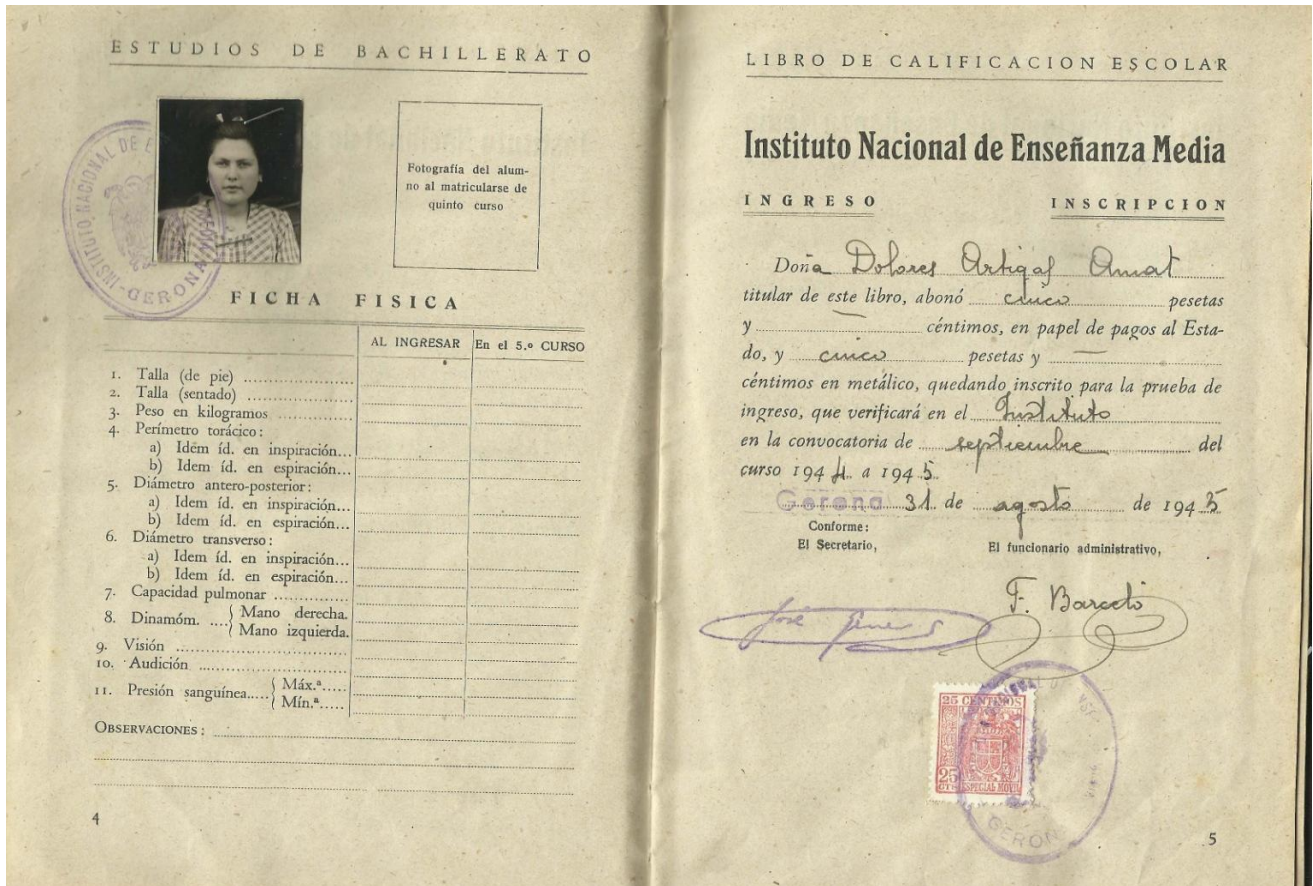
Gerona, 18 de abril de 1984

El Director,

El Secretario,

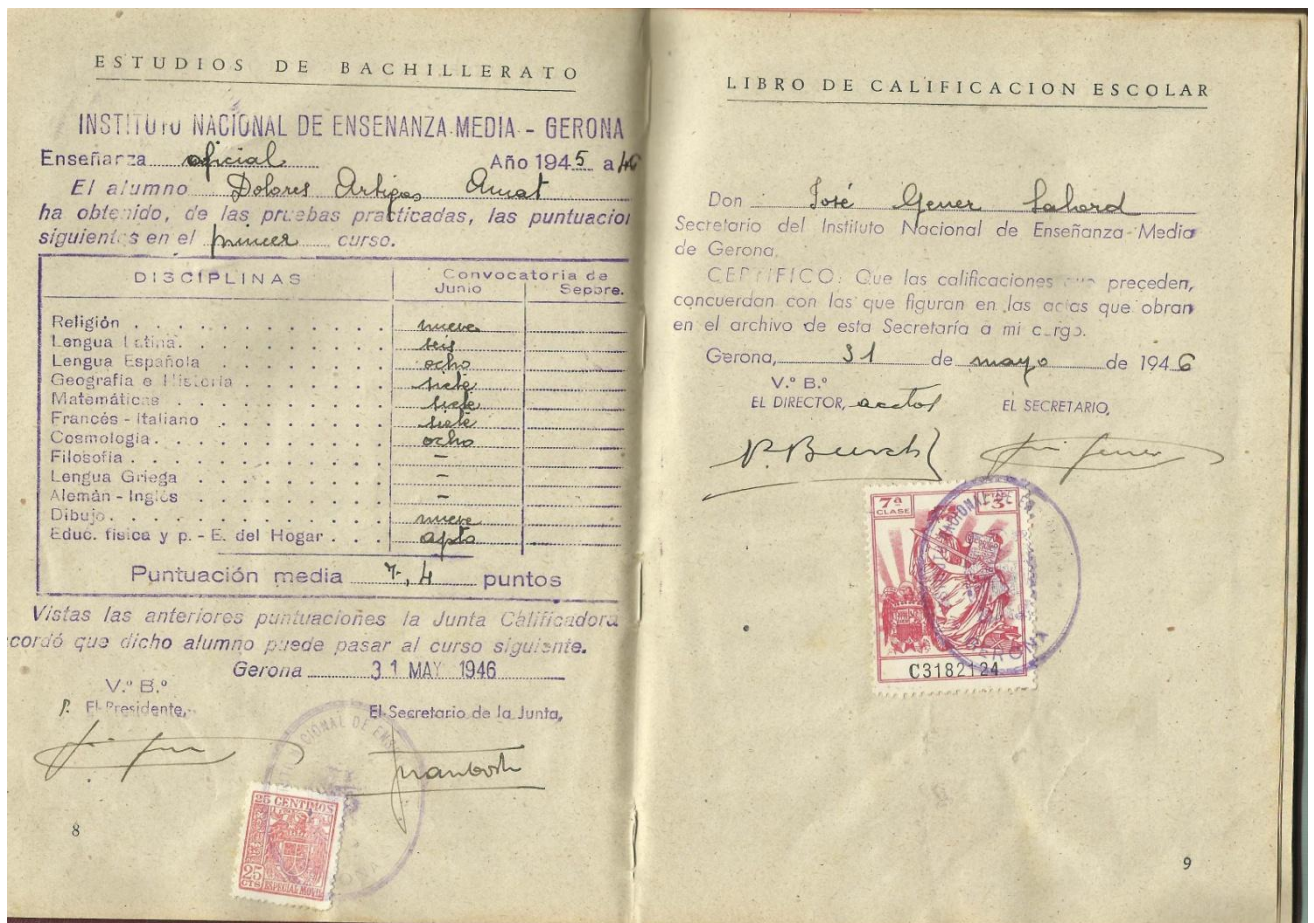

Certificat d'estudis de 1951 de Dolors Artigas Amat. Resultat de l'examen d'ingrés per la carrera de Magisteri.

Butlletí de notes de Dolors Artigas Amat corresponents al 1944-1945

Butlletí de notes de Dolors Artigas Amat corresponent als anys 1945-1946

Butlletí de notes de Batxillerat de Dolores Artigas Amat, corresponent als anys 1946-1947.

Documentació de Dolores Artigas Amat del Servicio Social on hi apareixen les seves dades personals.

N.º de reg. 4.1.5.....

Mes de Octubre 1951

Día	Firma Jefe Grupo	Firma Jefe Grupo
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		
13		
14		
15		
16		
17		
18		
19		

Segun datos obrantes en este departamento oficial

Día	Firma Jefe Grupo	Firma Jefe Grupo
20		
21		
22		
23		
24		
25		
26		
27		
28		
29		
30		
31		

Postuló el día obteniendo ptas. cts.
 Postuló el día obteniendo ptas. cts.

Cumplido: Certifico
 Delegada Provincial de
 Sección Femenina,
P. Alvarez

Documentació del Servicio Social de 1951 de Dolors Artigas Amat. Constanta que al mes d'octubre va ser complet el Servei.

Mujeres de España

Con fe y sacrificio se construyen los imperios.
 Ejercita tu fe y tu voluntad en el **Servicio Social**.

- Sirviendo a los demás españoles, sirves los destinos de la Patria.
- Mediante el **Servicio Social** conquistarás la disciplina y el espíritu de hermandad que necesita España para su grandeza y libertad.
- En la hermandad del **Servicio Social**, ganarás honor y disciplina.

Manifest de la SF a la penúltima pàgina de la carta del Servicio Social.

Derechos del Estado

Artículo cuarto.—Corresponde al Estado proteger y promover la enseñanza primaria en el territorio nacional, crear y sostener las escuelas que, aparte de la iniciativa privada y de la Iglesia, sean necesarias para la educación de todos los españoles y expedir a los Maestros los títulos profesionales respectivos.

La superior inspección de la enseñanza primaria, pública y privada, será ejercida por el Estado a través de sus órganos propios.

CAPITULO II

Caracteres de la Educación primaria.—Educación religiosa

Artículo quinto.—La educación primaria, inspirándose en el sentido católico, consonancia con la tradición escolar española, se ajustará a los principios del Dogma y de la Moral católica y a las disposiciones del Derecho Canónico vigente.

Formación del espíritu nacional

Artículo sexto.—Es misión de la educación primaria, mediante una disciplina rigurosa, conseguir un espíritu nacional fuerte y unido e instalar en el alma de las futuras generaciones la alegría y el orgullo de la Patria, de acuerdo con las normas del Movimiento y sus Obrantismos.

Lengua nacional

Artículo séptimo.—La lengua española, vínculo fundamental de la comunidad hispánica, será obligatoria y objeto de cultivo especial como imprescindible instrumento de expresión y de formación humana, en toda la educación primaria nacional.

Educación social

Artículo octavo.—La educación primaria fomentará obligatoriamente la adquisición de hábitos sociales necesarios para la convivencia humana. Asimismo, mediante prácticas adecuadas, ejercitará a los alumnos en el ahorro, la previsión y el mutualismo.

Educación intelectual

Artículo noveno.—La educación primaria, además de la formación de la voluntad, cultivará fundamentalmente el desarrollo de la inteligencia, de la memoria y de la sensibilidad de los escolares, mediante la adquisición de conocimientos y hábitos instrumentales, formativos y complementarios.

Sin olvidar la tradición pedagógica española, en cuanto a sus sistemas docentes, su metodología y su organización, se adaptará a las exigencias científicas que plantea la pedagogía moderna.

Educación física

Artículo diez.—De la educación primaria forma parte importante la educación física, no sólo en lo que atañe al cultivo de las prácticas higiénicas, sino en lo que esta educación representa fisiológicamente para formar una juventud fuerte, sana y disciplinada.

La gimnasia educativa, los juegos y deportes, elegidos entre los más eficaces por su tradición o por su interés pedagógico, son instrumentos inmediatos del desarrollo físico de los escolares, y mediatos de su formación intelectual y moral.

Educación profesional

Artículo once.—La educación primaria orientará a los escolares, según sus aptitudes, para la superior formación intelectual o para la vida profesional del trabajo en la industria y el comercio o en las actividades agrícolas.

La educación primaria femenina preparará especialmente para la vida del hogar, artesanía e industrias domésticas.

CAPITULO III

Normas generales.—Obligatoriedad

Artículo doce.—El Estado, en cumplimiento de sus deberes en orden al bien común, declara obligatoria un mínimo de educación primaria para todos los españoles. La enseñanza obligatoria llevará consigo la debida protección para aquellos escolares que por su pobreza no pudieran concurrir a las Escuelas, sin asistencia de alimento y vestido, y hará incompatible en el niño de edad escolar toda otra actividad que no sea la propia de su educación primaria.

Por disposición especial se regulará esta obligatoriedad y se establecerán las sanciones en que incurran los padres o tutores de los escolares y las autoridades locales que no vigilen con celo la asistencia obligatoria a la Escuela.

Aquesta i les posteriors pàgines, llei de l'ensenyança primària de 1945. Els fragments marcats són els relacionats l'educació de la dona.

Gratuidad

Artículo trece. — La educación primaria oficial será gratuita. Las Escuelas de la Iglesia, y además las privadas, para tener la condición de autorizadas, habrán de dar cumplimiento a lo que sobre inscripciones exentas de pago dispone la Ley de Protección escolar. La gratuidad no supondrá jamás desdoro ni trato distinto, ni excluirá la aportación, en provecho único de las instituciones benéficas de la Escuela, de un mínimo de derechos de matrícula por parte de los alumnos cuyas familias puedan abonarlo.

Separación de sexos

Artículo catorce. — El Estado por razones de orden moral y de eficacia pedagógica, prescribe la separación de sexos y la formación peculiar de niños y niñas en la educación primaria.

TITULO II

La Escuela

CAPITULO PRIMERO

Organización general.—Definición

Artículo quince. — La Escuela es la comunidad activa de Maestros y escolares, instituida por la Familia, la Iglesia o el Estado, como órgano de la educación primaria, para la formación cristiana, patriótica e intelectual de la niñez española.

Advocación

Artículo dieciséis. — Todas las Escuelas se colocan bajo la advocación de Jesús, Maestro y modelo de educación. Para celebrar anualmente esta advocación se instituye una fiesta, cuya fecha será variable, según las distintas Escuelas, y se solemnizará con actos religiosos.

Número de Escuelas

Artículo diecisiete. — El Estado estimulará la creación de Escuelas, y las creará por sí mismo si fuere necesario, hasta alcanzar en cada localidad un número no menor de una por cada doscientos cincuenta habitantes.

Periodos de graduación escolar

Artículo dieciocho. — En armonía con el desarrollo psicológico de los alumnos, la enseñanza primaria comprenderá los siguientes periodos:

Primero.—Periodo de iniciación, que comprenderá:

- a) Escuelas maternas, hasta los cuatro años.
- b) Escuelas de párvulos, de los cuatro a los seis años.

Segundo.—Periodo de enseñanza elemental.—De los seis a los diez años.

Tercero.—Periodo de perfeccionamiento.—De los diez a los doce años.

Cuarto.—Periodo de iniciación profesional.—De los doce a los quince años. Este periodo enlazará con la enseñanza profesional propiamente dicha, que se considera como una prolongación de esta iniciación, y será regulada por disposiciones especiales.

De estos periodos son estrictamente obligatorios en todas las Escuelas el segundo y el tercero, salvo lo que se previene en el artículo veintidós. Por disposición especial se determinarán, de acuerdo con las posibilidades locales y económicas, los núcleos de población en cuyas Escuelas se han de completar los restantes periodos de graduación escolar.

CAPITULO II

Tipos de Escuela.—Escuelas maternas y de párvulos

Artículo diecinueve. — Las Escuelas maternas y de párvulos serán creadas en los núcleos de población que permitan matrícula suficiente. Su instalación, disciplina y desenvolvimiento reflejarán la vida del hogar, limpia, cuidada y alegre. Los conocimientos proporcionados en estas Escuelas no excederán nunca de aquellas experiencias y prácticas formativas propias de la psicología y corta edad de los párvulos. El profesorado será exclusivamente femenino.

Las Escuelas maternas y de párvulos estarán en la relación constante que se reglamente con las instituciones sanitarias puericulturas de la localidad.

La creación en suficiente número de estas Escuelas será obligatoria en los centros industriales o agrícolas donde el trabajo condicionado de la madre exija el cuidado y custodia inteligente de los niños menores de seis años.

Una disposición especial determinará los títulos o certificados que habiliten para el desempeño de esta función.

De niños y de niñas

Artículo setenta.—Las Escuelas de párvulos podrán admitir indistintamente niños y niñas cuando la matrícula no permita división por sexo.

A partir del segundo período, las Escuelas serán de niños o de niñas, con locales distintos, y a cargo de Maestros o Maestras, respectivamente.

Las Escuelas mixtas no se autoritarán sino excepcionalmente cuando el núcleo de la población no dé un contingente escolar superior a treinta alumnos entre los seis y los doce años, edad límite para poder acudir a este tipo de Escuela.

Las Escuelas de párvulos y las mixtas serán siempre regentadas por Maestras.

Unitaria y graduada

Artículo setentauno.—Los períodos de graduación escolar deberán cursarse bajo la dirección de uno o varios Maestros, según lo cual la Escuela se clasificará en unitaria o graduada. Serán unitarias las Escuelas enclavadas en núcleos escolares cuya densidad de población, dentro de un radio máximo de un kilómetro, no supere la cifra de censo mínimo determinado para la existencia de una Escuela en el artículo diecisiete.

Si la diseminación del poblado fuera tal que dentro de este radio aún no diera un número mínimo de treinta escolares, el radio deberá extenderse hasta dos o más kilómetros, obligándose las autoridades de los lugares lejanos a facilitar a los alumnos los transportes gratuitos para su asistencia a la Escuela, de forma que ningún alumno que se halle a distancia superior al kilómetro carezca de este servicio. Este sistema podrá ser suplido por la creación de Escuelas-Hogares o por el procedimiento establecido en el artículo setenta y tres.

Cuando el coeficiente de población por kilómetro de radio dé un número de dos o más Escuelas del mismo sexo, éstas se organizarán necesariamente en régimen graduado.

Las Escuelas graduadas serán de tres tipos:

a) Incompletas: Las que tengan menos de tres Secciones.

b) Completas: Las que tengan de tres a seis Secciones.

c) Grupo escolar: Las que tengan seis o más Secciones y permitan la organización de clases paralelas y cursos selectivos diferenciales, según la capacidad mental y aprovechamiento de los alumnos.

Preparatorias

Artículo setentidós.—Tipo especial de esta selección son las Escuelas preparatorias, destinadas a formar a los alumnos que luego, por sus condiciones intelectuales, hayan de cursar la enseñanza media u otras similares en las que se requiera peculiar preparación.

Todos los Centros de enseñanza media podrán organizar Escuelas primarias preparatorias, que abarcarán como mínimo el segundo período de graduación escolar.

De iniciación profesional

Artículo setentitrés.—Para los alumnos de doce a quince años de edad se organizarán en las Escuelas graduadas clases de iniciación profesional, salvo cuando existan en la localidad, con capacidad suficiente, instituciones similares de la Dirección General de Enseñanza Profesional y Técnica, del Movimiento o de Empresas y Entidades particulares.

Estas Escuelas de Iniciación Profesional responderán en su orientación agrícola, industrial o comercial a la tradición y al ambiente de la barriada o del núcleo de población.

Para las niñas se organizarán además enseñanzas de ajosanía y labores del hogar.

Las Escuelas de Iniciación Profesional pueden ser de tres tipos:

Permanente: Que funcionarán todo el curso.

De temporada: Con arreglo a las necesidades locales o a las estaciones del año.

Ambulantes: Constituidas por equipos de personal con material adecuado para la enseñanza sucesiva en distintos poblados.

Públicas nacionales

Artículo setenticuatro.—Son Escuelas públicas nacionales las organizadas y sostenidas directamente por el Estado y regentadas por Maestros pertenecientes al Escalón del Ministerio de Educación Nacional.

De la Iglesia

Artículo setenticinco.—Son Escuelas de la Iglesia las organizadas, sostenidas y regidas por ella o sus instituciones docentes canónicamente aprobadas.

Estas Escuelas tendrán plena libertad de organización en su régimen interno, didáctico, económico y administrativo, dentro de las líneas generales del Título I de esta Ley, y estarán afectas a la Inspección del Estado en lo que a éste compete. La remuneración de los Maestros que en ellas ejerzan la enseñanza y no pertenecieran a instituciones eclesiásticas tendrá por norma lo establecido en el artículo noventa y nueve.

A los efectos de esta Ley podrán tener la condición de:

Questionarios

Artículo treinta y ocho.—El Ministerio de Educación Nacional, por medio de sus Organismos técnicos de Investigación, redactará periódicamente los cuestionarios a que habrán de ajustarse los distintos órdenes de conocimientos.

Los cuestionarios, divididos en asignaciones trimestrales o mensuales, determinarán concretamente las materias de enseñanza de cada uno de los periodos de graduación escolar, así como las actividades y ejercicios que completarán la labor del alumno.

De los resultados obtenidos en la aplicación de los cuestionarios se deducirán las variaciones que hayan de introducirse en los mismos, y que deberán comunicarse al principio del curso escolar.

Los cuestionarios de formación religiosa, dentro de las normas anteriores, así como en las prácticas del culto, serán propuestos por la jerarquía eclesiástica.

Los de formación del espíritu nacional, educación física e instrucción para el hogar, canto y música serán redactados por los organismos competentes.

Los cuestionarios especiales, por la índole de su materia y de sus prácticas, o por el carácter peculiar de las Escuelas a que hayan de aplicarse, podrán ser nacionales o comarcales, y para su redacción asesorarán los organismos técnicos correspondientes.

Metodología

Artículo treinta y nueve.—De conformidad con el espíritu de esta Ley, el Ministerio de Educación Nacional dictará reglas generales metodológicas obligatorias en las Escuelas públicas, y normativas en las privadas, pero dejando siempre un amplio margen a la iniciativa, los procedimientos y los recursos del Maestro. La Inspección profesional examinará cada año los resultados expresados estadísticamente, y propondrá, en su caso, las modificaciones que considere más convenientes.

Comprobación del trabajo escolar

Artículo cuarenta.—Todas las actividades de la Escuela estarán sometidas a comprobación, que verificarán las **Juntas Municipales de Educación y la Inspección profesional, mediante pruebas objetivas, exposiciones de trabajos, certámenes, concursos y otros procedimientos análogos; pero en tal medida que sirvan de estímulo al profesorado, sin menoscabo de la labor fundamental de la Escuela.**

Las normas generales de estas pruebas objetivas serán dictadas por el Ministerio de Educación Nacional.

Los resultados de estos trabajos habrán de servir de inexcusable justificación de la labor diaria desarrollada en la Escuela, y se considerarán como méritos profesionales de los Maestros que de modo sobresaliente se hubieran distinguido.

Tiempo escolar

Artículo cuarenta y uno.—El año escolar durará, cuando menos, **doscientos cuarenta días**, repartidos según las circunstancias climatológicas y sociales de la localidad. La Inspección, estudiadas estas circunstancias, y oída la Junta Municipal de Educación, elevará al Consejo provincial la propuesta razonada de la distribución en el año del mínimo de días lectivos y las fechas o épocas que deben destinarse a vacaciones. Serán en todo caso días feriados las fiestas religiosas de precepto, las nacionales y las tradicionales de la localidad.

La jornada escolar durará **cinco horas, sin incluir las enseñanzas complementarias**. Estas horas podrán ser distribuidas en el día, de acuerdo con las Juntas Municipales de Educación y con la Inspección, de modo que aseguren la mayor asistencia de alumnos. La distribución del tiempo, dentro de la jornada escolar, se ajustará a las normas pedagógicas que se dicten reglamentariamente.

Cartilla escolar y certificado de estudios primarios

Artículo cuarenta y dos.—Todo alumno de Escuela pública o privada estará en posesión de la cartilla de escolaridad, en la que se anotarán sus datos personales y los resultados de su educación; historia docente del alumno que será necesario para la calificación definitiva en los certificados de estudios primarios. Estos certificados serán de dos clases: de estudios generales y de estudios especiales. Por disposición ministerial se determinarán los conocimientos que hayan de exigirse para su obtención.

El certificado de estudios generales se requerirá para el ejercicio de los derechos públicos y para ser admitido en talleres y empresas, y el de estudios especiales para el ingreso en los Centros oficiales en los que no se exija otro título superior.

Los certificados de estudios primarios serán otorgados por las Escuelas públicas del Estado, por las de la Iglesia y por las privadas reconocidas. En las Escuelas no reconocidas serán otorgados por Comisiones oficiales examinadoras, según las condiciones que reglamentariamente se determinen.

Los documentos a que se alude en este artículo supondrán una contribución económica mínima, cuya cuantía será objeto de una disposición especial.

Extensión cultural de la Escuela

Artículo cuarenta y tres.—La misión de la Escuela en la formación del ambiente cultural de la localidad se completará con la utilización de prácticas que hagan del Maestro el propulsor entre el elemento popular de cuanto signifique cultura en todos los aspectos de la vida. Para ello organizará conferencias y lecturas sobre temas históricos, sociales y folklóricos, especialmente sobre los designados por la Inspección.

CAPÍTULO V

Actividades complementarias de la Escuela

Artículo cuarenta y cuatro.—La función docente realizada en la Escuela se completará con actividades pedagógicas y sociales que tiendan a perfeccionar la formación de los alumnos o a prestarles ayuda por medio de instituciones de carácter complementario.

Instituciones pedagógicas

Artículo cuarenta y cinco.—Se podrán organizar en la Escuela aquellas instituciones que tengan por finalidad:

- a) La constitución de bibliotecas infantiles, con auxilio obligatorio del Estado y de las Corporaciones locales en el suministro de los libros necesarios, y el servicio de biblioteca circulante. Los fondos de estas bibliotecas serán seleccionados, de acuerdo con los principios de esta Ley, por los organismos competentes.
- b) Las agrupaciones artísticas que organicen festivales con recitados, escenificaciones, conciertos, programas de radio y emisiones infantiles.
- c) El establecimiento de cine educativo y de recreo.
- d) La constitución de grupos de redacción, confección y edición de periódicos infantiles o de intercambio escolar de correspondencia, Santa Infancia, Misiones y, en general, cuanto suponga la proyección de la Escuela fuera del ámbito local.
- e) La asistencia a campamentos, albergues, marchas de alta montaña, ejercicios de deportes, masas corales y grupos de danzas, se organizarán de acuerdo con las disposiciones vigentes.

Cada una de estas actividades tendrá su desarrollo dentro de la Escuela, y en su gobierno deberán participar los propios escolares. Las enumeradas en los apartados b) y e) se desenvolverán según la dirección del Frente de Juventudes y Sección Femenina, a cuya inspección quedarán sujetas. El desenvolvimiento próspero y continuado de cualquiera de ellas, acreditado, en su caso, por los organismos antes citados, servirá de mérito puntuable al Maestro en los concursos profesionales y de recompensa para los discípulos.

Las Corporaciones públicas y el Ministerio de Educación Nacional consignarán en sus presupuestos anuales la cantidad necesaria para hacer llegar a los alumnos los premios que estimulen su participación activa y fecunda en estas instituciones.

Instituciones sociales

Artículo cuarenta y seis.—Dentro de este grupo se organizarán instituciones cuyo fin primordial sea inculcar las virtudes cívicas y sociales a que se alude en el artículo octavo.

Estas instituciones se extenderán, necesariamente, a todos los alumnos, y podrán desarrollarse dentro o fuera del horario escolar. Las prácticas de limpieza, duchas o baños, el aseo de los vestidos y la urbanidad serán objeto de especial cuidado. Las medidas higiénicas se ampliarán, en caso necesario, a las mismas familias de los escolares, y el Maestro podrá recabar para ello la colaboración de las autoridades locales.

Para las instituciones de carácter social se establecerán prácticas obligatorias de cooperativismo y mutualidad, con lo que, a la par que se eduque a los alumnos en el ahorro y la previsión, se les habitúe al sano espíritu de la ayuda colectiva. La Mutualidad Escolar tiene carácter obligatorio, y el Estado, por sus organismos especiales de previsión, fomentará con su ayuda económica la constitución de dotas infantiles, pensiones de vejez y cotas escolares.

Las Escuelas que se determinan en el artículo veintitrés organizarán obligatoriamente, en su cuarto período de graduación, los campos de enseñanza agrícola, talleres o instalaciones femeninas de tipo doméstico, donde los escolares, según su sexo, realizarán las prácticas adecuadas para educarse en el hábito del trabajo, y a la par iniciarse técnicamente en la vida profesional y familiar futura.

Cuando en la localidad donde estuviere establecida la Escuela existan instituciones del Movimiento cuya función coincida con cualesquiera de las actividades especificadas en este artículo, corresponderá a aquéllas asumir la dirección de dichas actividades.

Instituciones benéficas y de protección

Artículo cuarenta y siete.—En este grupo quedan comprendidas cuantas instituciones complementarias tengan por especial misión el cumplimiento del artículo doce de esta Ley y de las normas que establece la de Protección Escolar, y aquellas otras instituciones que funcionen en torno a la Escuela para la debida asistencia sanitaria.

Para alimento y vestido de los niños se crea en todas las Escuelas públicas, bien directamente o mediante la coordinación que se reglamentará con otras instituciones benéficas estatales o privadas, el servicio de comedores y roperos escolares. Los niños pobres que utilizaren el comedor o el ropero escolar abonarán el importe que corresponda, según tarifas aprobadas por el Ministerio. Los niños que carezcan de recursos disfrutarán del servicio gratuito, y su sostenimiento corresponderá, en todo o en parte, al Estado y a las Corporaciones públicas, quienes podrán recibir la cooperación privada. Las cantidades suplidas por los conceptos de comedor y ropero a todo niño favorecido se estipularán por cifras de escolaridad anuales, y los padres y tutores, o el interesado en su día, en caso de holgura económica, tendrán el compromiso de honor de reintegrarlas a la institución escolar que vino en su ayuda, la que empleará estos ingresos en beneficio de nuevos alumnos.

Para la protección sanitaria de los escolares se crea el Servicio médico-escolar primario, que se organizará en coordinación con las instituciones sanitarias nacionales, de suerte que ningún niño que carezca de recursos quede sin la debida asistencia médica y farmacéutica y sin la orientación y vigilancia sanitaria indispensables para el fomento y cultivo de su salud.

Para la protección de los escolares de aptitudes sobresalientes en el orden intelectual y moral, serán de aplicación a la enseñanza primaria los beneficios y derechos otorgados por la Ley de Protección Escolar.

CAPITULO VI

Los instrumentos pedagógicos.—Libros escolares

Artículo cuarenta y ocho.—Los libros de uso escolar en todas las Escuelas españolas habrán de ser aprobados por el Ministerio de Educación Nacional, previos los asesoramientos técnicos en cuanto a su contenido y confección, sin lo cual no podrán utilizarse en la primera enseñanza, ni como textos ni como libros de lectura. En lo que afecta a doctrina religiosa, habrán de ser aprobados previamente por la Jerarquía eclesiástica, a la cual pertenecen, además, el derecho de aprobar los libros de uso escolar en sus propias Escuelas. Los que tiendan a la formación del espíritu nacional habrán de ser aprobados por los organismos competentes.

En todo caso, para que un libro escolar pueda ser aprobado, se requiere como mínimo:

- a) Que se ajuste en su contenido a las normas de los cuestionarios oficiales;
- b) Que su doctrina y espíritu estén en armonía con los artículos aplicables del Título I y del capítulo IV del Título II de la presente Ley;
- c) Que sus cualidades materiales respondan a las exigencias pedagógicas en cuanto a papel, tipografía, tamaño, extensión e ilustraciones; y
- d) Que su precio se acomode a la regulación que determine el Reglamento.

El Ministerio de Educación Nacional estimulará, mediante concursos y premios anuales, la edición de libros escolares.

Material fungible escolar

Artículo cuarenta y nueve.—Todas las Escuelas públicas nacionales habrán de disponer del material fungible indispensable para el cumplimiento de la enseñanza.

Esta clase de material estará en proporción con el promedio anual de asistencia en cada Escuela o Sección, y habrá de comprender el imprescindible para el ejercicio de los conocimientos y hábitos instrumentales determinados en el apartado a) del artículo treinta y siete. La Inspección propondrá anualmente el equipo de material escolar necesario por alumno y curso, y su dotación se fijará con arreglo al promedio de los precios habituales del mercado. Esta dotación mínima será abonada por el Ministerio, con cargo a su presupuesto; pero podrá, no obstante, ser complementada con las aportaciones voluntarias de las Diputaciones, de los mismos Municipios y de los protectores particulares de la Escuela.

Material pedagógico y mobiliario

Artículo cincuenta.—Excluido del material pedagógico el fungible a que se alude en el artículo anterior, el resto del material permanente habrá de dotarse por Escuela o Sección. Los organismos técnicos de orientación e investigación pedagógica del Ministerio determinarán periódicamente, requiriendo, en su caso, el asesoramiento y colaboración de otros organismos análogos del propio Ministerio, el equipo mínimo de material de esta clase imprescindible para la didáctica de los distintos órdenes de conocimiento. Estos equipos habrán de confeccionarse mediante concurso, y su dotación correrá a cargo de los Ayuntamientos, en el caso de apertura de nueva Escuela, y del Estado, cuando se trate de reponer o complementar el existente, a propuesta de la Inspección, salvo los casos de aportación voluntaria de las Corporaciones públicas o de los particulares.

El inventario del material recibido y disponible será obligatorio en toda Escuela o Sección de graduada, y la Inspección deberá examinarlo y comprobarlo.

Edificio escolar

Artículo cincuenta y uno.—Se considera edificio público escolar a los efectos de este artículo, el que albergue servicios docentes de enseñanza primaria nacional.

F. E. T. y de las J. O. N. S.
 DELEGACION PROVINCIAL
 DE LA SECCION FEMENINA
 SERVICIO SOCIAL

Reg. { Prest n° 7.258
 Cert. n° 17.800

UNA PESETA

CARECE DE VALIDEZ OFICIAL

CERTIFICO:
 Que Carmen Babot Fabrellas
 natural de Gerona y de 27 años de
 edad, ha cumplido el deber nacional del SERVICIO SOCIAL, estable-
 cido por S. E. el Jefe del Estado, según Decreto de 7 de octubre de 1937,
 con calificación de Aprobado
 en Gerona
 el día de 1962
 La Delegada Provincial

LA REG PROV DEL S. S.

Presentese este certificado cuando se precise otro para oposiciones o nombramientos

Certificat de compliment del Servicio Social de Carme Babot Fabrelles.

Falange Española Tradicionalista y de las J. O. N. S.

Auxilio Social

Organización del SERVICIO SOCIAL

A los efectos del art. 8.º y disposición transitoria 1.ª del Reglamento, comunico a usted hemos recibido su instancia, solicitando prestar el Servicio Social, y ha sido inscrita en el censo con el núm. 7258, correspondiéndole cumplir dicho Servicio en los meses de Octubre a Diciembre de 1958 y de Enero a Marzo de 1959.

Por Dios, España y su Revolución Nacional-Sindicalista.
Gerona 14 de Marzo de 1958

El Jefe del Departamento,

Saludo a Franco
¡ARRIBA ESPAÑA!

Srta. Carmen Babot Fabrellas

Cruzada Nº 4

GERONA

GERONA

Prepárate para el hogar y para la vida.

Aprende en el amor de los que sufren el valor de nuestra comunidad nacional.

Trabaja con fortaleza por todos a los que la nueva España presta cobijo y protección.

El Servicio Social te ofrece una oportunidad de generosidad y de formación.

Documentació del Servicio Social de Carme Babot Fabrellas on aquesta jura que complirà amb el Servei Social els mesos d'Octubre a Desembre de 1958 i de Gener a Març de 1959.

FALANGE ESPAÑOLA TRADICIONALISTA
Y DE LAS J. O. N. S

DELEGACIÓN NACIONAL
DE LA SECCIÓN FEMENINA

SERVICIO SOCIAL

Provincia de GERONA

Formulario N.º 1.485

N.º de Prestación 7.258

GERONA 14 de Marzo de 1958

CARMEN BABOT FABRELLAS GERONA

Pongo en su conocimiento que habiendose comprometido mediante declaración jurada a iniciar el «Servicio Social», en la fecha que figura en la tarjeta adjunta, queda Vd. obligada a su incorporación al mismo, entendiendose que de no cumplir el compromiso contraído, se le instruirá el oportuno expediente de expulsión, quedando en su consecuencia imposibilitada:

- a).- A salir de España.
- b).- A acudir a Concursos, Oposiciones y Convocatorias.
- c).- A colocarse en las Entidades Oficiales.
- d).- A colocarse en Centros o Empresas de caracter privado.
- e).- A pertenecer a Clubs.
- f) - A solicitar licencias de Caza, Pesca y Conducir.

Si existiese motivo justificado que la impidiera realizar el Servicio Social en dicha fecha, puede solicitar la concesión de una prórroga mediante instancia presentada a la Regiduría Provincial del ya mencionado Servicio Social (se expondrá los motivos adjuntando certificados que lo acrediten, tales como el certificado médico, en caso de enfermedad).

En ausencia de la interesada la prórroga puede ser cursada por los padres o tutores.

De no haber solicitado prórroga en los tres meses consecutivos a la fecha de incorporación por Vd. marcada y haberse instruido el oportuno expediente de expulsión, podrá tambien recurrir por medio de la Regiduría Provincial, para su anulación, estando dicha Regiduría facultada para exigir los justificantes que crea oportuno con el fin de elevar la petición de anulación de expediente a la Delegación Nacional.

LA DELEGADA PROVINCIAL,

P.U.

Bilán Quieto

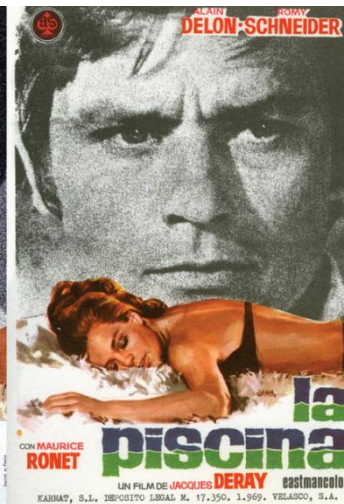
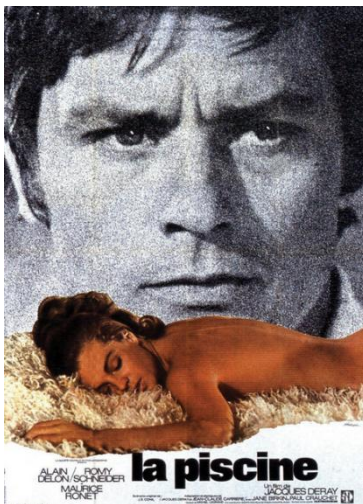

Mod. 2091

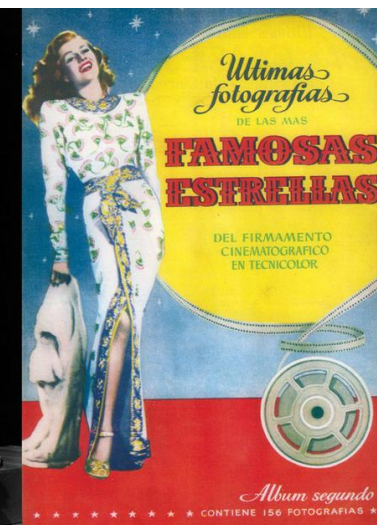
Carta del Servicio Social a Carme Babot Fabrelles on aquesta es compromet a complir amb el servei els esmentats dies. Hi apareix un llistat de conseqüències en cas que no sigui complert aquest acord.

A l'esquerre es pot observar una escena de la pel·lícula *Dos pasiones y un amor* (Anthony Mann, 1956). A la dreta es troba el cartell de la pel·lícula censurat. A les dues actrius se'ls ha pujat l'escot del vestit i a una d'elles se li ha tret la copa de la mà.

La diferència entre el cartell original de la pel·lícula francesa *La Piscine* (Jacques Deray, 1969) i el cartell de la dreta es troba en què a la noia li han dibuixat un banyador mentre que en el cartell original no existeix.

A la dreta s'observa la portada d'un àlbum de fotos utilitzant la imatge de Rita Hayworth. A l'esquerre es mostra la imatge original de la pel·lícula però a la dreta li han tapat el ventre, part de la cuixa i el cigarret ha desaparegut.

Cartells censurats. A l'esquerre el cartell original i a la dreta el cartell censurat després de passar per mans d'organismes estatals.

Guia de la bona esposa. Era un manual amb diferents il·lustracions on quedava reflectit el dia a dia d'una dona. Donava consells sobre el que havia i no havia de fer en el matrimoni.

